

XVI

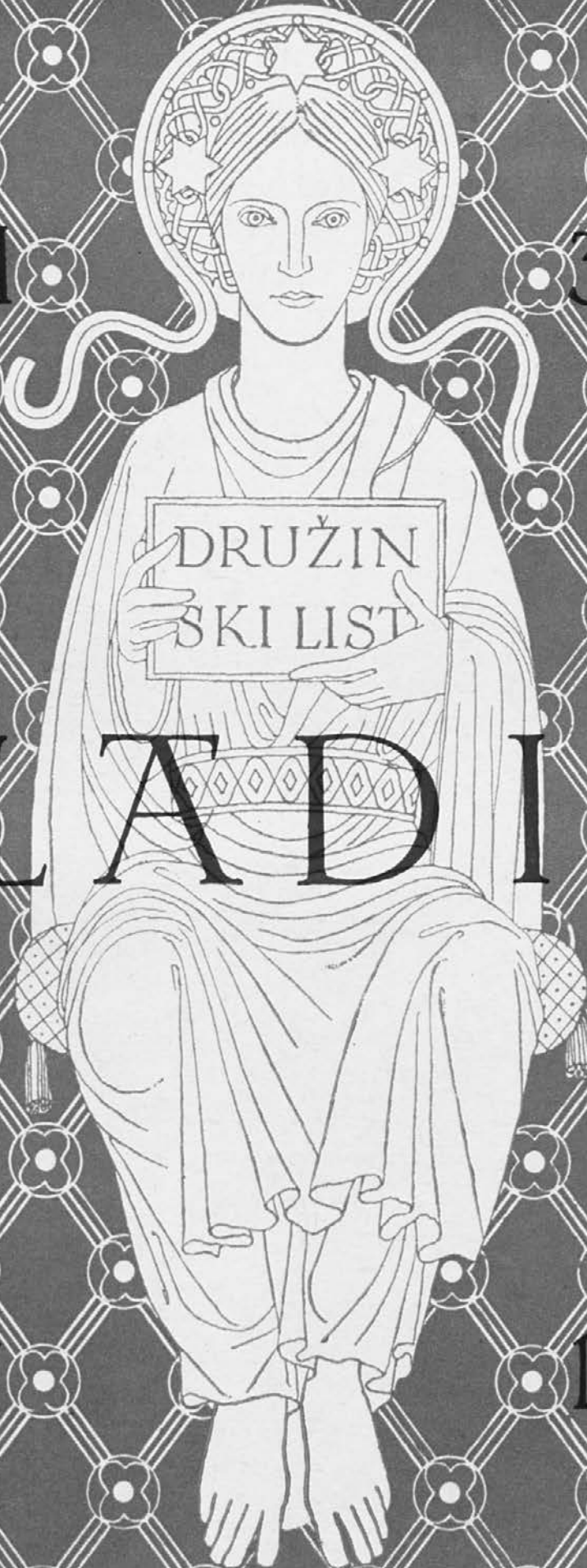
36

DRUŽIN
SKI LIST

M LADIKA

ŠT

10

V S E B I N A O K T O B R S K E Š T E V I L K E

LEPA POLJANA Dobravski bogovi (Venceslav Winkler) // Potrebuježi (Jan Plestenjak) // Iz nižav in težav (Ivan Zorec) // Izpoved mladega zločinca (Vojko Jagodič) // Služkinja (Kaden-Brandowski-Vodnik) // Ljubljanski plastični spomeniki (Viktor Steska) // Narodne pravljice (Vinko Möderndorfer) PESMI V večerni samoti (Emanuel Kolman) // Vrnitev (Leopold Stanek) // Temna slutnja (Vinko Žitnik) PISANA TRATA Kettejevo življenje (Josip Ribarič) // Novo slikarsko veledelo (K. Dobida) // Stenograf Franc Novak (Jernej Pavlin) // O instrumentih (Ludovik Puš) // Nove knjige // Novi narodni pregovori (I. Šašelj) ★ DOM IN DRUŽINA Jesenska pesem (Joža Likovič) // Beg z dežele (Krista Hafner) // Grozdje na mizo! (Š. H.) // Kuharica (M. R.) ★ ZABAVA IN ŠALA čarodejeva delavnica // Uganke in mreže ★ SLIKE Matej Sternen: Daritev stare in nove zaveze; Mozes in Kajn; Križani; Angel s kadilnico; Marijino vnebovzetje, daritev stare in nove zaveze ter kronanje // K članku Ljubljanski plastični spomeniki: Krakovska Madona; stropni sklepnik iz stare stolnice; Kristus v hiši na Žabjeku; sv. Florijan v Nunski ulici; sv. Krištof v Florijanski ulici // Fotografije (Fr. Krašovec): K zgodnji maši; Pomenek // Stenograf Franc Novak

KROJNA POLA Žena v gospodinjstvu; Žena posredovalka; O poslušanju, molčanju in seganju v besedo; Da ostaneš lepa...; O madežih v poletnih oblekah; O dojenčkovi telovadbi; Snaga pri igračah; Posojanje knjig; Nasveti

D O B I L I S M O V O C E N O

Prekmurske pesmi. Jožef Baša - Miroslav. Zbral Vilko Novak. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1956. ★ Salezijanske knjižice: Zlate zgodbe. Rdeči rudar. Oslovski most. Spisal dr. tehn. Mil. Vidmar. Založila in natisnila tiskarna Merkur v Ljubljani 1956.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, telefon 51-91 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

Venceslav Winkler

DOBRAVSKI BOGOVI

21.

Potokar prodaja!«

Dolina se je zganila, v hribih so se začudili. Gruntarji so se ustavili in si pomencali oči. Ali je mogoče? Zazdelo se jim je, da se zemlja maje. Nič več niso tla trdna. Kočarji so se nasmehnili. Prav nekje na dnu pa je pri vseh bedela čudna misel, da bi tega oblast ne smela dopustiti, tak velik grunt bi ne smel propasti. Kaj bo ostalo iz dobrih časov za bodočnost? Ravnotežja ne bo več, tisti stari red se bo uničil. Omenili so Hra-starju, a je mrzlo odkimal:

»Kdor ne zna živeti, naj pogine! Tak je danes red.«

Potrdili so mu.

»Res je tak red, sami vidimo, kako nas tišči. Kdor ne more, pogine. Tudi velike grabi bolezen. Pa je vprašanje, če je prav tako.«

Potokar je prodajal gozdove. Kar natihoma je uredil vse pri sodišču, kot bi hotel čimprej vreči tisoče posojilnici. Sam je šel v dolino, obšel vse lesne trgovce in jih vabil, naj pridejo gledat. Zima se je navidezno unesla, tu in tam je še ležala krpa snega, zato so bili zadovoljni.

Res so prihajali gledat. Dobravci so se čudili. »Izsekana hosta, samo grmovje, kdo bo kupoval puščo?«

Nekateri kupci so prišli tudi h Kerinu, vpraševali po gozdovih in po Potokarju. Župan je skomizgnil z rameni, ni vedel, kaj bi rekel. Tista leta po vojni je preveč kupičil, zdaj se bo pa prevrglo.

Nekaj kupcev je kmalu odšlo, ostali so le bližnji, ki bi lahko poceni spravljali les v Razbor.

Potokar jih je prešteval in pustil, da so si vse ogledali. Potem so se začeli pogajati. Ponudili so nizko ceno, da je vzrojil in zbežal iz hiše.

Ves dan se ni hotel vrniti k njim. Zabavala jih je Milena, on je pa hodil po gozdovih in se poslavljaj. Od začetka je bil vsakdanji, zdelo se mu je, da se ni nič zgodilo, pehal se je navkreber po bregovih in blede lice mu je vzplamtevalo od rdečice. Samo od sebe ga je obšlo, da je začel računati, koliko je les vreden in čemu vse bo.

»Tegale sem dobil od Boštjančka, lep kos je bil. Čez deset let bo pa spet gođen. Dobro bo kupil, kdor ga bo vzel.«

Sem in tja je zagazil v sneg; izogibal se ga je in lezel navkreber. Med drevjem je dišalo po smoli in trohnobi. Prijemal se je s širokimi rokami za veje in premišljeval, kako bo vsak čas pomlad, saj je že hudo toplo. Vedno in vedno se je povračal k računanju, koliko bo vrgel les. Vsaka pot ima svoje spomine, ko jih je najmanj treba, se zbudijo in zmotijo človeka. Ko je prišel na vrh hriba in je lahko videl pod seboj vso dolino, se je zganil. Pod njim so zelenele smreke, rasli bori. Bil je čudovito daleč od vsega, svež zrak ga je omamil, da bi skoraj pozabil na vse. Toda ni mogel. Stiskalo mu je srce, s trepetajočimi očmi je božal bregove, štel visoke smreke, ki so črnele v dolini, in mislil sam zase:

»Rasle ste, zdaj bo vsega konec. Vsa pota se bodo odprla, da vas odpeljejo, ostala bo mrtva, pusta zemlja...«

★

Dva dni je trajalo prerekanje. Hripav in utrujen je tekal z ljudmi po bregovih, neobrit in trd je kričal, kakor bi bil tega vajen že od mladih let. Kot da bi šele zdaj vedel, kaj je denar, se je boril za vsak desetak, plačeval po hribovskih vaseh mešetarjem za vino in se gnal z vso ihto za boljšo ceno, da mu je zmanjkovalo sape in glasu.

Lanovec je bil lep kos smrekovega gozdu in prav ob cesti. Blizu tam je stala zanikrna krčma, pri Matjažku so rekli. Potokar, dva kupca in mešetar Leniček se niso brigali, kje sedijo.

»Dajta dva in dvajset tisoč!« je hropel Andrej.

»Jaz ne!« je rekel eden.

»Dvajset dam,« je ponujal drugi.

»Pobotajte se,« je kričal mešetar. »Vsak za pol odnehajte!«

Potokar je stiskal zobe, vstajal in spet sedal.

»Dvajset tisoč! Kaj ste znoreli? Rajši sam posekam!«

»Matjažek! Še vina gor!« je kričal mešetar. »Drugače ti uidemo.«

»Jaz prav gotovo,« je silil Andrej, »če boste tako neumno ponujali.«

»Kakšen pa si?« so odkimavali. »Kar nič več te ni poznati.«

»Briga me, kaj mislite! Vsak po svoje!« je mahal z rokami.

Leniček ni odnehal, tiščal je in tiščal, da je bilo že vsem priskutno. Potokar je že dvakrat odšel. Pa zmeraj se je še vrnil in vprašal med vrati za zadnjo ceno.

»Ena in dvajset in dve sto!« je rekel naposled eden.

»Bravo!« je rekel mešetar in skočil po Andreja. Udarili so.

»Matjažek, vina!« je rekel Potokar.

Proti večeru drugega dne se je vrnil truden in neprespan. Nerodno je omahoval proti Dobravi, kakor bi mu bilo vse v napotje.

»Glej no, še samega sebe ne zmorem več, kaj šele grunt. Pa morda se bo kaj izpremenilo,« je mislil vroče. »Začel sem dobro. Seveda, preveč sveta imam, dobro bi bilo, če bi razdelil vse, kot je prav. Za majhen gruntec bo še ostalo. Mogoče niti hiše ne bo treba oddati. Saj vem, zdaj so me prijeli za obresti, komaj se malo rešim, bodo zahtevali še glavnico. Kar do konca bom prodajal. Čakajte!«

Jasna podoba nečesa lepega ga je objela, veroval je, da bo počasi vse dobro, z delom se bo še marsikaj popravilo, in mogoče se bodo nekoč še vrnil stari časi. S trdno vero je stopil v hišo.

Na stopnicah je srečal Mileno. Bila je praznično oblečena. Ustavila se je in ga nekaj časa gledala, nato je izpregovorila:

»Zdaj pa pojdem!«

»Kam?« je osupnil Andrej.

»Domov,« je dejala mrzlo. »Kaj bi tukaj, ko se vse podira!«

»Te je strah?« se je zakrohotal. Čakal je za trenutek, nato ga je nekaj silno zbolelo, skozi vse telo je sunila bolečina. Zakričal je: »Nikamor ne pojdeš! Tu ostaneš!«

Izvil ji je kovčeg in ga vrgel po hodniku.

»Nazaj!«

Gledala ga je bleda in v zadregi, nato je planila v jok. Obrnila se je po stopnicah in stekla v sobo.

»Še tega je bilo treba!« je hropel Potokar. Pobral je kovčeg in ga nesel v spalnico. Vrgel je pogodbe po tleh, zaškripal z zobmi in sedel za mizo. Zaril je roke v razmršene lase in zdelo se mu je, da je vse okoli njega prenehalo živeti, sam pa da pada nekam strašno daleč, daleč...

Poslednje misli mu je zalilo zvonjenje večernih zvonov. Dvignil je glavo in poslušnil. Saj tako že dolgo, dolgo niso peli. Niti žalosti niti smehljaja ni bilo v njegovem obrazu. Neka siva, izmučena podoba je odsevala na njem, človek brez vsega, ki čaka, kaj se bo zgodilo, ki mu je vseeno, ker se nič ne boji...

Zvonjenje ni prenehalo, le v presledku je začul iz veže truden glas:

»Sveta Marija, Mati božja, prosi za nas!...«

»Lenka!« je pomislil in se vzdignil. Stopil je k vratom. Sedemdesetletna je stala sredi veže in molila, hlapec in dekla sta slonela pri zidu.

Molče se je obrnil v sobo. Pred mizo se je ustavil in ni mogel naprej.

Prav tedaj je ugasnilo zvonjenje, brneči glas je še zvenel med hišami, Andreju pa se je zdelo, da bi še dolgo, dolgo poslušal...

22.

Kar nenadoma se je vreme sprevrglo, začelo je spet snežiti. Zaprlo je vsa pota, spet je zapihalo okoli hiš.

Čevljarju Boštjanu to ni bilo všeč. Nejevoljen je motovilil po sobi, se jezil nad otrokoma in srdito odgovarjal ženi, če ga je kaj vprašala.

»Ata, kruha!« je prosil starejši otrok.

»Zmeraj sta lačna,« je vzdihnil, »zaslužka pa nič. Pojdi k materi!«

Otrok je šel, a se kmalu spet vrnil, da mati nimajo kruha.

»Glej, glej, kako sneži!« ga je dvignil oče k oknu. »Zunaj je mraz, pri nas pa toplo, ali ne?«

Otrok je prikimal, se uprl z ročicami ob okno in strmel skozenj ter pozabil na lakoto.

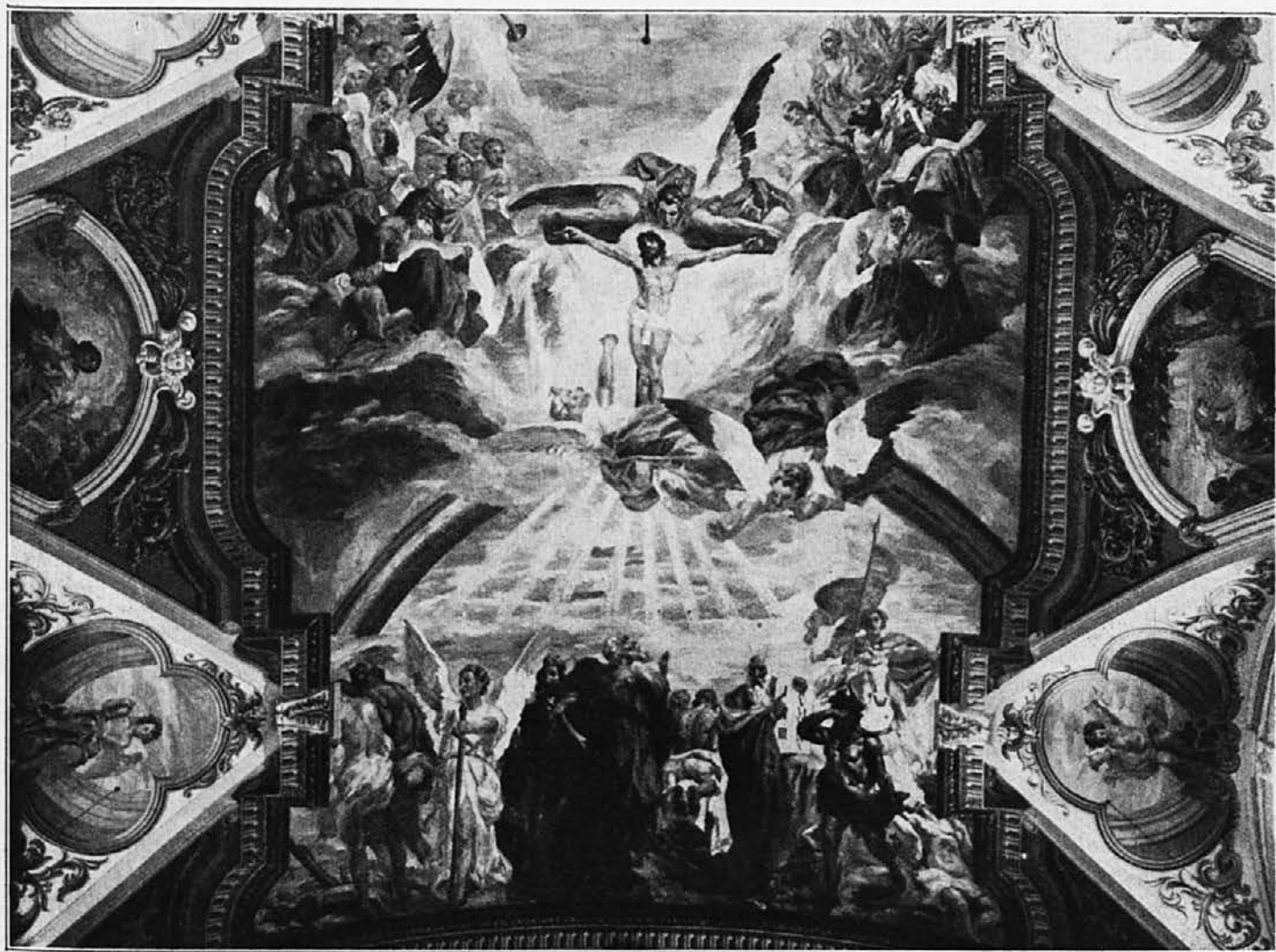
Prišel je v vas Ogradarjev Janez. Otresel si je sneg in zamrmral:

»Človek božji, kaj nimaš nič dela?«

Boštjan se je prisiljeno nasmehnil in postavil otroka na tla.

»Saj vidiš,« je rekel tiho. »Ustavilo se je.«

Janez je sedel k peči in se zamislil. Tudi on ni imel dela, a za skledo močnika so še zmogli.

Matej Sternen: Daritev stare in nove zaveze.
(Spodnji in srednji del velike stropne freske na svodu frančiškanske cerkve v Ljubljani.)

»Saj tako kmalu spet pojdem, da se le vreme naredi,« se je tolažil. »Toda ti, ki moraš ostati in čakati, nak, tako življenje je res pasje.«

Tiho sta zrla v otroka, ki sta se igrala na tleh.

»Zdaj so pripeljali koruzo,« je rekel čez trenutek Boštjan.

Janez je prikimal.

»In poceni je. Kozmankar je šel ponjo, mogoče je bo dobil kaj.«

»Kako, saj ni član!« je vprašal Janez.

»No, potreben je pa le,« je vzrojil čevljar.

Ogradar je molčal. Vedel je, da Boštjan nestrpnost čaka, kdaj se bo vrnil Kozmankar.

»Krompirja nimaš več?« je vprašal dalje.

»Nekaj še, za seme ga bom pa kupoval. Vidiš, ko pa nobeden noče novih čevljev. Pa še na Dobravi jih popravljajo. Zdaj jih je pa začel še tisti kramar Podkrajšek prodajati. Kje bo tak človek poznal čevlje, a?«

Končno je le prišel Kozmankar. Ves posinela od mraza je planil v sobo in zajeljal:

»Ne dado, hudiči!«

Sedel je k peči in globoko zasopel.

»Ne dado,« je ponovil Boštjan. »Saj sem vedel, da ne bodo dali. Toda, ali si vprašal prav?«

»Prav, prav!« je zagotavljal Kozmankar. »Nisem pristopil, sem jim rekel, zdaj pa bom, saj vidim, da ni drugače. Le koruze mi dajte, lačni smo.«

Boštjan je hodil po sobi in ni nič odgovoril. Rad bi zaklel, ko je pa zagledal otroke, se je vzdržal. Ustavil se je pred Kozmankarjem in rekel topo: »Kaj pa zdaj?«

Kozmankar je povsili glavo in se zagledal v tla.

»Pri nas so jo dobili,« je dejal Ogradar, »dve vreči jo je vzel oče. Pa je že v mlinu. Če bi šel vprašat.«

»Misliš?« je sinilo Kozmankarju upanje.

»Poskusi!« je nagovarjal fant.

»Martin ne bo dal,« je zamolklo pripomnil Boštjan.

»Ne bo?« je kljuvalo v Kozmankarju. Oziral se je po obeh in čakal. Nič več mu nista rekla. Vzdihnul je in vstal.

»Na Dobravi sem že bil, bom stopil pa še k sosedu. Več kot iz hiše vreči me ne more.«

»Daj, daj!« je rekel še Boštjan.

Še trenutek je gledal kajžar skozi okno v sneg, nato je odšel. Videla sta ga, kako je zavil k Ogradarju.

»Saj oče je doma,« je pripomnil Janez.

Martin je bil res doma. Malo po strani je pogledal, ko je slišal Kozmankarjevo prošnjo, potem pa dejal prizanesljivo:

»Viš, pa si bil zmeraj takole bolj proti zadrugi. Toda jaz imam vse v mlinu. Pridi jutri, boš že dobil nekaj in še za Boštjana, mi bo pa čevlje popravil za plačilo.«

Matevž je bil vesel.

»Saj sem vedel, da ne bo brez nič. Če kajžar kajžarju ne bo pomagal, kdo mu pa bo?«

Šel je pravit Boštjanu, da bo dobil jutri moko.

»Žagarju pa zadrugi figo,« se je jezil čevljar, »Ogradarju pa popravim čevlje, da bodo trdni do smrti.«

*

Ogradarjev Tone je prišel domov malo pred večerjo. Pogledal je v hlev, kako je s Čado, nato se je sezul in vrgel čevlje pod peč. Oče ga ni nič vprašal, kod je hodil, mati še manj, Janez je pa vedel. Po večerji sta legla na peč in dolgo molčala. Vreme se je umirilo, neznanska tišina je vladala na vasi. Stari Ogradar je nekaj časa kinkal za mizo, hotel je nekaj brati, prižgal je pipo, a mu ni hotela goreti. Ujezil se je in se odpravil spat.

»Pa luči mi ne žgita predolgo!« se je poslovil. Nič mu nista odgovorila.

Tone je sanjal o dekletu. Maričkina podoba je že davno izginila, le če jo je kje srečal, mu je bilo nerodno. Od takrat je zmeraj mislil, da bo šel po svetu, da bo ostal Janez doma. No, Janezu ne diši kajža. Prerekala sta se dolgo, zdaj je pa že čisto gotovo, da bo Tone gospodar.

»Ko bi dobil kje kaj zemlje!« je premišljeval ves čas. Natihoma je hodil štet v svoj kot bankovce. Dvanajst kovačev je imel spravljenih v kovčegu. Kaj pa je dvanajst kovačev?

»Nič!« si je odgovarjal.

Razložil je vse Janezu, pa se mu je fant zasmel.

»Kaj se mučiš s tako mislijo? Pojdi in zapij denar in boš brez skrbi!«

Tone je nezadovoljno odkimal.

»Če hočem ostati doma, moram vendar imeti zemljo! Kadar bo spet zadruga nakladala v Raz-

boru, se bom šel ponujat za težaka. Če dobim kovača, bo dobro. Kvečemu, če bodo res sekali Potokarjev les.«

»Kaj ga mislijo?« je dejal zaspano Janez.

»Lanovec bo ves šel. Le škoda, da je zapadel spet sneg. Pravijo, da bo Potokar še prodajal. Tista njiva pod Žagarjevim grmovjem bi bila kot nalašč zame.«

»Tista ozka krpa?« je zamrmral brat.

»Čisto dober svet,« je poudarjal fant. »Pa popravil bi se še. Takole bi moral delati, leto za letom prikupiti kak košček, nekaj bi se že popravilo. Kaj misliš?«

»Naredi, kar hočeš!« je dejal Janez. »Potem se pa še oženi, kar vzemi tisto Lojzo Petrinovo, mar ne vidiš, da boš moral rediti še vse njene bratce in sestrice, saj jih je, kot bi hruško otresel.«

Tone ga je začudeno pogledal. Na to res ni pomislil. Da, otrók je vse polno. Pa zmeraj ne bodo majhni. In se bo že kako uredilo. »Janez vidi samo slabo stran,« si je mislil in umolknil.

*

Stari Ogradar in Tone sta privlekla s sanmi moko iz mlina. Upehana sta se ustavila pred kočjo.

»Zdaj pojdi pa po Kozmankarja,« je rekel stari sinu. »Pa vrečo naj prinese, pri nas jih nimamo.«

Kozmankar je ves vesel prihitel z vrečo. Martin mu je odmeril moke zanj in za Boštjana in še nekaj navrgel.

»Da ne bodo otroci lačni,« je zamrmral.

Ravno ko je hotel Matevž odnesti moko, je prišel mimo stari Žagar. Ustavil se je in rekel:

»Kako pa ti deliš moko, Martin?«

»Po mericah. Vsakemu nekaj,« se je odrezal Ogradar.

»Pa ta je iz naše koruze. Ali nismo rekli, da je nihče ne sme prodajati?«

»Tri sto zelenih,« se je razburil kajžar, »zadruška sem, zadruga tja, moko sem plačal in jo lahko darujem, komur hočem.«

»Prav imaš, Martin!« je brž potrdil Kozmankar.

»Nisem mislil tako hudo,« ga je tolažil kmet.

»Toda, da bi jo prodajal, to ne gre. Naj pristopijo k zadrugi!«

»Kdo pravi, da sem jo prodajal? Mogoče sem jo samo posodil, Bog ve...«

Zrla sta za Kozmankarjem, ki je stopal z vrečo pod pazduho navkreber proti svoji koči.

»Ali naj bodo otroci lačni?« je zamrmral Martin.

»Saj,« je prikimal Žagar mehkeje. »Tudi pri nas je bilo včasih hudo,« je dodal čez trenutek.

Tudi Kerin je kupil koruzo pri zadrugi. Ni mu je bilo sicer treba, za nekaj časa bi lahko prestal brez nje. Toda hotel se je pokazati, da spada tudi on zraven.

»Izgube nisem napravil, koruza je kar dobra in če si pridobim še ljudi, bo vse prav,« je račun.

Ni pa račun, da ima v lastni hiši trgovca. Gospod Albert Podkrajšek se je razburil, ko je zvedel, da deli zadruga koruzo.

»To je največja bedarija na svetu, te zadruge,« je prihrumel nad župana. »Če bi imela oblast kaj oči, bi jih morala razpustiti. Glejte, mi trgovci plačujemo davke, oni pa delajo na naš račun.«

Sprva Kerinu ni šlo v glavo, kaj bi bilo narobe.

»Saj so taka pravila,« se je čudil.

»Seveda,« je kipel trgovec, »pravila so že, pravila, toda prav to ni. Ne rečem hranilnice, mlekarnice ali kaj takega. Toda prodajanje, zato smo vendar trgovci, izučeni, izobraženi, ki poznamo postave in plačujemo davke. Zdaj naj začno prodajati še moko, potem še kaj drugega, no, čemu smo pa trgovci?«

»Seveda, saj moko bodo tudi naročili,« se je zamislil Kerin. »Glej no, kakopa, to je vam v škodo. Treba bo nekaj ukreniti. Toda kaj?«

Rad bi bil na obe strani dober, a ni znal govoriti, kakor bi bilo treba. Zaradi davkov bi se res moralo kako urediti.

»Govoril bom z možmi,« je obljubil.

Res je o prvi priliki omenil Tonejcu.

»Če bi trgovci postavljali zakone, bi že nemara bilo, tako bo pa kar tako ostalo. Zadruge so že premočne. Kar preveč naj ne bo siten, le povej mu! Mi redimo njega, ne on nas.«

Prav tako sicer Kerin ni povedal Podkrajšku, a bilo je že nekaj dovolj.

»Vsi Dobravci držite skupaj!« je rekel trgovec. »Nikomur ne bom dal več na upanje.«

Skrivaj je pa še sam naročil koruzo in jo prodajal še po nižji ceni kakor zadruga.

Tonejc in Žagar se pa nista prestrašila in kmalu so združniki začeli zbirati denar in naročila za moko. »Cenejša bo kakor pri trgovcih,« so razkladali in zadostovalo je. Le kajzarji, ki niso zmogli denarja, so zabavljali.

»Tudi to bo treba urediti,« je premišljeval gospod župnik. »Od začetka sicer ne gre, imamo premalo denarja, pozneje bomo poskusili.«

Podkrajšku se stiska ni tako poznala. Ni bilo samo bahaštvo, ko je trdil, da ima denarja, da bi lahko uničil zadrugo. Lahko je nižal cene.

»Najprej moram potolči Hrastarja, potem bom zdrav in miren,« je račun.

Ni še dobro začel, že je zaslutil močnejšega nasprotnika, zadrugo. Oprezoval je, kdaj bodo napravili kako napako. Ni jih mogel ujeti. Možje so bili previdni. Ko so pripeljali moko, so jo še isti večer razdelili.

»Da ne bo sitnosti,« so rekli.

Tonejčevo skladišče je bilo vlažno, niso ga mogli uporabljati. Podjetnejši so začeli misliti na združni dom, starejši so pa trdovratno gonili svojo:

»Previdnost, previdnost!«

Hrastar pa je bil daleč od vsega tega. Sredi zime je hotel vedeti, kako je z njim. Sedel je h knjigam, vlačil blago na kup, meril, štel, račun, in našel, da je hudo.

Mrzlo je pokazal račune Francetu.

Fant jih je pregledal in dejal s tresočim se glasom:

»Pa je to natančno izračunano?«

»Natančno!«

Spogledala sta se.

»Konkurz!« je rekel fant.

»Bedak!« je zamrmral stari. »Drži, dokler moreš. Če hočeš, prepisem vse nate!«

Mozes in Kajn. (Iz spodnjega dela Sterneneve freske v ljubljanski frančiškanski cerkvi.)

Križani.

(Iz Sterneneve freske v ljubljanski frančiškanski cerkvi.)

»Zdaj?« se je ustrašil France. »Zdaj ne. Počakajte še malo.«

Še enkrat je pregledal številke in zmajal z glavo.

»To se pravi, da imamo komaj deset tisoč premoženja,« je dahnil fant. »To je toliko kot nič.«

»In davki za letos tudi še niso plačani,« ga je opomnil oče.

»Torej sploh nič!« je bruhnil sin. »Kaj ste vendar delali?«

»Saj si videl. Ne gre pa ne gre. Dvakrat, trikrat se je ponesrečila kupčija. To je dala dobriška posojilnica. Pri banki je pa še od dobrih časov, ko sem začel. Tam me bodo zadavili.«

Odrinil je z roko pisma na mizi, da so odletela po tleh.

»Ko bi se moralo obrniti prav malo na bolje, sta pa prišla ta dva Podkrajška. In potem še zadruga.«

»In tisto z lesom?«

O špekulaciji z lesom ni hotel Hrastar ziniti niti besedice. Nakupil ga je več vagonov in izgubil težke tisočake. Prehitro je hotel navzgor.

Takrat je prišel nekdo v trgovino. France je stopil, da bi mu postregel, zraven je pa ves čas premišljeval, kako se bo to izteklo. Ko se je vrnil k očetu, je bil stari spet živahen.

»Fant, oženi se!« je dejal.

France se je zagledal v očeta.

»Katera bo pa hotela... na beračijo...« je iztisnil počasi.

»Kdo pa ve za to?« ga je potolažil Hrastar. »In zdaj«, je dodal čez trenutek, »je posojilnica v mojih rokah. Bodi brez skrbi!«

Fant je še vedno odkimaval.

»Pojdeva pogledat. Čakaj, precej v nedeljo. Na dveh, treh krajih sem našel nekaj takega. Boš videl!«

»Če bi bila Tonejčeva Marička,« si je mislil fant, »bi šlo. Kaj se bom silil zaradi denarja.«

Malo je bil radoveden, kako bosta opravila.

*

Žagarjev Štefan je bil pri Tonejčevih že skoraj popolnoma domenjen. Ko sta se Žagar in Blaž nekoč vračala iz cerkve in je pogovor o delu zastal, je dejal Žagar:

»Fanta bom pa kar oženil, kaj misliš?«

»Saj je tvoj,« se je umikal Blaž.

»Pa dekle je tvoje,« se je smejal France.

»Nu,« se je zresnil Tonejč. »Nisem nič proti, le to zimo ne, mogoče jeseni.«

»Pa jeseni!« se je podal Žagar. »Mogoče bodo tudi časi kaj drugačni.«

Štefan je prihajal v vas skoraj vsak dan, včasih z opralkom, največkrat pa kar tako. Z Maričko je govoril bolj malo, toliko da sta se drug drugemu nasmehnila. Več sta kramljala z Jožetom, ki je hotel vedeti največ le o konjih, a je bilo Štefanu vse preveč vsakdanje. Dvakrat sta šla tudi h Kerinu. Prvič sta bila sama, izpila sta svoje in odšla, češ da je dolgčas, čeprav jima je župan pripovedoval nešteto malenkosti. Drugič sta našla družbo, a je bil vmes tudi Ogradarjev Janez. Prisledla sta, poslušala, a se jima je ves čas zdelo, da merijo tuje besede nanju. Suvala sta se nekaj časa s komolci, potem sta se vzdignila in odšla. Odslej nista šla nikoli več v gostilno. Včasih je spremil Štefan Jožeta v Podgoro. To pa Blažu ni bilo po volji.

»Nekaj let bi še rad gospodaril,« je razložil neko nedeljo. »Marsikaj je še treba predelati, zato se nikor kje ne veži.«

»Saj se ne,« je počasi dejal fant ves rdeč.

(V drugo naprej.)

POTREBUJEŽI

V nizki, v reber pripeti bajti se je ubijal Potrebujež. V stiskah, ob krompirju in ovsenjaku so mu odraščali otroci. »Toliko jih je, kot bi mravljišče razkopal.« se je smejal, pa še v smehu ni mogel zatajiti lakote in utrujenosti ter glo-dajoče skrbi.

Tudi bajta je dihala skrb in grenkobo. Čepela je v rebri kot kup gnoja, drevje okrog nje je bilo od vetra čudno skrivenčeno. Steza do nje pa vijugasta in se je prelivala iz kotanje v kotanjo.

Žena Marijana je bilo pohlevno, vdano ženšče, ki ni nikdar tarnalo in se nikdar jezilo. Tudi po dva dni ni pokusila jedi, ker se je bala, da bi bili otroci prikrajšani, in oblezla je pol hriba, v rosi in hladu, da je nabrala košarico gob in jih nesla uro daleč v mesto na trg. Če je izkupila tri groše, je bila srečna in blažena, kot bi izkopala zaklad.

Iz treh grošev je ustvarila čudeže: kupila je smrdljivca, soli in še nekaj koruzne moke. In otroci so dobili nekaj sladkorčkov, ki jih je mi-lostno podaril loški pek. Najstarejši otrok je bil Tone, sila dolg in gibčen, suh kot trska, žilav pa kot njegov oče.

»Mama, kar Gašperju daj,« je zamomljal; zdelo se mu je, da je že prevelik za sladkarije.

Poleti so mož in žena z otroki znašali domov praprot in ščavje iz grape, obrezovali meline, da so za zimo nabrali živeža za svojo kravico. Nabirali so borovnice, smukali brinje, sušili drob-nice, pobirali kostanj, stikali za gobami in če je bilo treba, vsi od prvega do zadnjega šli na dnino: kositi, mlatiti, sejati, spravljati drva in vlačiti hlode. Za vse so bili ustvarjeni, vodile so pa izkušene Potrebuježeve roke, nabrekle od žil in izkovanih mišic. »Pa ga ni bolj pripravnega kot je Potrebujež,« je šel glas o njem. Vedel je sicer za to, vendar prevzel se ni.

Na jesen se mu je navadno zmračilo čelo; kajti nič več ni mogel skrivati bojazni pred zimo. Drobiž ga je skrbel, Marijana ga je skrbel in — kravica, »božji kruhek«. — Jeseni so v hribih najlepše. Bukve pordeče, pota se razširijo, oko more prodreti prav v najtemnejšo goščavo. Vse se razgalja. Hribovske hiše se zde na jesen večje ter svetlejšje, drevje okrog njih je kot prozorno. Sonce je sicer vodeno, vendar pa nekam iskrenejše in pohlevnejše in se spušča nizko na hribe. Mraku ni več. Brž ko zaide sonce, je vsa pokrajina pogreznjena v temo. Jutra so svetla in hladna, v dolini pa valovi megleno morje. Taki dnevi so za

Angel s kadilnico.

(Iz Sternenove freske v ljubljanski frančiškanski cerkvi.)

hribovca najlepši in ob takih dneh se mu zastudi ravninsko življenje.

Potrebujež je slonel ob skladanici drv in gledal v dolino. Kar pozabil je zimo in skrbi, kadar se je megla prelivala od vznožja Grintovcev pa do peté hriba, na katerem je visela njegova bajta.

»Nak, Bog nas pa le ni zapustil. Vsaj z meglo nas ni zasenčil!« In se je debelo zasmel, ker bi bil rad pregnal grizočo skrb.

Pozimi je vlačil drva, pletel košare in koše, tesal toporišča, sločil grabljišča, pripravljaval bakle in pažil hlev, da bi kravice ne zeblo.

In vendar je drobiž rasel, čeprav ni poznal jedi razen mleka, žgancev in krompirja, kostanja, fižola in suhih drobnic. Le Andrej, ki ga je v mlečnih letih metala božjast, je postajal nekoliko ču-daški in zaprte glave.

Nedelja je za hribovca najčistejši in najsve-tejši dan, res praznik, ves posvečen družini.

Potrebujež je šel z družino, to se pravi z drobižem že k prvi maši, ko je bilo še temačno in rosno. Otroci so ves teden čakali na to uro, da gredó v mesto, toda ko so se znašli med gosposkimi suknjami, zlikanimi hlačami in svilenimi krili — oni pa v platnenih, črno barvanih hlačah — so si želeli domov, domov.

»Viž ga hribovca neumnega!« je čul Tone in gnev mu je zavrel v duši. Ozrl se je in vanj se je rezal gosposki obraz pritlikavega fantiča.

»Na, smojka mestna!« je lopnil po njem, da se je zbadljivec pobežal po prahu. S težavo je vstal in zbežal.

»K maši greš, pa se pretepaš.« ga je svaril oče. Tone je molčal. Kesal se je sicer, jezo si je pa le ohladil. Ostali bratci in sestre so ga občudovali, češ, Tone je res že močan.

Ko so krevsali v hrib proti domu, jih je spotilo. Gosposki mestni škrici so si hladili žejo v gostilnah, Potrebuježi pa pri studencih. Doma jih je čakala južina: ričet. Vsem je teknilo in žlice so kar pozvanjale. Popoldne so sedli pod staro slivo in oče je pripovedoval svoje spomine o strahovih, tatovih in starih dobrih časih.

V delu in trpljenju se je Potrebujež postaral. Marijani so zatele noge, da jih je le s težavo prekladala. Tudi Potrebuježu je splahnila moč in se usločil hrbet.

»Marijana, vzelo naju je.« je potarnal, a nje to ni razburjalo.

»Nikomur ne odide. Saj pa že Tone in Andrej pritisneta, vsak zaleže za naju oba.« je ponosno odgovarjala, da se je še Potrebujež razvnel.

»Res, kar vesel sem ju!« je pritrjeval in oslabeli smeh se mu je razlezel čez mršavi obraz.

Andrej je bil čokat, racav, čez nizko čelo so mu lezli ščetinasti lasje prav v oči. Vase pogreznjen se nikoli ni dosti razgovarjal; oči so mu pa vselej zagorele, kadar se je v njem razpalila jeza. V jezi ni poznal nikogar in tudi bal se ni nikogar. V razdivjanosti ga je mogla ukrotiti le mati, za katero bi se pognal v gorečo bajto. V šoli mu branje ni šlo in je knjige sovražil, zato je pa pri delu zalegel za dva. Delal je s trmo, misleč, da se mu mora ukloniti vse.

Potrebujež je Andreja imel najrajši, toda ljubezen je s hribovsko raskavostjo prikrival. Mati pa se je bala za Andreja; božjast mu je pustila otožno sanjavost in brezizrazen pogled; če se je vreme nagloma sprevrglo, so bile Andrejeve oči omotične in tudi njegova govorica je bila zmedena.

»V nebesih bi že bil, če bi ga bila božjast stisnila; kaj bo pa z njim, ko mene in očeta zasujejo?« jo je vselej stisnilo in če je le mogla, je namaknila Andreju še posebej pest krljev.

*

Tisto jesen je sneg prezgodaj zapadel. Potrebuježi še niso nagrahili listja, še niso našli praproti in tudi z drvni se niso založili. Snega pa je bilo že več kot za meter. Ždeli so v bajti in vse je

davila čudna skrb; zdaj in zdaj je pogledal v vežo Potrebujež sam, Tone ali Andrej in so se razgledovali po brdih v dolini. Na hribu onstran je dom trdnega, samosvojega Kamnarja komaj gledal iz snega; po dimu si spoznal najbolje, kje je. Povsod sneg, sneg, nikjer pa najbrž take stiske in mučnih skrbi kot v tej samotni bajti.

Mraz je pritiskal, burja je zanašala sneg v vežo, skozi slabotna okna v hišo in sproti pila toploto, ki jo je s trudom dajala od sebe starinska peč.

Tone je obul visoke očetove škornje in hotel v gozd, da dobi vsaj odkrehnjenih vrhačev. Skoraj bi obtičal v snegu. Za njim je šel Andrej, pa se je vrnil brez vrhačev. V očeh mu je trepetala jeza in roke so se mu tresle.

Stiskali so se k peči in gledali v tla; zvečer niso prižgali luči, pa so v temi razločili obraze; kajti na vseh je ždela prav ista skrb: kaj bo jutri, kaj bo drugi teden.

Marijana je prebrskala vse kote, pod kapom je zruvala opornike, izpod snega izkopala tnalno in vse mašila v peč.

»Po malem jejmo, zima je dolga.« je s težavo izmomljal Potrebujež. Nihče ni ugovarjal, čeprav bi bil vsakdo lahko rekel: »Šarili tako še nikoli nismo!«

Pa še ni bilo dovolj snega. Dva dni ga je medlo; segal je skoraj do sredine oken, da je bilo v hiši še podnevi temno. Bajta je postala mrtvaška. Le še molitev je bila glasna, vse drugo govorjenje pa je bilo pritajeno in odrezano.

Tone in Andrej sta uhajala na podstrešje; sredi tihega pogovora sta zginila, da se jima je Marijana čudila; ni ju pa hotela vprašati, kaj snujeta.

»Ti, Tone, kaj pa, če napraviva krpelje? Locenj, počez pa vitre, to pritrdiva na čevlje pa naju bo sneg držal.« je modroval Andrej. Tone pa je že pripravljaj in meril. Odšla sta, ne da bi oče za to vedel.

»H Kamnarju bo najbliže. Kar počez jo udariva.« je ukazoval Tone. »V eni uri sva pa tam!« se je veselil Andrej, pa se takoj zresnil in se stresel.

Šlo je, čeprav počasi in mukoma; odnehati pa nista hotela.

Vročica in premražena, izčrpana do poslednjega utripa sta se znašla v Kamnarjevi veži. Zadišalo je po repi in korenju iz kotla.

»Kamnarjevim prašičem pa ni slabo.« je menil Tone in šele tedaj je začutil lakoto.

»No, kaj pa vidva? Saj sta Potrebuježeva?«

»Sva.«

»No, kaj bi?« je momljal Kamnar.

»Za mater in očeta prosiva, ali bi nam posodili malo pšena, ali pa fižola, nič nimamo pri hiši,« je izjeljal Tone. Andrej pa ni mogel do besede. Stresalo ga je nekaj.

»Živalce uboge, nič ne rečem, trda vam prede, pa bo še huje. Tudi jaz se bojim. In to je tako: če tebi dam — jaz nimam. Jaz pa pravim, če je že tako, bolje je, da strada samo eden kot pa dva. Tako pravim; zima je huda in Bog ve, kaj nas še čaka. Če se pa kaj zaobrne, bom pa že pomagal. Tona, daj vsakemu kos kruha!«

Tone in Andrej sta onemela. Čula sta sicer o Kamnarjevi skoposti, nista pa mogla verjeti, da bo bogatin odrekel pomoč v največji sili.

Tona jima je odrezala kos rženega kruha in ju božajoče pogledala, češ, saj jaz bi vama dala, pa on ne dovoli.

Andreja je kruh kar žgal v roki. Ako bi ne bil pomislil na mater, Gašperja, treščil bi ga bil v Kamnarja.

»Mleka je še ostalo, pa bi ga fanta popila,« je boječe poprosila Kamnarica.

»No, da, no, prav, saj sta trudna, prav!« je momljal Kamnar in jezno z očmi postrani ošvrknil ženo.

Mleko sta popila, kruh pa vtaknila v žep, se zahvalila in odšla.

»Če se kaj preobrne, pa pridita. Saj je oče dober delavec, nič ne rečem. Smo pa vsi na tem, tudi pred našimi durmi laja lakota. O, tudi meni ne prizanaša,« se je poslavljal Kamnar.

K zgodnji maši. (Fot. Fr. Krašovec.)

Tone in Andrej vso pot nista spregovorila. Andrej je prežvekoval čudne misli, katerih se je sam bal.

»Kar zažgal bi mu!« se mu je kar samo zarilo v misel, ki se je ni mogel otepti. Zlezla mu je v kri in se razraščala.

Mračilo se je že, ko sta prispela domov.

»Za božjo voljo, kje sta pa hodila?« je kriknila mati, oče ju je pa le začudeno pogledal.

Nič nista rekla, le materi sta ponudila vsak svoj kos kruha. Materi se je zasmejala, sama bi bila rada ugriznila, pa je zatajila svojo lakoto, da je mogla potolažiti drobiž.

»Čigav pa je ta kruh, ki je tako dober?« se je oglasil Gašper.

»Kamnarjev!« je odsekano zamrmral Tone.

»Tam sta bila?« je povzel oče.

»Da.«

»No, čudno!«

»Če se preobrne, se lahko oglasiva!« je z jezo dodal Andrej. Oče je umolknil, vse je vedel in vse jasno umel. Mater pa je zaskrbelo, pa ni vedela zakaj.

Ko se je Andrej zjutraj prebudil, je bila njegova čudna misel še bolj živa kot prejšnji dan.

★

Sredi zime je pobralo mater. Še duhovna niso mogli poklicati, kaj šele zdravnika! Iz navadnih, neenakih desk so zbili rakev in vanjo položili izsušeno truplo. S trtami so krsto privezali na sani in oče s sinovi je potegnil breme po klancu v dolino do predmestja, kjer je čakal duhovnik in mrliča blagoslovil. Potrebuježi so bili kot mrlič; niso čutili ne lakote ne mraza in mislil bi skoraj, da tudi žalosti ne.

Pogrebcev ni bilo in tudi zvonjenje je bilo revno.

»Hribovci imajo pogreb,« so namigavali gosposkovci in brezbrizno šli za svojimi posli.

Ko so Potrebuježu zagreblili Marijano, je pozabil na vse. Vlekel se je kot senca čez grobove in momljal predse. Otroci so hlastali za njim, v ušesa jim je še vedno butalo kamenje, ki se je pravkar valilo na mater.

»To jo bo zeblo,« je zatulil Gašper, ki je komaj hlačal za svojci. Tone in Andrej sta se ozrla, ga prijela za roke in ga skoraj nesla. Oče pa niti spregovoril ni.

Pred širokimi vrati je stal župan in kadil dolgo viržinko. Poleg njega je sedel velik pes in opazoval svojega mogočnega gospodarja.

»Pa bi noter stopili, mrzlo je!« je nagovoril župan Potrebuježa.

Potrebujež ni nič odgovoril na pozdrav, sklonil se je kot vselej, ko je prestopil prag svoje bajte in sedel za prvo mizo. Drobiž prav tako.

»Trije oporniki bajte so v grobu, četrti je pa trhel. Daj ga liter!« je velel. Tone in Andrej sta se spogledala, Gašperju se je pa zjasnil obraz, ker mu je bilo prijetno za gosposko mizo. Ne da bi vprašal, je segel po zemlji in jo je zmlinčil med zobmi, preden je Potrebujež opazil.

»Kar pijte in jejte, korenine drenove,« je ukazoval oče. V njegovih očeh je bil ogenj in obupna razigranost. Kadar je prijel za kozarec, ga je zvrnil do dna in si obrisal sršeče brke.

»Ženo si pokopal, Potrebujež?« je pričeval župan Pepe.

»Ne meni ne tebi ne odide,« je zarenčal Potrebujež in nagnil kozarec. V rdečo tekočino pa mu je kanila solza, čeprav jo je hotel prestreči z rokavom.

»Hudo je, ampak človek vse preboli!« je sočutno nadaljeval župan.

»Kdor ni poizkusil, pač ne ve,« ga je ošvrknil Potrebujež.

»Micka, daj liter vina na moj račun in vsakemu juho,« je velel župan. Nerodno mu je bilo in drobiž se mu je smilil. Poznal je hribovce, poznal tudi njihovo trpljenje.

Otroci so hlastno srebali toplo juho. Potrebujež se je pa zalival in natakal Tonetu in Andreju.

»Za spomin ga pijmo,« je skoraj prešerno ukazal in trčil s Tonetom in Andrejem, česar bi sicer nikdar ne storil.

»Bajta se maje, fantiči, nič ne dé, pa naj zdrkne v grapo. Nič ne marajte, svet ni tako majhen in radi naše trhle bajte se ne bo podrl!« je momljal in sklanjal glavo.

»Micka!« Župan je samo pokazal na liter in spet je bila pred Potrebuježem polna posoda.

»Potrebujež, nič ne maraj, dva hrusta že imaš, ni vrag, da bi ti ne pomagala. Za trideset voz hlodov imam v hribu, ali bi jih ti spravil v dolino? Ne bom umazan, aro ti pa že zdaj dam.«

Potrebujež se je zazrl v kozarec.

»Kdaj pa naj začnemo?«

»Kadar hočeš! Čim prej, tem bolje!«

»Kje pa so?«

»Na Koparičevem.«

»Velja! Jutri začnemo, vi pa pripravite vozničke.« Nagnil je kozarec in stisnil v žep pet goldinarjev. Tonetu in Andreju se je zasmejala. »Škoda, da mati ni več živa, to bi bila vesela. Zdaj ji pa moremo dati le še svečo na grob.« Ta misel se je zagrizla v Tonetovo dušo in čudna senca se je

razlezla po njegovem obrazu. Nič ni čutil, ko ga je potrepljal župan in sam ni vedel, kdaj je izpraznil svoj kozarec.

»Radi njega je mati umrla,« je Andrej v mislih dolžil Kamnarja, vino ga je vžigalo in razganjalo. »Lahko se šopiri, bogatin; vse kašče ima polne, še med molitvijo šteje denar,« mu je vrelo v mislih.

Dobro so zapili pogreb, kupili še svečo in jo dali materi na grob. Stari Potrebujež je oprtal sani in se z njimi zaletaval ob debla. Vrtoglavi so se vzpenjali v hrib.

»Nekaj njene teže je pa ostalo na saneh,« je renčal starec in grgrajoče sopol.

»Andrej, ali ne zvoni?«

»Nak!«

Potrebujež je prisluhnil in si v temi brisal solze.

»Pri Svetem Mohorju zvonil!« je kriknil in sani so mu zdrknile z ramen.

»Pojdimo domov!« je ukazal Tone, Gašper pa je že skoraj dremal in se zadeval ob korenine.

Na Pustoti so obstali. Tam stoji znamenje. Kdo ga je postavil in kdaj, nihče ne ve. Na štiri strani gleda četvero svetih podob: sveti Mohor in Fortunat, sveta Barbara, sveta Lucija in sveti Andrej, ki kažejo pot: na Osoje, k Potrebuježu, v Kopačnico in na Gonte.

Potrebujež se je zresnil. Tu ga je nekdanj strašilo in ni znal domov, tu je Marijani povedal, da jo ima rad, tu je z Rekarjem počival, ko se je vračal od prvega krsta...

Bajta je bila prazna in mrzla in dišalo je po svečah. Potrebujež je odprl okna, zmetal stole v kot, na stole deske in se onemogel sesedel ob peči.

Andreja in Toneta je bilo strah. Tonetu se je zdelo, da na njem počiva materina roka, in Andreju je bilo, kot da poleg njega stopica mati, ki bi rada do drv, do moke in do suhih drobnic.

Gašper, Filip, Micka, vsi so pospali na klopi in nihče ni zaprl duri. Veter se je zaganjal v okna in z njimi pel čudno mrtvaško pesem. Med vejami češenj in sliv se je lovil glas vernih duš, skozi opaž je žvižgalo.

»Res prižgem,« je sanjal Andrej in nekam mehko mu je bilo pri srcu. Velika kmečka hiša, vsa založena z moko, krompirjem, s senom in žitom gorí, plameni sladko božajo tramovje, ki se hreščeče pogreza v žerjavico. Kuhinja, kjer je dišalo po kuhanem korenju, je v plamenih, v kotlu vre in — vse diši po korenju, po krompirju; joj, samo sezi in s polnimi rokami se nasiti. Skozi okna šviga plamen, mreže so rdeče, obliznil je

svisli in prižgala se je sveča, ki bi lahko svetila materi na grobu deset let; zaletel se je v drvarnico, podrl skladanice smolnikov in se razgledal po planini. Plamen gre v ognjenih jezikih kvišku, zvezdam v naročaj. In zvezde so plahe in kopne kot kostanjev cvet ob šentpetrski megli. V plamene se zaletavajo kriki onemoglega skopuha, ki vije roke in kliče na pomoč; a njegov glas se zgublja v hreščanju in pokanju tramovja...

»Mati, Kamnarju sem prižgal svečo, njegova pogoltnost že gori. Kot tvoja višarska sveča gori kašča in dedec tuli kot obseden!« je kričal v sanjah, ko se je pa prebudil, mu je bila glava težka, mraz ga je stresal in od potu mu je bila hodnična srajca premočena.

Tone je vstal ob prvem svitu in zakuril. Ko je vstal dan, so bili že na Koparičevem pri hlodih.

*

Bajta je bila odslej še bolj zapuščena. Fantje so šli za kruhom. Andreja je gnalo v hrib k Jamniku, Toneta k Vodniku, le nedelje so jih združile in spomin na mater jim je kazal pot v Loko in iz Loke v mračno bajto.

Potrebujež se je postaral, zlezel v klobko, obraz se mu je zožil in njegove korake je že spremljal votel kašelj. Kadar je kašljal, se je sklanjal skoraj do tal.

»Blizu zemlje smo že,« je vzdihoval in misel na to mu ni bila posebno bridka; kajti vselej se je spomnil Marijanice. In zdelo se mu je, da ga vabi k sebi v grob: »Nič ne maraj, prijetno je tukaj, prijetno, kot nekdanj ob nedeljah pod hruško. Takrat smo brali Večernice, tu nam pa angelci pojo in je vsak dan nedelja.«

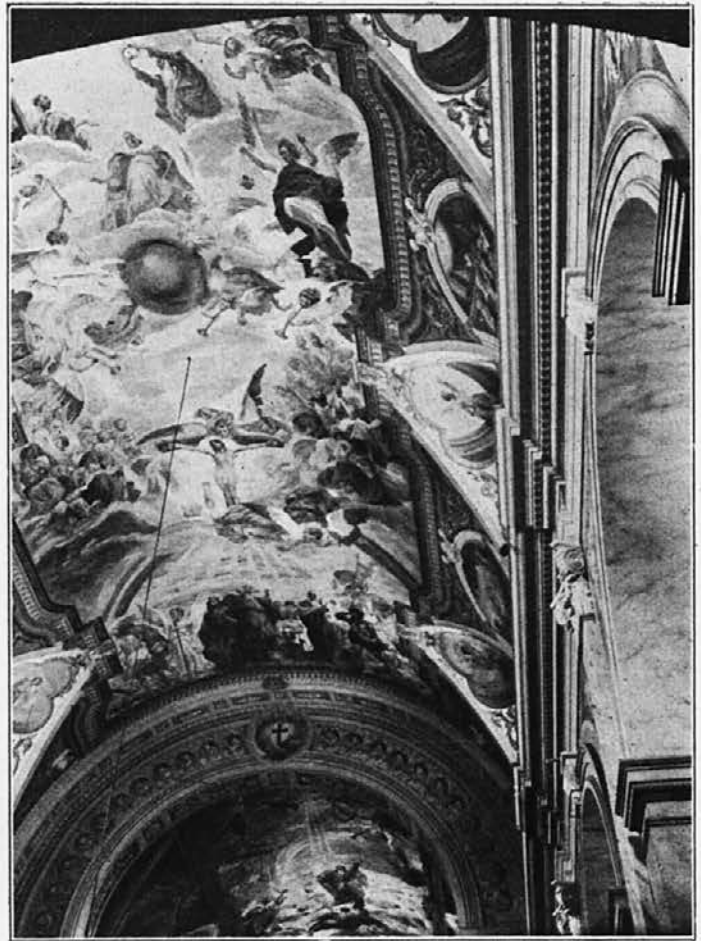
Od dela se je vračal do smrti truden, vendar žalosti ni bilo v njegovih očeh. Le Tone in Andrej sta se ga vselej ustrašila, saj je bil oče zadnji steber trhle bajte.

»Požgem mu!« je vsiljivo brnelo v bolnem Andreju. Rad bi se znebil moreče misli, pa ga je pretrdo držala v kleščah, da se ji slednjič niti čez dan ni več upiral. »Hude krvi je fant,« je pomislil oče, ko ga je gledal čudno samotarskega in mrkega. »Ta bo še hlode podil za Pepeta, o še, ta zna in ne bo kruha lačen.«

Tudi krava je jela hirati. Niti ščavje iz grape ji ni več dišalo, še ob osoljeni rezanici se je namrdnila.

»No, še to!« je pomislil Potrebujež in zaželel si je samote, kakršna je v grobu.

»Stisnilo ga bo, pa kar na hitrico,« so menili hribovci, ko so ga srečavali. Pa tudi sam je to čutil in se pripravljaj na pot k Marijanici.

Matej Sternen: Celotni pogled na svod frančiškanske cerkve v Ljubljani. (Spodaj v prezbitერიju: Marijino vnebovzetje, nad njim na stropu glavne ladje: Daritev stare in nove zaveze, nad tem pa: Kronanje Marijino.)

Čez leto dni ga je res stisnilo. In šel je na pot kot Marijanica in s sanmi se je vračal v bajto Andrej. Tudi pri Pepetu je bil in tudi tedaj je Pepe primaknil tri litre.

»Na vaše zdravje, korenine hribovske,« jih je tolažil župan in še njemu je bilo tesno. Viržinko je grizel in iskal besede, ki bi se koreninam prilegale.

*

Tisto poletje je razpalo hribe, meline so bile ožgane, grape so se posušile; kar je še ostalo zele-nega, so požrle kobilice. Takrat je Andrej delal za tri, pa v bajti le ni bilo ne kruha ne krompirja, ne ščavja ne slame. Krava je v rebri že korenine populila, nikjer ni več našla bilke. Gašper je jokal od lakote in se premetaval v senci, Micka se je stiskala v kotu in klicala mater in očeta. Za vse je bil Andrej. Tone je ostal pri Vodniku.

Andrej sam ni vedel, zakaj ga Kamnar tako bóde. Nevoščljivost in davna jeza sta znova vzbuknili. Hotel je zadušiti ta srd in zdelo se mu je

celó, da čuje prošnjo matere: »Odpusti mu, jaz sem mu tudi. Ne delaj greha, boj se sovraštva!« A njegovo odpuščanje sta zadušila togota in mučna, bolna skrb.

V ognju so minevali dnevi in gozdovi so bili prozorni kot v jeseni. Andreju je poginila krava. Meso je nasolil, drugo pa zakopal. In jedli so ga za zajtrk, kosilo in večerjo. Prvi teden jim je bil praznik, drugi teden jim je že presedalo, tretji teden se jim je pa že sleherni grižljaj uprl.

»Požgem mu!« je vrelo v Andreju in v glavi se mu je vrtelo od omotične lakote. Nič več ni slišal ihtenja in pokanja vroče zemlje. »Požgem mu!« mu je pozvanjalo v ušesih, mu nabijalo v možganih.

Čudna prešernost ga je obšla in od veselja je vztrepetal, ko je gledal v duhu brizgajoče plamene.

»Danes pa materi in očetu svečo prižgem, kakršno sta zaslužila in kakršne hribovci in ravanci že zdavnaj niso videli. Še ti je boš vesel, skopuharski Kamnar,« je momljaj razboljeni Andrej predse in v sladki misli: »Požgem mu!« zavriskal v grapo, da je tenkó odmevalo od Gradišča v Reber. Pognalo ga je na pot. Prekopical se je čez korenine, zapletal se je v robidovje, z glavo je butnil ob deblo. Roke so mu že krvavele. Žejalo ga je in srebal je svojo lastno kri. »Kako je sladka!« je vzklikal in vse pred njim je gorelo. Njegovo sovraštvo se je prelilo v čudno pesem, ki jo je pelo tudi drevje in jo je pela Kamnarjeva hiša, ki se je kopicila kot zgoščena tema na hribu.

Brez misli, čudno pijan in vročičen je pritaval Andrej do listnjaka. Tudi listje je zapelo isto pesem: »Požgem, požgem!« In ko je zažarelo v rdečem plamenu, se je Andrej pognal v hrib. Tam se je oklenil lipe in srepo zrl v plamene, ki so obliznili že hlev in hišo.

»To ti je sveča!« je kriknil Andrej in se sesedel. —

Drugi dan so ga našli sosedje. Buljil je predse in se stresal. Nihče ni slutil, da je Andrej prižgal to krvavo svečo. Šele ko je zatulil v pogorišče: »Mati, to ti je bila sveča!« so spoznali požigalca.

»To ti je bila sveča!« mu je pelo, ko so ga vlekli v Loko, in nič ni čutil udarcev in psov.

Potrebuježeva bajta je prazna. Drobna okna so neprozorna, streho porašča mahovje, vrbje poganja svoje mladike iz strešne vlage; ponekod je odnesla burja cele šope slame. Te odprtine so vhodi in izhodi podivjanih mačk, dihurjev, sov in netopirjev.

Emanuel Kolman

V VEČERNI SAMOTI

*Nad tiho mesto zgrinjajo se megle sive
in medla luč razliva se po rosnem tlaku.
Tu čakam sam in sanjam v tihem mraku —
a kot mladost — še sanje so minljive.*

*Od daleč zvon večerni v mrak pozvanja
in mesec skoz oblake mrtvo sveti.
Kdo more težo temnih misli mi odzeti
in dan ustaviti pregrenkega spoznanja?*

*Nocoj tako samotno je v tej mračni sobi,
da bi odšel, po polju se sprehodil
in sam ves tožen vse do jutra blodil
skoz temne gaje, zdaj dehteče
po trohnobi.*

Leopold Stanek

VRNITEV

*Kurjač — otrok devet je na rokah že nosil,
na plečih križev šest: ne zmorejo telesa
nogé, opešale oči so in ušesa,
Prav nizko se je sklonil in za pokoj prosil.*

*Pa so dejali kratko, da še v službo mora,
če naj ne strada on, družina nebogljena,
češ da v zakonu je pravica nedeljena.
Še niže klone — legla nanj skrbi je góra.*

*Tako nocoj spet stopa téžko okrog stroja,
prijatelj nem in mrk mu že je mnoga leta.
In v hipu se je spomnil svojega očeta:
prav tako pot je šel do večnega pokoja.*

*Se spomni deda. Lepo je imel kmetijo;
od rodne grude se ni ločil, v njej počiva ...
Tja daleč misel mu hiti, grobove odkriva,
že vidi luči, ki na njih medlo gorijo ...*

*Zaman so nadenj vpili iz bližine stroja,
zašel je slep in gluhi; luč ga je omamila.
V rokah poslednjo luč — kolesa so ga zagrabila.
Pri svojih dedih našel je miru, pokoja.*

Pomenek. (Fot. Fr. Krašovec.)

Ivan Zorec

IZ NIŽAV IN TEŽAV PO STARIH PAPIRIH KOTARJEVEGA NANETA.

33. Noč ima svojo moč.

Omotica se mi je izkadila. Iz nerodnega spanca sem bušil pokoncu in se ustrašil somraka, ki je že pogrinja mrjoči dan.

»Ná, tako je!« sem se pokesal vsiljenega vina.
»Skoraj doma bi bil že lahko, pa sem še tu.«

Še ves motoglav sem omahnil na cesto. Noge so mi bile kakor lesene kobile pod mostom: trdo, nespešno sem blodil cestni prah; dremež, sladak in mehak, mi je meglil oči.

»Kaj sem res še pijan?« sem čez čas postal.
»Saj trlepim spet v Novo mesto!« Nejevoljen sem se obrnil.

Sram, strašno sram me je postalo neumne zmote. Žal mi je bilo pota, še bolj pa časa, ki sem ga zahodil. V omotično pamet mi je posegla bistra misel.

»Nak, vino ne bo gospodarilo z menoj nikoli več!« sem se veril. »Če se mu človek preveč vdaja, ga menda res čisto ohromi in preslepi,« sem se spominjal modrih ljudi in lepih besedi, ki sem jih kdaj slišal ali že tudi bral v pametnih knjigah.

Počasi, zamudno sem krevsal proti Mirni peči in modroval kakor pač vsak grešnik, ki se še kesati zna in ki bi si vsaj pred samim seboj rad zmanjšal vzrok in učinek zmote.

Znočilo se je že prav trdno, vse zvezde so mi dražljivo mežikale; zdelo se mi je, da so si me druga drugi kazale in se mi posmehovale.

Zmerom sem bil trden, spešen pešec, tisti večer pa me noge niso nič kaj prida nosile. Najrajši bi se bil zavlekel v obcestno goščo in spet trdno zaspal. Kaj menite, anti sem hodil pol snočnje noči, vse dopoldne mendral po mestu in se napol sled prvič in preveč nacedil vina.

In čudno: vse misli, skesane in zaspane, so se mi vračale k nesrečnemu vinu in ga dolžile sitnosti in težav, ki so zdaj klamale z menoj; le take ni bilo nobene, da bi me bila tudi spomnila, kako neroden slabič brez lastne pameti in volje sem bil med mestnimi pivci...

»Mater skrbi, ker me od nikoder ni,« mi je bilo hudo. »Vem, da že ure in ure sloni ob oknu in po meni streže z ljubečimi očmi. Kaj bi rekla, če bi vedela, zakaj sem se zakasnil?«

Pa sem brž sklenil, da prizanesem njenemu srcu in da ne izdam svoje nevšečne zmote. Pri-sukljaj sem si zvitorep zagovor, ki jo premoti, če bo hotela preveč zvedeti.

Vrh klanca Svete Ane me je spet zmoglo. Noge so se mi spotikale ob vsak kamenček, nerodno so šarale in so bile težke kakor stope v mlinu. Neizrečenska trudnost me je ponujala v naročje mehkobne zaspanosti. Sel sem na obcestni kamen, glava mi je precej kinknila. Ustrašil sem se in brž stopil naprej, da ne bi spet zaspal.

Počasi in skoraj mižé sem se prilomil do Ponikve. Psi, ki so se mi zagnali pod noge, so me zdramili, nekaj hitreje sem jo pobiral dalje.

»Kdo si? Odkod? Kam?« mi zunaj vasi zastavi pot nekaj ljudi.

Precej sem spoznal, da so ponočujoči fantje.

»Dober večer in lepo noč,« sem po fantovski navadi pozdravil. »Kaj bi pa radi? Ali ste žandarji? Tat nisem, tudi ušel ne nikomur, popotni sem!«

»Pa vendar, ne zameri, kdo si?« me je lepo vprašal najbližnji.

Kaj pa sem hotel? Povedal sem, čeprav mi je bilo v ušesa že čisto vroče: budila se mi je stara pretepaška strast.

»Vidiš, nismo vedeli,« so se fantje lepe delali in mi segali v roko. »Le stoj, s teboj pojdemo, da te še Trebanjci ne ustavijo.«

Počasi smo hodili in se moško menili.

»E, še do Korenitke pojdemo,« so se za Trebnjem domislili, »v babjem gradu se zglasimo!«

»V Korenitki ni nobenega gradu,« sem vedel.

In so mi povedali, da tam živi vdova s štirimi odraslimi hčerami in da so njeni domačiji zato vzdeli tak priimek. Včasih privasujejo do nje, ker tudi ponoči rada toči vino in žganje, kadar je kakova posebna sitnost ne pika.

»Vidiš, peli bomo, pili in ljubili, če bomo staro premotili!« so mi vpili na uho.

Bili so prav vljudni in ljubeznivi fantje, vendar sem čutil, da ne spadam mednje; rad bi bil že spet sam.

»No, zdaj pa katero zapojmo,« je nekdo dejal.

»Ali znaš peti?« so me vprašali.

Jaz da ne, prav lepo fantovsko najbrž da ne, sem odgovoril.

»Pa prikladaj, kolikor znaš,« so rekli in začeli:

»Že ptičice zbrane v planin'ce leté,
tu dol' na Dolenjskem je zdravje mojé.
Le vstani, le vstani, ti mrzli Gorenj'c,
boš videl, kaj dela veseli Dolenj'c.«

Noč, pesem in družčina so mi že postale kar vseč in sô me čisto zmešale: čutil sem se fanta med fanti.

Pojoč in ukajoč smo jo primahali do Korenitke. Pred domačijico kraj vasi smo postali. Okna so mežala in molčala.

»Glej no, pod kožo so že šle gledat vse,« je dejal fant, ki je hotel, da bi pel tudi jaz. »Izbezajmo jih izpod odeje!«

»Ženice in device, vstanite, vstanite,« so začeli trkati ob okna in vrata, »kar urno vstanite, prijazno odprite, vina natočite, z nami vesele bodite!«

Okno se je odprlo, venkaj se je nagnila glava in zaščeketala:

»Kateri merkàj pa neslanari todkaj?«

»O mati,« so fantje pristopili, »odprite, mudi se, popotnega imamo s seboj, truden je, lačen in žejen, majhno je še živ, pomagajte mu!«

»O, to pa to,« se je ženica umečila. »Njega že vzamem pod streho, če je pošten človek, drugi pa se mi le zgubite, kasno je že.«

Ko je odprla, smo se vsi zrinili v hišo in se razstavili za mizo in po klopeh.

Ženica me je sprejela, kakor bi mi bila mati. Na hitro sem ji povedal, kdo sem in odkod in kaj me je pognalo na pot. Komaj sem ji ubranil, da

mi ni šla kuhat večerje, le brtavs kruha sem odtevsnil hlebcu, ki ga je porinila predme.

»Pijače vam ne dam nobene, da mi veste,« se je otepala fantov, ki so vina klicali na mizo. »Predobro vas poznam, mrhovci; spotoma bi po tlej vse obrnili in polomili!«

»I, mati, doma smo molili, pri vas bi zdaj radi še pili,« so jo prosili.

»Samo zavoljo popotnega,« se je naposled vdala in prinesla vina v lesenem škafčku s korčkom.

Škafčku in korčku sem se široko nasmehnil, ona pa mi je rekla:

»Steklenice in kozarci niso zanje, še vselej sem samo črepinje pobirala za njimi!«

»Še bolj,« so se smejali tudi fantje; »tako si vsaj kapelj ne bomo šteli.«

S korčkom so mi začeli napivati vsi po vrsti in jaz sem jim moško odpival, svojo zaobljubo glede vina sem čisto pozabil...

Vino me je okrepilo, ogrelo, ni se mi več tako upiralo, vendar sem sklenil, da se mu ne dam podreti.

»I, kaj bomo sami?« so fantje začeli rojiti. »Mati, ali ste dekleta kam priklenili in zaklenili?«

»Kaj komu mar?« se je branila in se samo z menoj menila. »Pijte, izpijte in lepo pojdite!«

»No, samo pokažite jih, mati, da jih bo videl tudi naš popotni,« so jo dražili; »saj je priden, nič jim ne bo storil.«

Pa vrata iz stranske izbe so se že odprla, četvero čednih deklet je prirezgetalo med nas.

Za fante se sprva niso dosti menile, vedečno so gledale samo mene in me spraševale, da vsem še odgovarjati nisem mogel lahko. Spanec mi je prešel, utrujenosti nisem čutil nobene več, jezik mi je tekkel, kakor bi ga bil že dolgo učil prav za to priliko. Povedal sem tudi pravljico, kako hudič Trbovlje trese in ji iz svojega prikladal, da je bilo bolj hudó in strašnó.

»Vrag te potiplji, lepo si jo povedal,« so me hvalili. »Še katero povedi!«

In sem povedal tisto o jari kači in steklem polžu, ker sem se domislil, da moram oditi, če hočem še to noč priti do doma.

»I, kam se boš, siromak trudni, še lomil v tako daljo?« se mi je ženica smehljala. »Postelje res nimam prave, posteljem ti kar na senu; spočiješ se in naspíš, doma tako nič ne zamudiš.«

Tudi fantje so bili takih misli.

»Nahodil si se snoči in nocoj,« so modrovali. »Tak, kakršen si, ne zmoreš zlahka pota, ki je še pred teboj.«

»Tudi ustavljati bi te kdo utegnil ali kako drugače muditi,« so vstali in mi v roko segli. »Tu ostani, najpravše bo,« so želeli lahko noč in odšli, odkoder so prišli.

Vstal sem tudi jaz in šel za ženico na pod. Noge so mi bile v kolenih kar mehke, za pot res ne bi bile.

Na senu sem se stegnil in zaspal, da se je ves pod majal.

34. Sprejemna skušnja.

Še malo pa se je približal dan, ko se mi je bilo vrniti v Novo mesto, da bi se vpisal in da bi napravil sprejemno skušnjo.

Skrbelo me je. Če skušnje ne napravim, je za vselej konec mojega šolanja in vsa soseska se bo smejala meni in materi.

Mati je trdno verovala vame, nič več je nisem skrbel.

»Če si se znal tako umno zasukati po Novem mestu in vse priskrbeti, ti nobena stvar ne bo več delala posebnih preglavic, tudi tista skušnja ne,« me je milo gledala in se mi smehljala.

S tistega novomeškega potovanja sem ji marsikaj zamolčal. Da bom kosil samo štirikrat na teden, ji nisem povedal; kako sem se nacejal z vinom in potlej v gošči zaspal, sem skrbno pokopal prav na dno nemilega spomina; a da bi katero črhnil celó o fantih in ponočni krčmi s škaščkom vina, bi bilo posebno neumno. Vse to sem lepo zamolčal. Za materni mir je bilo boljše tako. Saj ji ne bi bil mogel dopovedati, da prav za prav nisem storil nobene velike grdobje in da sem bil le malo lahkomišeln zaradi prilike in družčine.

Tako sem lepo skrnil tudi skrbi in se vpricho matere delal vedrega in samozavestnega.

»I, Nane, tak ne smeš v šolo,« se me je lotila, »obriti se moraš, prekosmat si že.«

Kako se streže taki stvari, sem vedel samo po videzu; vendar sem poiskal neko staro očetovo britev in se skrivaj bridko ostrgal, da res prekosmat ne pridem v prvi gimnazijski razred. Ko je bilo muke konec, sem bil po licu, kakor bi predolgo pestoval hudo mačko.

»Vsak začetek je težak,« sem se nasmehnil samemu sebi in britev spravil med svoje stvari, saj sem vedel, da se mi bo posihmal pogosto briti.

Drugi dan sva z materjo šla. Z vlakom, ne peš.

Srce mi je potlej koptljalo menda prav do vratu, ko sem po mračnem gimnazijskem hodniku stopal proti razredu, kjer se mi zdaj zdaj odloči usoda za vse življenje.

Iz šolske sobane se je slišal velik otroški vrišč.

»Aha, tukaj bo,« sem uganil in vstopil.

Slika 1. Krakovska Madona v kapelici na Emonski cesti v Ljubljani. (Glej članek V. Steske.)

Za trenutek, dva se je vrišč ustavil.

»Tu je prvi, ne četrti razred,« so mi neki mestni smrkavčki zastopili pot, ko sem se med še večjim vriščem ves rdeč umikal v zadnjo klop. Fantička, ki se mi je le preveč spakoval, sem gredoč stresnil za čop polizanih las. To je zaleglo, vrišč se je malo polegel, le vame je strmolelo vse.

Vrata so se odprla, vstopil je močno bradat, a še mlad gospod. Bil je profesor Luka Pintar.

Skušnja se je začela. Pisali smo po nareki slovensko in nemško, naposled pa še slovnično umovali z analizo neprezavitega stavka.

Čez čas smo mu oddali vsak svoj izdelek.

»Ob dveh popoldne spet pridite, da zveste, kdo je skušnjo napravil, kdo ne,« je tiste pole stisnil pod pazduho in počasi, dostojanstveno odšel.

Za njim nas je v računstvu pretipal profesor Martin Petelin, po videzu in glasu zagoveden, a sicer dobrodušen Ižanec.

»Kaj je to vse?« me je bilo sram, da me je skušnja tako skrbelo. »Če nemščine ne bi bilo, bi bil tako skušnjo lahko napravil že pred leti!«

Pred gimnazijsko me je ves čas čakala mati, anti skrbelo jo je, revo.

»Kako?« me je prijela za rokav, ko sem prišel venkaj.

»Dobro, mislim, dobro,« sem se pohvalil in povedal, kdaj za trdno zvem, kako sem oral.

Do dveh je bila kakor na trnju. Ob uri sva šla po sodbo: jaz noter, ona pa se je spet ustavila pred gimnazijo.

»Kogar pokličem po imenu, naj ostane tu, da ga izprašamo še posebej,« je rekel profesor; »vsi drugi pojdite, skušnjo ste napravili dobro.«

In je bral imena skoraj samih mestnih kratko-hlačnikov.

Saj sem vedel, da sem vse naloge napravil čisto dobro, vendar sem se ves srečen globoko od-dahnil. Kakor pijan sem se ustrelil venkaj in skočil pred mater.

»Kajne, vse je prav?« mi je prebrala z žarečega obraza in se od veselja skoraj zjokala.

»Vse, zdaj sem pa res študent,« sem lovil sapo in jo prijel za roko.

Tako sva šla proti Velikemu trgu.

»Nane,« se je tu spomnila, »tistim, ki te bodo pasli, bi se šla rada zahvalit; vodi me!«

Nak, tega pa ne. Saj je zadosti, da ponižujejo mene, mater naj mi pustijo pa le kar na miru! Preobčutljiva je, vse življenje bi jo peklo, če bi kdo zarohnel tudi nanjo, čemu me tako velikega še pošilja v šole. Nàk, mater mi pustite na miru! In gostilničar, ki mi je obljubil večerjo, bi ji utegnil tudi kaj izčesnati, kako so me pivci napajali z vinom. Jejhata, vsi križi bi bili dol, tako bi z materjo oral! Nàk, nàk, nikamor mi ne pojde.

»Zahvalil sem se že sam in se še bom,« sem jo miril, »prav nič ni treba, da bi se poniževali radi mene tudi vi!«

»Ali ne bodo mislili, da ne vem, kaj se spodobi?« jo je še skrbelo.

»Ne, drugih misli in skrbi imajo zadosti,« sem jo naposled le preveril in spremil do železniške postaje.

Vrnil sem se poln lepih nauk in postal pred gimnazijo. Kako rad sem jo imel! Oči so mi jo božale, srce jo je nežno ljubilo in se je otroško balo.

»Tàk v tejle stari hiši si bom koval srečo?« sem čustvoval. »Ali bom kaj prida kovač...?«

(V drugo naprej.)

Vojko Jagodič

IZPOVED MLADEGA ZLOČINCA

V imenu zakona.

Sedela sva na peronu ter si hladila mačka s pivom. Kmalu je pristopil k nama gospod in naju povprašal, kam nameravava. Povedala sva mu, nakar naju je povprašal za legitimacije. Le kje naj bi jih dobila! Vedela sva takoj, kaj to

pomeni. Gospod nama je velel, naj malo počakava, sam pa je odšel, najbrž po stražnika.

»Detektiv!« mi šepne prijatelj.

Komaj se je detektiv odstranil, sva že smuknila preko tirov in tako pobegnila. Med potjo sva zavila v gostilno in tam zajtrkovala. Ko sva se poslovila, sva vzela s seboj štefan vina, svinjsko gnjat in štruco ter odšla v gozd. Tam sva ležala do poznega popoldneva.

»Stopi v vas pogledat,« mi je rekel prijatelj, »če je kmet že naznanil orožnikom. Jaz te tu počakam.«

Šel sem v gostilno, kjer smo sinoči kvartali. Na vrtu sem videl kmeta, ki je do nezavesti pijan ležal pod drevesom. Zinka mi je povedala, da so orožniki že spraševali, kdo je včeraj zvečer pil pri njej z onim kmetom. Odvrnila jim je, da ni poznala nobenega. Dal sem ji petdeset dinarjev in jo prosil, naj molči še nadalje, da bo že še dobila nagrado za svoj molk. Obljubila mi je. Vrnil sem se k prijatelju in mu povedal, da je vse v redu in da se ni treba nič bati. Ko se je temnilo, sva odšla v vas, nato v kino, po predstavi pa spat na naš hlev.

Zjutraj, bilo je še temno, naju zbudi klic:

»V imenu zakona sta aretirana!«

Skočila sva pokoncu in zagledala v svitu nočne svetilke štiri orožnike, ki so upirali puške v naju. Takoj sva se vdala, saj sva videla, da je vsak odpor zaman. Izdal naju je tisti kmet, ki sem mu jaz onega večera prižgal cigareto.

Naslednji dan so naju izročili sodišču. Pri-znati nisva hotela nič. Denarja pri naju niso našli, izpovedi kmeta pa so bile protislovne.

Čez dva dni že me je obiskala mati. Od nje sem zvedel, da se je moj prijatelj v zaporu obesil. Slutim, da ga je gnal v to obupno dejanje strah pred strogo kaznijo. Tudi jaz sem si kmalu dopovedal, da je nesmiselno, tajiti in obračati resnico v laž. Vse sem priznal, kako in kaj je bilo. Obsodili so me na eno leto strogega zavora.

Je č a.

V začetku so bile ure v zaporu najstrašnejše ure v mojem življenju. Ljubim samoto, toda samoto v prosti naravi, strah pa me je samote zavora. Ko sem prvič stopil v eno izmed celic, je bila jesen. Vsako leto sem se veselil jeseni in jo tudi užival, zdaj pa taka sprememba: celica, tri in pol koraka dolga, en korak in pol široka, miza, stol, zaklopna postelja in polica. Nič drugega. Majhno okno je tako visoko, da ne vidim skozenj drugega ko košček neba. Vsak dan prisije sonce samo za pol ure, dopoldne se vleče ko večnost,

prav tako popoldne. Jetniku ne preostaja drugega, kakor da misli, misli in zopet misli.

Tako sem tudi jaz vsako jutro, ko sem použil skromni zajtrk, dal roke na hrbet ter pričel hoditi po celici v polkrogu in premišljevali. Kadar sem se spomnil matere, sem pričel jokati. Ko sem se zjokal, mi je bilo laže. Premišljal sem dogodke zadnjih let in delal trdne sklepe, da se bom, ko bom zopet prost, izogibal slabe družbe in kraje, živel pošteno in se resno oprijel dela. Po dvorišču smo hodili v krogu oddaljeni po dva metra drug od drugega in gledali v tla. In ko je minil dan, sem vedno vzdiknil: Hvala Bogu! Spet sem za en dan bliže svobodi. Pa je prišel naslednji dan, dolg in brez konca, in tako je preteklo toliko dni, kolikor jih ima leto. Kadar sem dobil kako knjigo, sem jo prebral po petkrat do šestkrat. Ko je nisem mogel več brati, sem začel šteti črke. Zapisoval sem si na rob lista, koliko črk ima vsaka stran, jih sešteval in odšteval, množil in delil.

A eno leto je bilo za kazen predolgo. Če bi bil presedel samo en mesec in ne vse leto v samotnem zaporu, ne bi najbrž nikoli več napravil nobene neumnosti. Tako pa je čas mineval in moji sklepi so se ohlajali z njim. Zadnje mesece sem že samega sebe prepričeval, da bi se tatinski posel prav za prav obnesel, če bi bil vedno premišljeno storjen. Pričel sem delati načrte.

P o t e p u h.

Ko sem prestal kazen, nisem mogel domov, dela nisem dobil in tako sem ostal na cesti. Nekaj časa sem prosil okrog, potem sem dobil družbo in tako sem bil spet izgubljen. Prenočeval sem po skednjih, kozolcih, parkih in kanalih. Kadar me je kdo vprašal, kje sem bil dosedaj, mu navadno nisem povedal. Če sem mu pa, je bila navadno ena sama obtožba: potepuh sem in tat. Tako sem bil vragu zapisan in ni ga bilo, ki bi me rešil iz tega prekletstva. Zame ni bilo več ne poštene družbe ne zaščite ne lepe besede ne pogleda, čeprav bi vse to prav tako potreboval kakor vsakdo drug. Saj sem bil še vedno človek, ki je moral jesti, biti oblečen in obut.

Hodil sem tudi po deželi in prosil kruha, denarja, obleke in obutve. Obredel sem nešteto najrazličnejših hiš in ljudi. Tako sem tudi zašel v priložnosti, kjer bi lahko kaj izmaknil. Priložnost naredi greh. In izmikal sem, kakor je pač naneslo. Zdaj to, zdaj ono, vse, kar je imelo vrednost. Končno, ko se mi je hotelo denarja, sem se lotil tudi manjših vlomov.

Tako sem se nekoč potepal po Štajerskem. Zvečer sem poprosil v neki hiši za prenočišče in

ga tudi dobil. Opazil sem, da so ljudje bogati, in sklenil, da jih okradem. Naslednji dan sem se po zajtrku zahvalil ter odšel iz hiše. Skrivaj pa sem se splazil na hlev in pazil, kdaj se bodo domači odpravili na polje. Toda tisti dan niso šli nikamor in tudi naslednji dan ne. Lačen sem že bil in nestrpen. Tretji dan popoldne so domači vendar napregli voz in se odpeljali na polje. Videl sem tudi, kam je gospodar spravil ključ. Splazil sem se do njega in čez pol ure sem jo že mahal za soncem s precejšnjo vsoto denarja.

Pa tudi to je imelo svoj konec.

Bilo je poleti. Vročemu dnevu je sledila krasna zvezdna noč. Potoval sem z nekim tovarišem. Nič ne vem, kdo je bil in odkod. Spotoma se mi je pridružil. Hiša, ki sva si jo izbrala za žrtev, je stala zunaj vasi. V vasi je odbila že enajsta ura. S tovarišem sva odšla k bogati hiši, v kateri so mi bile razmere dobro znane. Vedel sem, da ne greva zastonj. Ljudje so že spali, samo v podstrešni sobi, v katero sva imela namen vlomiti, so še bedeli domači fantje in kvartali. S tovarišem sva od nekod prinesla lestev, jo položila pod okno, legla poleg nje in čakala, da bodo šli spat. Naposled je ugasnila luč in kmalu nato sem pristavil lestev. Okno je bilo na srečo le priprto. Zlezal sem po lestvi do njega in poslušal enakomerno dihanje in smrčanje. Tovariš je ostal na voglu hiše za stražo. Ko sem se dodobra razgledal po sobi, sem se lotil najprej mize sredi sobe. Nabral sem si cigaret, vzela nož in uro. Nato sem stopil k oblekam in pobral iz njih štiri listnice z veliko vsoto. Vprav sem hotel stopiti na lestvo, ko skoči nekdo iz postelje in me potegne v sobo. V rokah sem držal odprt nož, ki sem ga vzel na mizi. Ko me je potegnil za suknjič nazaj, sem zamahnil in začutil, da sem sunil v mehko...

Slika 2. Nekdanji stropni sklepnik iz stare stolnice, zdaj vzdian v pročelje stolne cerkve, desno od glavnih vrat.

Sledil je lahek krik. Ko sem se spustil ob lestvi, me je za roko priprlo okno, da sem začutil pekočo bolečino. A nisem imel časa, da bi razmišljal. V vežnih vratih je zaškrtal ključ in nastalo je vpitje. Bežal sem, kar so me nesle noge. Tovariš je zbežal že prej. Fantje so bili vedno bliže, meni pa so že pohajale moči. Napravil sem še nekaj skokov in obležal v jarku. Pridržal sem sapo, fantje so me preskočili in se oddaljili. Šele čez dolgo časa sem se splazil v bližnji gozd. Bil sem ves krvav, saj mi je okno zmečkalo tri prste. Utrujen sem zaspal.

Po nekaj dneh so me izsledili orožniki.

Prišla je obravnava. Tu sem zvedel, da sem takrat zadel nekega fanta v vrat. Poškodba je bila sicer znatna, toda pri življenju je še ostal.

Vendarle človek.

Za menoj ste prišli v to celico vi. Kaj vas je privedlo, ne vem. Toda razgovori z vami so me napotili do temeljitega razmišljanja. Pripravili ste me do iskrene izpovedi in nekoč sem začutil neko gorkoto v srcu. Kakor bi se lučka prižgala, je postajalo vedno bolj svetlo v meni in pričele so se mi odkrivati čudovite stvari.

Resnično, tudi Boga sem se spomnil. Malo vem o njem, skoraj nič. Zdaj verujem vanj in tudi predstavljam si ga, a ne kot očeta, ampak kot mater, ki me je vedno rada imela in ki je prav gotovo mislila name tudi takrat, ko sem najbolj globoko tičal v zločinih. Obiskala me je zadnjič, štiri mesece je tega. Prav ste imeli, ko ste mi svetovali, naj veliko mislim na svojo mater.

Sovražim vse tiste, ki jim je srce mrtev paragraf, ne zato, ker so me obsodili, temveč ker z mrtvim srcem in paragrafom prav tako ubijajo kakor drugi s kroglo ali čim podobnim. Ne zase, za druge mi je žal.

Zadnjič ste me vprašali, kaj bi storil, če bi imel veliko denarja. Vsem bi dal dela. Delavcem bi znižal število ur in jim zvišal plače. Da, revščino bi odpravil. Saj sem tudi sam njena žrtev.

Tudi to pot mnogo premišljujem o svobodi. Načrtov imam mnogo, toda vsi se stikajo v eni točki: delal bom, delal in zopet delal. Premišljevanje o tem me često tira tako daleč, da se vrtim v krogu, iz katerega ni izhoda, in premnogokrat začutim, da imam samo en korak do blaznosti. Včasih sem tako brezupen, da me objame groznica. Na tovariša, ki se je obesil prav v celici pod mano, se premnogokrat spomnim.

Res sem zločinec, toda vkljub vsemu temu sem vendarle — človek.

Pripis.

Po dveh letih je prišla pomilostitev in mladi zločinec je zapustil našo jetnišnico. Nisem pozabil nanj. Prav kmalu sem dobil dve pismi, eno od sina, drugo od očeta. Prvo pravi:

»Cenjeni gospod! Izpustili so me pogojno za pet let. Uživam nepričakovano svobodo! Ko Vam pišem to pismo, sem doma pri starših. Toda tu ne morem ostati, preveč nas je. Pojutrišnjem nastopim službo, ki ste mi jo priskrbeli. Delal bom, delal kakor črna živina. Vse tisto, kar sem zamudil, hočem popraviti. Oče mi je vse odpustil, tako da stopam zdaj s čistim srcem in vestjo, spravljen z vsemi, v novo življenje. Preteklost — vrag z njo! Z današnjim dnem začnem novo življenje. Hvala Vam tisočera. Rešili ste propalega človeka. Bog Vam povrni! Jaz se Vam bom oddolžil s tem, da bom delal. Odprli ste mi oči, prižgali mi lučko v srcu, da vem, kako lepo je biti dober. Prosim Vas, spomnite se me večkrat. Roka mi drhti od veselja zlate svobode, ki ste mi jo dali. Iz srca Vas pozdravlja Vaš...«

Drugo pismo pa poroča:

»Spoštovani gospod! Sin mi je izročil odprto pismo, naj ga oddam. Prav nič drugega Vam ne morem pripisati kot to, da se Vam zahvaljujem, kakor se mora zahvaliti oče. Neumljivo mi je. Davno sem že obupal nad sinom in žal mi je bilo, da se je rodil. Prekrel sem ga. Zdaj pa — moj Bog, kako sem čuden. Ravno danes, ko se je vrnil, je dobil še enega brata, novorojenega, tako da imam sedaj deset sinov.«

Vinko Žitnik

TEMNA SLUTNJA

*Siv mrak se plazi v izbo,
pri peči dremlje oče
tih — kot da se poslaavlja
od nas in naše kože.*

*Pod oknom gola jablan
izteza črne dláni,
molči in čaka — kakor
iz groba sèl poslani!*

*In kos neba v daljavi —
kot v večnost sinje duri.
Pri peči dremlje oče
tih — kot ob zadnji uri...*

SLUŽKINJA

Razmazal se je svit na umazanih kuhinjskih roknih in iz črne globočine so se začeli prikazovati predmeti.

Dolga kuhinjska peč je sunila z belim štirioglatim kolenom v strugo medle svetlobe. Zelenkasta luč je oblila žlice in pokrove, viseče na stenah. Na velikih loncih so zatrepetale debele proge svetlobe.

Zdelo se je, kakor bi bila kuhinja pogreznjena v na pol prozorno sirotko, na pol vidna, na pol še skrita v teminah.

Prebujena služkinja strmi predse, premišljuje in si razvršča delo.

Pometem.

Skočim po premog.

Nasekam trske.

Po žemlje.

V glavi ji je šumelo od vseh teh zaukazanih opravil. Vsemu ustreči, vsakemu delu biti kos, misliti naprej, nazaj, vprek — da bi, preden zakipi mleko, očistila čevlje, medtem pa, da bi mleko ne prekipelo...

Oddaleč je nekaj zateglo zatulilo. Zatulilo je in tuli in ne neha, ampak se dere vedno bolj besno... Tovarne.

A pri njenem vzglavju se zdi, da stoji sam nestrpni dan in naglo ščiplje ter z nevidno močjo peha služkinjo iz postelje.

Vstala je. Zdaj stoji.

Brž si površno uredi razkuštrano glavo, brž se za silo obleče na tem jutranjem hladu. Še celó h Gospodu Jezusu, ki črni na podobi v kuhinjskem čadu, ne utegne pomoliti — in že se loti dela.

Najprej je treba zakuriti, a kje je ključ od drvarnice? Tiplje z roko po levi, po pločevini, previdno brska s prsti med lonci — tu ga ni.

Kar vroče ji je postalo.

Nestrpno išče po mizi. Kar nekaj jo tišči pri srcu! Kam se je le dal ta ključ, da ga ni; menda sedi na njem sam škrat...

Nazadnje pa le skoči služkinja po pamet v glavo. Podrgnila je žveplenko ob zid. Zaprasketala je, se vnela, zaščegetala v nos, zatrepetala s svetlim, zelenim plamenčkom. In pokazalo se je pri blesku lojenke...

Ključ je ležal kakor vol na deski za rezance, saj ga je vendar sama položila tja.

Vzame torej v roke ključ, sekiro, svečo, vžigalice za vsak slučaj, zaboječek za premog, samo tiho, ker gospoda še spi, si dá na glavo ruto in odide v klet.

Kmet včeraj ni pripeljal storžev, zato je nasekala tresak, vendar previdno, kajti sredinec se ji je gnojil, a palec, ki si ga je poškodovala pri rezanju zelja, se dosihmal ni zacelil. Na tla moraš položiti tnaló in nato udariš na grčo, tako da niti ne prasne ne. Končno je vse uredila.

Toda ali naj bi bila odšla iz kleti, ne da bi se s čim pokrepčala? Odstavila je potrpežljivi kamen, snela pokrov s posode s kumarami, odpihala žametasti kožuh plesnobe na sredo in srebnila nekoliko požirkov tega kumarčnega kisa.

Zdaj je v kuhinji kakor na razpotju...

Ali bo zagorelo ali ne?

In s kavljem ter z lopatico, a nazadnje še z nohti je izgrebla pepel, ki ji je stiskal grlo s svojim suhim smradom. Nato je naložila na kupček papirja in drobnih polenčkov. Gori. Iz ognjenih jezikov rasto vedno večji plameni, suha drva prasketajo, kakor bi pokal z bičem.

Le da ima vsaka reč svoje muhe in sitnosti. Nenadoma se je nekaj zavrtelo v duplu peči. Veter je nekaj vrtinčil visoko tam v ceveh. Namesto da bi spodobno gorela, je peč ravno sedaj zvila kolika... Iz notranjščine je buhnilo tulje saj in pepela. Kakor nalašč je zaplapolal še višji jezik iz polen, polizal na desno, na levo in izginil. Na srečo so še vedno dišali po ognju kosi papirja s tlečimi robovi.

Zdaj ji je naglo natrpala v grlo papirja in tresak, dokler ni peč nazadnje le potegnila.

Ko je pristavila vodo, je smuknila natihoma v sobe po stvari, da bi jih očistila. Zložila je vse to na kup — in stekla po žemlje.

Tanek, oster dežek je rosil izpod neba na ulico in veter ji je vihal krilo, da so se mestni pometači ozirali za njo.

V prodajalni se je srečala s tovarišicami. Ta ji je pravila najnovejšo novico o gospodi, druga jo je spraševala zastran službe, ali se ne bi morebiti kje dobilo mesto, tretja, da jo je nedavno spet katera popihala med »gospodične«. A da bi se bile pošteno zgovorile, ni bilo časa, ker so se začeli zbirati vozniki, surovi in brezbožni dedci.

Ko se je vrnila domov, je bila gospoda že pokoncu. Zdaj je bilo treba buditi otroke, jih vleči iz postelj, pa prinesiti temu gobico, onemu vodo, gospodu za britje mlačno.

Med vsem tem beganjem je bilo treba pokriti mizo, osnažiti čevlje, tega zapeti, pa poiskati brisačo v nizki omari, pa spet zavezati čevelj, predvsem pa paziti, da bi ogenj ne ugasnil.

In deček je založil knjigo in gospod je pustil zamazan plašč čez noč v sobi in zdaj ga je bilo treba nanagloma očistiti; tam je padla galoša v če-

ber, tu je spet pihalo, a deček je izgubil čepico; medtem pa se je naredila na mleku smetana in ga je bilo treba precediti, kajti smetane ne marajo.

A vrata v kuhinjo se še vedno ne zapró. Zdaj pride kmet z drvni, zdaj mlekarica, da bi plačali, ker jutri ne pripelje... In gospa spet plačuje, ti pa ji išči ključe, na lavi so pač, a tam jih sploh ni — no in nazadnje pride še židovka z jabolki.

Vsem se strašno mudi in vsi čakajo: gospod na krtačo za klobuk, otroci že v rokavicah, da bi jih spremila v šolo, židovka vzdihujoč sedi pri jabolkih, premogar, ki kriči z dvorišča gor in kolne, pa še kmet, ki venomer pljuje po tleh — in zaradi teh čistih tal zaboli služkinjo za vsakim pljunkom, kakor bi jo kdo žgal v srce...

Gospodu je dala krtačo in že hiti k otrokom. Ti stoje nejevoljni, že jih žge vsaka minuta, premikajo se nemirno, ko jim zapenja pretesne kožuhovinaste ovratnike z upornimi zaponkami. Medtem pa je, dasi bolehna, prišla ven gospa v ponošeni domači halji — pa barantajo, a židovka ne posluša, ampak ponavlja venomer: »Kakor svojim otrokom želim sreče...«

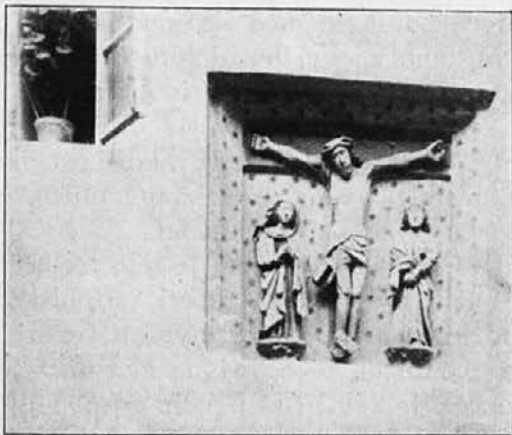
Ves ta hrup je presekala jasna beseda — dežnik! Zaklical je gospod, ki je bil od jeze kar rdeč.

Ker je včeraj lil dež, bi bila morala razpeti dežnik v kuhinji, da bi se posušil. A zdaj ga nikjer ne vidi. Preplašena se je začela vrteti kakor vrtavka in v skrbeh glasno lomiti tresoč se prste.

Je!

Za zabojem za smeti je. Na skrivaj ga je obrisala in ga z obema rokama nesla gospodu, zroč mu v oči, kakor bi prosila, naj ji odpusti véliki greh.

Gospod ga je nejevoljno iztrgal iz uslužnih rok in odšel, zatresknivši z vrati tako močno, da se je mlajši deček kar vase sesedel.

Slika 3. Kristus v hiši na Žabjaku.

Tedaj se je gospa obrnila, se spomnila že odsotnega moža in naglo stekla za njim v prednjo sobo. Služkinja za njo, otroci pa so tačas po drugih stopnicah odvihrali v šolo.

»Teci no,« je klicala gospa, »gospod mi vendar za danes še denarja ni pustil.«

Stekla je in ga dohitela. Gospod jo je močno ozmerjal, a denar ji je dal. Zasopljena se je vrnila in nato poslušala, kako si gospa zamišlja kosilo.

Poslušaj in si vse vtisne v prste, ki ničesar ne pozabijo.

Nato pometa pred gospenjimi očmi. Skrbno, pravilno po kotih in pod omarami. Gospa je morala slišati, da nima metle v rokah za šalo, ampak da zares dela.

S koškom na hrbtu hiti nato v mesto.

Pri stojnicah sta se sporekla z mesarjem. Razkoračil se je, tolkel in razbijal s sekiro po okrvavljenem plohu ter ji hotel naložiti neusmiljeno mnogo kosti. Od tam je skočila med stojnice in premočene, nizko razpete, rjavordečkaste dežnike branjevka po sočivje, peso, smetano in česar je bilo še treba...

A domov grede je šla naokrog, da bi stopila mimo cerkve, kjer so prezebali na dežju mestni reveži, stari ljudje brez doma in bedni pohabljeni. In tam je dala starcu, ki je stal pred cerkvijo kakor izgnanec v raztrgani suknji in šklepetal z zobmi od mraza, svoj krvavo prisluženi groš.

Doma je spet cel direndaj... Komaj odloži ruto, komaj ostrže peso, pripravi meso za juho, olupki krompir, da niti črnih klic Bog ve kaj ne izreže, komaj zaužije svojo kavo, ki jo je vzdihujoč, sedeč na skrinjici, zvoneč z nogami in tiho zroč v sivo nebo — že jo kliče gospa v sobe...

Potegne blazine s postelj, stepe odeje, pretrese rjuhe, postelje in prekrije goro mehkih pernic s pregrinjalom. Popravi blazinam vogle, a potem udari kakor po zadnjici po belem pregrinjalu, da bi se lepo napelo.

Nato zlije kar se dá hitro blato in vodo iz nočnih posod.

Že je bil čas obeda. Z vseh stolpov je zazvonilo poldne. Na ulici se je oglasila tromba vojakov, ki so šli, kakor sleherni dan, zamenjavat stražo.

In tedaj niti služkinja ni mogla več vzdržati v potrpežljivosti, vse ji je začelo leteti iz zamazanih rok. In še rezancev nima!

Hitro ostrga desko, nanjo nasuje moke v zvrhan kupček. Nato zagrebe prst v beli kupček in ga obrača, da se naredi okrogla jamica. Vanjo vbije jajce, prilije vode, nato počasi zamesi z nožem,

tako da je vedno več belih svaljkov testa. Nato s stisnjenimi pestmi ugneta rumeni hlebček.

Razvaljala je testo, ga posušila, ga zvila v zvitek — zdaj bo rezala.

Prsti pritiskajo testo, se umikajo pred nožem, ta pa reže za njimi, meče vstran narezane rezance.

Kosilo je srečno dala, a v kuhinji je sedaj ko na bojišču. Povsod stojé zamaščeni krožniki, noži, vilice in žlice, in vse je spolzko in lepko.

Lonec z odcedkom od karfijole je postavila na mizo. Grebe po toplih kosteh, iztolče skriti mozeg, jé trdo, žilasto meso, ki se drži kosti. Najedla se je, se napila vode, si obrisala s predpasnikom čelo in posedela, da bi se malo oddahnila.

Sedi, narahlo diha in misli pri tem, kako bo pomila posodo, oprala otroške nogavice, pa še na svojo prijateljico. A dremavec se z belimi, tihimi perutmi spušča vse globlje v te misli, jih razganja, podi narazen in kosa na bele in zlate lističe. In ti lističi se narastejo v krila in leté v pokrajino za mestom.

Toda dolžnost bedi. Nepomite vilice bodejo v oči, beli, umazani krožniki jo opominjajo...

In že stoji služkinja za škafo, grebe v toplih pomijah in si lomi nohte ob spolzkem lošču loncev... Dela in hrepeni ven v svet, se ozira preko zidov in streh v nebo in si prepeva z otožnim glasom.

Spominja se minulih dni... Zgodnji jesenski mraz, rosa, ki je padla na zemljo kakor mana, škripanje vaških vodnjakov in pesmica, prav tale, brneča samotno skozi meglo... In popoldan, ko se sonce kakor ponarejen denar usuje iz stropa oblakov, in tisti nizki večer, pritalen, ko se duša odpre v trdem petju. In odprta se več ne zapre... Kajti kakor ne usahne slamnata cvetlica, tako tudi ona ne premine...

Pomila je, pometla, zdaj pa se bo za nagrado poveselila s svojim bornim premoženjem. Odpre zeleni kovčeg, iz njega zadiši po jabolkah kakor iz raja, stranice so vse oblepljene s podobicami.

Prav na vrhu leži zakmašna ruta, sam žamet, čista volna.

Zraven je molitvenik. Dalje škatlica z zaponkami. Dvoje prijateljskih rok, izrezanih iz kosti, ovitih s šopkom rož, sklenjenih v znamenje dosmrtnega prijateljstva... Leteči golob s pismom v kljunčku. In najlepše: zvezda iz rdečih kamnov.

Poleg škatlice leži v papir zavita poselska knjižica. Platnice ima sinje sive, mračne kakor usoda človeka, ki ne živi na svojem, ampak pri tujih ljudeh... Strani so zamaščene, zmečkane kakor dnevi in meseci v službi...

Ravno tule je s črnim znamenjem gospodinjnih besed zapisana njena ocena... Da je zvesta, vdana, tiha in pridna, sposobna in poslušna.

Molila bo. Debelo knjižico odpre na pokrovu in si s prstom pazljivo pokaže prvo črko. Pokaže si jo in položi prst podnjo. Črke je že razbrala, a kaj, ko stoji vsaka zase, ko se vsaka nagiba na svojo stran, da se kar nič nočejo zbrati v izraz... Črke se razlezejo, a Gospod Jezus čaka na svojo hvalo, zroč nanjo s slike, čaka in ne pričaka...

Služkinja si z branjem ne zna pomagati, zato sama ponese svoje zadeve pred božje obličje.

Potolaženi Kristus ji proži svoje prebele roke v poljub (v na pol dremajočih mislih) in gre tiho z njo po stezici, jo ljubeznivo vodi dalje sredi jasminov in lilij — pesek majčkenih zvezdic mu zvoni pod nogami... Skupaj gresta, nato se odpočijeta na klopci.

A potem zagrne vse nekaka megla kakor dim kadila... Znan obraz z živimi brčicami strmi vanjo... Moške roke so jo objele čez pas, jo božajo po ramenih, privijajo k sebi njene prečiste prsi. Težko dihajo, da je slišati kakor glas zvona...

Tu se je pretrgalo, kajti nenadoma jo je vso prevzel sram.

Takoj po večerji je odšla h gospé na obračun. Meso, sočivje, a razen tega se kar ne more nič več domisliti.

I, kajpada! Rdeča pesa, zelje, zdaj bo pa menda vse... Misli, da se je vsega spomnila.

Za vsako stvar vpiše ceno. Iz števila nastane prava lestvica. A na koncu lestvice bi se moralo ujemati to, »kaj si prejela«, s tem, »kaj si izdala«.

Slika 4. Sv. Florijan v Nunski ulici.

Slika 5. Sv. Krištof v Florijanski ulici.

Viktor Steska

LJUBLJANSKI PLASTIČNI SPOMENIKI

Kdor pride v Ljubljano, meni, da je tu bore malo plastičnih spomenikov; ko pa natančneje opazuje, se prepriča, da njih število ni tako majhno, kakor je na prvi mah sodil, saj jih lahko našteje do pol stotine.

Ti spomeniki segajo od 13. stoletja do današnje dobe.

Tu si jih hočemo ogledati po časovni vrsti.

1. Najstarejši kiparski izdelki v Ljubljani, če prezremo rimske, je *krakovska Madona*. Ta podoba je visok relief Matere božje z božjim Detetom. Mati božja sedi na prestolu; glava s krono je nagnjena na levo proti Sinu, ki ji sedi na kolenu. Z levico drži božje Dete, z desnico pa jabolko. Obraz ji je podolgast, lasje padajo na levi do pasu. Oplečje je pri obeh ozko, odsekano. Obleka pokriva Mariji tudi glavo in pada ob ramenih preko obeh kolen. Pod pasom je obleka zelo gubovita. Kristusov obraz je starikav; desnico drži božje Dete ob prsih, dva prsta pa dviga proti nebu; v levici drži zvit knjižni zavitek. Pod Marijinim podnožjem ždita dva, z glavama drug v drugega zapletena, zeleno barvana zmaja. Ob straneh se dviga iznad prestola stebrič z dorskim kapitelom, na katerem čepi golob. Spodaj stražita prestol dva polovična leva, na vsaki strani po eden.

Ta relief je sedaj v krakovski kapelici. Kako je prišel tja? — Ta spomenik je bil prej v križanski stari cerkvi. Ko so jo pa podrli (1714), so križarji sezidali na svojem svetu v Krakovem kapelico in vanjo postavili to podobo. Gotovo so mislili, da jo bodo pozneje zopet dali v novo cerkev; toda v novi zgradbi za to podobo ni bilo pravega prostora, vrh tega so v njej začeli častiti Marijo Pomočnico. Tako je ostal relief Matere božje v krakovski kapelici.

Zakaj so to podobo častili? Dr. Gregor pl. Thalnitscher pripoveduje, da je šla leta 1275 pobožna gospa molit v križansko cerkev. Bila je vdova. Sinčka je pustila pred cerkvijo, da se je igral z drugimi otroki. Kar pridrvi konj in ga pomandra. Na vpitje prihiti mati iz cerkve, vzdigne onesvečenega otroka in ga ponese v cerkev pred podobo Matere božje. V solzah ga priporoči nebeški Materi in sin nenadno oživi.

Letnica 1275 se precej ujema z romansko obliko reliefa. Lok nad podobo je pa že iz zgodnje gotike. (IMK, 1895, 125; 1899, 124; slika 1.)

In vendar se ne ujema! Nekaj se tam v stolpcih ne sklada, ne ujema, ne izide...

Komolec ene roke je naslonila v pest, dvignjeni prst druge je postavila na stražo v kot ust in se hoče spomniti, kaj še.

Premišlja... misel se ji zapleta, pogreznjena v dremavico. Pa spet vzvalovi, oživi in se napne kakor kalna voda... V skrajni napetosti lovi služkinja misel in tiplje z vročično roko po teminah pozabe.

»Namesto da jokaš, bi si bila rajši zapomnila,« pravi gospa. In z mehko kretnjo dvigne roko. Služkinja jo poljubi, vošči milostivi lahko noč in odide spat.

Vrže s sebe obleko, vso nasičeno z duhom po jedi in sopari. Lase preplete v tanek biček in pokleka k molitvi.

Pokleknila je, sklenila roke. In že žubori in poskakuje studenček molitve, le da se čeznjo vsipajo založeni groši... Senca nedognanega računa pada z besede na besedo, jih dohaja, naskakuje in moti...

Legla je v posteljo, a še vedno hoče najti zaupanje, ki ga je tako nesrečno izgubila obenem s krajcarji.

A za zapravljenim zaupanjem ni več sledu. Samo za pečjo plezajo ščurki. Objokanim očem se zdi, da se stena maje in podira...

In že se pogrezne oprema in posoda v sivo temo. Iz globine štrli samo še k postelji obrnjeno belo koleno peči. Bliža se, obstane nekje visoko ter počasi pada na prsi in kakor daveč tolkač pritiska nanje.

2. Kristusova glava je vzdana na pročelju ljubljanske stolnice na desni strani glavnih vrat. Ta glava je prav čeden izdelek. V prejšnjih časih so mislili, da je Jupiter iz rimske dobe; v resnici pa je sklepnik iz stare cerkve, ki je bila leta 1701 porušena. Cerkev sv. Nikolaja je namreč leta 1386 pogorela. Polagoma so nabirali denar in sezidali novo cerkev. Bila je velika, lepa zgradba. V svetišču, kjer so se gotška rebra spajala, je bila za sklepni kamen Kristusova glava. Ta gotška cerkev je stala tri sto let, dokler niso začeli leta 1701 zidati sedanjo, v katero so kot spomin na staro cerkev vzdali Kristusovo glavo. Granulirani žarki kažejo smer nekdanjih reber, ki so se strinjala v tem sklepniku. (Slika 2.)

3. Kristus na križu z Marijo in sv. Janezom Evangelistom na dvorišču hiše na Žabjaku št. 6, v gostilni »Pri sodčku«. Ta spomenik sicer ni javen, pa je znamenit po svoji starosti. Vzidan je na dvorišču v desno steno. Spomenik je iz srede 15. stoletja. Odkod to vemo? To sklepamo iz oblike; vsako stoletje je namreč Kristusa na križu drugače upodabljalo — iz teh znakov presojamo starost. Kristusove roke so pribite ob prečni tram na križu skoraj vodoravno. Glavo krasé dolgi, preko rame segajoči lasje. Na prsih vidimo po sedem reber. Prt, ki ovija Kristusovo telo, je naravno zložen, konec pa visi na desni strani navzdol. Noge so stegnjene sporedno proti stopalom; desno stopalo je nagnjeno čez levo in oboje predira en sam žebelj. Glavo ovija trnov venec, oči gledajo resno in otožno.

Kdaj je prišel ta spomenik v to hišo, se zgodovinsko ne dá dognati. Ustno izročilo meni, da je bil ta spomenik prej last jezuitov in bil vzdan na sedanji prostor po odhodu jezuitov leta 1773; a to izročilo ni zanesljivo. (ZUZ, 1921, I, 49; sl. 5.)

4. Sv. Florijan v Nunski ulici št. 3 je vzdan v pročelni strani ob vrtu, zato ga tujec ne vidi, ako ne gre v hišo, kjer ga opazi v višini prvega nadstropja na desni strani vrat. Sv. Florijan je reliefno upodobljen kot vitez in je ogrnjen s širokim plaščem, ki se mu umetniško ovija okoli telesa. V levici drži zastavo, v desnici pa golido, iz katere izliva vodo na gorečo gotško cerkev. Svetnik stoji pod lokom, na katerem se plazita dva zmaja. (ZUZ, 1921, I, 53.) Relief je iz 15. stoletja. (Slika 4.)

5. Sv. Krištof v Sv. Florijana ulici št. 1 v višini prvega nadstropja na levo. Po mnenju veččaka dr. Ilga utegne biti ta podoba iz dobe okrog 1530. Svetnik stoji pod renesanskim portalom; z levico se opira na mogočen kol; na desni

rami mu sedi Jezušček; voda sega Krištofu čez gleženj. Upodobljen je torej popolnoma po legendi, ki pravi, da je nesel božje Dete preko vode in se čudil, da je Dete tako težko, ko je vendar tako majhno. (ZUZ, 1921, I, 52; slika 5.)

6. Adam in Eva v državnem muzeju. Ko so leta 1484 zidali nekdanjo mestno hišo, so postavili v višini prvega nadstropja kipa Adama in Eve. Rokodelski popotniki, ki so hodili po svojem delu od kraja v kraj, so se med seboj izpraševali: »Ali si že poljubil Evo?« To je pomenilo: Ali si že bil v Ljubljani? Iz te govorice sklepamo, da so imeli ta dva kipa za znak ljubljanskega mesta. Na Valvasorjevi sliki vidimo še oba kipa. Leta 1717 so staro mestno hišo podrli in bržkone že tedaj na pol uničili tudi kipa. Ležala sta potem skoraj dve sto let v skladišču, dokler ju ni okrog leta 1906 dobil muzej. Kipa sta že iz renesanske dobe, lasje spominjajo pa še na gotiko. Žal, da sta oba kipa zelo okrnjena. Zanimivo je, da nam je dr. Gregor Thalnitscher ohranil kiparjevo ime: Ivan Lipec. (IMK, 1900, 174.)

7. Spomenik sv. Ane samotretjice, vzdan v gotski podpornik župne cerkve sv. Jakoba. Na eni strani podpornika je videti relief, na drugi pa gotski napis, ki nam pojasnjuje povod temu spomeniku. Grad Kostel ob Kulpi so imeli Ortenburžani. Ko so leta 1420 izmrli, so ga podedovali celjski grofje. Po smrti zadnjega Celjana, grofa Urha, so ga dobili Habsburžani, ki so dajali svoje gradove skupno z veleposestvi v zakup. Tako je bil leta 1508 zakupnik kostelskega gradu Mihael Preimberger. Ta si je privzel za oskrbnika Gregorja Gumplerja. Grad so nemško imenovali Grafenwart an der Kulpa. Oskrbnik Gumpler pa je leta 1508 Preimbergerja ujel in vrgel v ječo, da bi ga spravil s poti. Njegovega konja je zabodel in pahnil v prepad, češ da se je Preimberger s konjem vred ponesrečil. V svoji silni stiski se je Preimberger priporočil sv. Ani, ki so jo tisto dobo zelo častili, in je obljubil, da ji iz hvaležnosti, če bo rešen, postavi spomenik. — Po strašnem potresu leta 1511 so porušeno cerkev sv. Jakoba na novo zidali in leta 1514 so v podpornik vzdali zaobljubljeni spomenik sv. Ane samotretje, t. j. obenem z Marijo in Jezuščkom. To pripoveduje napis in pozneje bolj obširno Valvasor. (EHK, XI, 217.)

Relief nam kaže sv. Ano v kraljevski obleki, poleg nje pa Marijo z božjim Detetom. Ta spomenik iz leta 1514 je torej že nad štiri sto let star. (IMK, 1903, XIII, 139.) (V drugo naprej.)

NARODNE PRAVLJICE

GROFIČ PRAŠIČ.

Zivela je grofica, ki ni imela otrok, a si jih je želela kopico. Vselej se je razžalostila, kadar je zagledala kje otroka; ogledovala ga je in vzdihovala: »Ko bi vsaj takega imela!« A vse vzdihovanje ji ni pomagalo. Grofica se je vznevoljila in se nekoč, videč, kako so se podili prašiči pred gradom, zarekla: »Če bi mi Bog dal vsaj prašička, če že nima otrok zame!« Še preden je minulo leto, je dobila grofica prašička, grof pa je od žalosti umrl. Mladi grofič prašiček je rasel, govoril kakor človek, a imel vse navade prašička.

Ko mu je bilo štiri in dvajset let, je zahteval od matere: »Goden sem za ženitev, pojdi zame v svate in mi pripelji nevesto!« Grofica je šla k nekim grajskim najemnikom, ki so bili ubožni, a imeli tri hčerke. Prosila je, da bi najstarejša hči vzela grofiča za moža. Mati je sicer hčerki branila, a hčerko je mikalo, da bi bila grofica. Starši so naposled privolili k poroki, ker jim ni bilo treba pripraviti bale in so še sami dobili za hčer tri sto goldinarjev.

Po poroki je bila na gradu velika gostija. Ženin je bil izredno dobre volje, plesal je in se šalil kakor pač vsak, ki praznuje poroko. Gostje pa so se napili. Pred sončnim zahodom se je ženin izmuznil iz sobe, se povaljal v luži in se vrnil ves blaten med goste. Tekel je naravnost k svoji ženi in se obdrgnil v njeno krilo. Pijani gostje so glasno zabavljali in pomilovali ženo. Ni še utihnilo zabavljanje, ko se je oglasila nevesta: »Moj mož je pač prašič bil in prašič ostane!« Ženin se je ob tem hudo razžalostil; ni mu bilo več do jedi in pijače. Stopil je v kot, žalostno gledal svoje pijane goste in svojo kruto ženo. Zvečer pa, ko sta se poročenca odpravljala k počitku, je grofič prašič zapodil svojo ženo, ker se je drznila, zaničevati ga že na poročni dan.

Ko se je razvedelo, kako se je končala poroka, so nekateri pomilovali grofovo mater, drugi nevestino družino; najmanj se jim je smilila nevesta sama, ker so vsi vedeli, da se je možila samo, da bi postala grofica.

Minulo je leto dni in zopet je zahteval sin od matere, naj mu gre v svate in pripelje nevesto. Kočarjevi so se sicer hudo upirali, a druga hči je bila voljna poskusiti srečo, ki njeni sestri ni bila mila. Starši so pa dobili zopet tri sto goldinarjev. A tudi drugi sestri ni bilo za ženina, temveč samo

za premoženje. Tudi ta je izjavila na gostiji, da je njen mož prašič, je bil in bo. Zato jo je zadela usoda, kakor njeno starejšo sestro.

Grofič je zopet leto dni žaloval, nato pa zahteval od matere, da mu še tretjič pripelje nevesto. A mati se je upirala: »Saj ni mogoče! Kateri te pa še vzame, ko si že dve zapodil!« — »Dobiti mi jo morate, sicer zdrobim vse v sončni prah!« ji je zabičal sin. Oni reveži pa tretje hčerke za nič na svetu niso hoteli dati in bi bili rajši umrli od lakote. Najmlajša hči pa je rekla: »Človek je le, saj govori, in naj bo še tako grd v svoji podobi, usmiljenja je vreden.« Starši so ji končno izpolnili voljo.

Na tretjo svatbo je prihrumelo še več gostov kakor na prejšnji dve. Bili so radovedni, kako bo s tretjo ženo. Tudi to pot se je grof povaljal v blatu in se obrisal v nevestino krilo. Gostje so pljuvali nanj in ga hoteli bititi s pestmi, a nevesta ga je branila: »Naj bo kakršen hoče, saj je le moj mož, vas druge pa nič ne briga, kaj dela!« Gostje so osupnili in pričeli odhajati, ženin pa se je razveselil in obšla ga je dobra volja. Ko sta mlada prišla v svojo sobo, se je vlegel ženin sredi sobe na tla, po hrbtu mu je počila svinjska koža in pred presenečeno ženo je stal najlepši mladenič, kar jih je sploh kedaj videla.

Grofovo mater je trla radovednost, kako je bilo z mladima, in je že ob jutranjem svitu prihitela k mladi ženi, ki v svoji sreči ni mogla molčati. Povedala je materi, da ima njen sin ponoči pravo človeško podobo in da je brhek mladenič, kakršnega ona sploh ni vredna. Mati bi rada videla sina v pravi človeški podobi in je tako dolgo nagovarjala snaho, da ji je dovolila, skriti se pod posteljo, zakuriti peč, ukrasti o polnoči svinjsko kožo in jo zažgati. Mati je ponoči to storila. Ko mladi mož zjutraj ni našel kože, je zavpil: »Kaj ste mi storili, nesrečniki? Mati me ne sme videti kot človeka! Ker me je pa videla, moram takoj oditi. Ti, moja žena, boš veliko trpela, preden me boš našla. Iti boš morala preko sedem planin in skoz sedem dolin in mnogo boš prejkala.« Nato je izginil, a mati je kmalu nato od žalosti umrla.

Žena je hudo obžalovala svojo neprevidnost, a pomagati si ni mogla. Vdala se je v usodo, da bo vdova ob živem možu, dokler ga zopet ne najde. Oblekla se je v svojo dekliško obleko in odšla po svetu iskat svojega moža. Pretrpela je veliko in prejkala mnogo noči. Ko je prišla do prvega vetra in ga vprašala, če ve za njenega moža, ji je

odgovoril: »Ne vem zanj, a pojdi k mojemu starejšemu bratu, morda bo on kaj vedel o njem.« Na pot ji je dal oreh in ji svetoval, naj ga odpre, kadar bo v sili. Zahvalila se mu je za svet in darilo ter potovala do drugega vetra. Čeprav se ji je zelo slabo godilo, oreha vendar ni odprla. Prejokala je še več noči, preden je prišla do drugega vetra in mu povedala, da jo je poslal njegov brat. »Tudi jaz ne vem za tvojega moža, ker sem še premlad. Moj starejši brat, ki leti po vsem svetu, pa gotovo ve. Pojdi k njemu!« ji je odgovoril drugi veter in ji tudi dal oreh z naročilom, naj ga odpre, kadar bo sila zelo velika. Potovala je dalje in vedno težavnejše je bilo potovanje. Tretji veter, ki ve za vse, kaj se godi po svetu, jo je takoj spoznal in vedel, čemu je prišla. Saj jo je že videl, ko je bila še pri starših. »Vem zanj in prav jutri pojdem proge pometat v tisti kraj, kjer se misli jutri oženiti,« ji je rekel in ji dal oreh z naročilom, naj ga odpre, kadar bo sila najhujša. »Glej, da jutri ne zaspíš!« ji je še naročil, preden sta legla spat. Žena pa sploh ni nič spala in je vstala dolgo pred vetrom, ki je navadno prvi na nogah. Odpravila sta se na pot. A revica ni dohajala vetra. Stal je poleg nje in že ga ni več bilo. Prihiti je moral zopet k njej, da ji je pokazal pot. Veter pa ni mogel umiriti svojega teka in oba sta obupala, da bi mogla korakati navštric. Končno je veter sezul svoje škornje, ki jih je s težavo obula ona. Tedaj je pa z enim samim korakom prišla tri dni daleč, da je stopala vetru na bose pete.

Dospela sta v mesto prav v trenutku, ko se je njen mož vrnil od poroke. Spoznala ga je na prvi pogled in se komaj premagala, da ni zavpila od bolesti, ko je videla drugo ženo poleg njega. On pa je ni spoznal. Tekla je za vozom in prišla na grad, kjer je prebival s svojo drugo ženo. Ponudila se ji je za deklo, ona pa jo je sprejela za svinjsko pastirico. Veliko je pretrpela, a prestala je vse, samo da je mogla bivati blizu svojega moža in ga včasih videti. Toda čim večkrat ga je videla, tem huje ji je bilo pri srcu. Tedaj je odprla oreh, katerega ji je dal prvi veter. Iz oreha se ji je izluščil čudovit zlat prstan, ki je žarel tako, da je eden njegovih žarkov prisijal celó v grofičino sobo. Grofica je poslala vso služinčad poizvedovat po gradu, odkod prihaja čudežni sijaj. Neki sluga je pogledal tudi v svinjski hlev in videl čudoviti prstan. Grofica je poslala k pastirici svojo služkinjo vprašat, kaj hoče imeti za prstan, a pastirica je odgovorila, da ga ne proda za nobeno ceno.

Nato je šla grofica sama v svinjak in ponudila pastirici vso svojo zlatnino v zameno za prstan. A tudi za vso zlatnino ga ni dobila, vendar pa ji je pastirica obljubila, da ji dá prstan, če sme prebiti eno noč v grofovi sobi. Grofico je premagal pohlep, pa je dovolila. Grof je trdno spal, ko je pastirica stopila v njegovo sobo. Začela ga je buditi in mu pripovedovati, kako je zvedela zanj od treh vetrov ter da je dala grofici čudoviti prstan, da je mogla priti k njemu. Toda grof se ni prebudil in oditi je morala, ko je vso noč zastonj prejokala. Dan nato je odprla oreh drugega vetra in iz njega so padli uhani, ki so poslali kar dva žarka v grofičino sobo. Ko je grofica zvedela, odkod prihajajo žarki, je zopet poslala služabnico, da bi jih odkupila, a dobila jih je šele, ko je pastirici dovolila, da drugo noč prebije v grofovi sobi.

Tudi drugo jutro je pastirica zaman jokala in budila grofa iz spanja. Bolj obupana ko prvo jutro se je vrnila v hlev k svinjam.

A drugo noč je spal v sobi poleg grofove njegov prijatelj, ki se je zelo čudil, ko je slišal ponoči jok, a zjutraj grofica ni imela objokanih oči. Šel je in povedal grofu, kaj je slišal. Grof ga je poslušal in takoj spoznal, da je morala biti pri njem njegova prva žena. Spomnil se je tudi, da ga je takoj popadel spanec, ko je po večerji spil črno kavo, ki je bila silno grenka.

Pastirica je v svoji žalosti odprla oreh tretjega vetra in iz njega je padla obleka, vsa posuta z dragimi kamni in biseri, da je njen sijaj razsvetlil ves grad. Grofica je takoj prihitela v svinjski hlev in rekla pastirici, naj ji dá obleko, četudi stane celo grofijo. In ko je pastirica tretjič povedala svojo ceno, je grofica zopet privolila.

Grof pa je pri večerji zvrnil svečnik, da se je v sobi popolnoma stemnilo, in v temi zamenjal svojo kavo z grofičino. Grofica je takoj za mizo zaspala. Tretjo noč grof ni zatisnil očesa in je pomiloval svojo prvo ženo, ker je morala zavoljo njega toliko trpeti. Še pred svitom je sklical vso mestno gospodo, ko je druga žena še spala, in jim povedal tole uganko:

»Zgubil sem nekoč od svoje omare ključ. Iskal sem ga, pa ga nisem našel. Ko sem obupal, da bi ga še kdaj našel, sem si kupil novega. Sedaj pa sem zopet našel prvega. Kateri je boljši, stari ali novi? Katerega naj obdržim?«

Ko so vsi gostje zavpili: »Stari je boljši, stari je pravi,« je grof objel svojo prvo ženo in se odpeljal z njo na svoj rodni grad.

Josip Ribarič

KETTEJEVO ŽIVLJENJE

Pesnik Kette se je rodil 19. januarja 1876 na Premu, v vasi, ki se s starodavnim gradom dviga na griču, izpod katerega šumi čudežna rečica Reka, da se prav kmalu izgubi v znameniti Škocjanski jami. Tukaj na Premu je služboval Kettejev oče Filip kot učitelj. Mati Kettejeva, Ana, je bila doma iz precej premožne družine Valenčičeve, po domače »Jajčkove« ali »Ječkove«, v bližnjem Trnovem pri Ilirski Bistrici. Mladi, šegavi in dovtipni učitelj Filip se je seznanil z Ano še kot podučitelj v Trnovem. Bil je tudi dober pevec in veseljak ter je tudi s Prema rad zahajal v Trnovo in Ilirsko Bistrico, kjer je bilo nekako zbirališče in središče podeželske inteligence. Na Premu je imel učitelj Filip Kette ljubezensko razmerje s kmečkim dekletom, katerega posledica je bilo nezakonsko dete, preden se je poročil z Ano Valenčičevo. To dete je nezakonska sestra pesnika Ketteja in živi še danes na Premu.¹ Ana Valenčičeva je rodila Filipu sina Karola Ketteja. Tako je zapisano Kettejevo krstno ime v matriki na Premu, tako tudi v Kettejevem rojstnem listu, ki ga je avtorju tega življenjepisa izročil pred svojo smrtjo rajni njegov prijatelj in pesnik Josip Murn-Aleksandrov. »Karol« se imenuje Kette v srednješolskih izpovedalnih, »Karol« tudi v »izkazilu in svedočbi o imenju in življenjskih odnošajih roditeljev« (sedaj bi rekli »ubožno izpovedalno«), ki mi ga je tudi izročil rajni Murn-Aleksandrov. Vendar ni nikdar nihče ne doma ne pozneje v dijaški in literarni družbi imenoval Ketteja drugače kakor »Dragotin«. Prav gotovo je oče Filip, sledeč tedanjemu Stritarjevemu prebujevalnemu nacionalizmu, četudi je bil njegov sin krščen

¹ Zupanič-Sešek: Dragotin Kette. Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, urednik Pavle Popović, knjiga druga, sveska druga, Beograd 1922, str. 166. — Resničnost teh navedb potrjuje tudi pisatelj Josip Kostanjevec v Mariboru, znanec očeta pesnikovega in pesnika samega.

in vpisan za Karola, nacionaliziral njegovo ime v »Dragotina«. To izpričuje dejstvo, da je oče imel sina vpisanega v šolski matici v Zagorju na Pivki le za »Dragotina«. Pri vojaki nastopa Kette kot »Karol« — seveda na podlagi rojstnega lista. Še enkrat pozneje so hoteli prekrstiti »Dragotina« v »Karola«. Bilo je to leto dni po pesnikovi smrti, ko je knjigarnar in založnik Schwentner oglasil v Ljubljani prvo izdajo pesmi Karola Ketteja z Aškerčevim predgovorom in je pisec teh življenjepisnih podatkov preprečil to s posebnim opozorilnim pismom Schwentnerju, navedši, da so celó domači fantje v Zagorju na Pivki Dragotina Ketteja imenovali le s skrajšanim domačim nazivom »Tine« ali »Tinček«, ne meneč se za to, da velja ta skrajšava in pomanjševalnica prav za prav za Valentina.

Na dečka Prem ni mogel mnogo vplivati, kajti Kettejevi so že šolskega leta 1879/80 prišli v bližnje Zagorje na Pivki, kjer je Dragotinov oče ostal v službi do šolskega leta 1888/89; toda že v prvem letu prihoda Kettejevih v Zagorje je umrla otroku Dragotinu njegova mati Ana za jetiko (dne 25. septembra 1880), stara komaj 27 let. Poleg Dragotina je imela samo še enega mrtvorjenega sina (1. januarja 1880). Dragotin je tedaj izgubil mater, ko je bil star komaj štiri leta in osem mesecev. Oče Filip se je poročil drugič 20. novembra še istega leta s Frančiško Faturjevo iz Zagorja štev. 2, s kmečkim, bistrim dekletom, ki se je zlasti odlikovalo kot cerkvena pevka in kot pevka v zboru, ki ga je učitelj Kette zbral v zagorski »Čitalnici«. Kot mačeha je bila Dragotinu zelo naklonjena. Živi še danes kot vdova v Zagorju na Pivki. Tukaj je Dragotin hodil v enorazredno ljudsko šolo k svojemu očetu od leta 1881/82 do 1886/87. Prvič je stopil v šolo 10. oktobra 1881. Če sodimo po »šolskih naznanilih« vseh teh let, je bil Kette izvrsten učenec in vedno odličnjak. Tako je na primer v zadnjem ljudskošolskem letu v vseh trinajstih predmetih vsa štiri četrletja imel red »prav dobro«, le iz nemškega jezika v drugem in iz petja v prvem četrletju red »dobro«, v nravnosti je imel vedno red »popolnoma lepa«. Pri letu 1886/87 je v šolski matici pripisana opomba: Je v Ljubljani v šoli. Iz te opombe ni razvidno, v kakšni šoli je bil Dragotin v Ljubljani. Gotovo je, da iz zagorske slovenske ljudske šole ni vstopil naravnost v gimnazijo, kajti ljubljanska gimnazija (takrat samo ena, in sicer nemška) ga beleži kot prvošolca šele v šolskem letu 1888/89. Brez dvoma je, da je moral iti Dragotin v peti razred ljudske šole v Ljubljano, da se za gimnazijo temeljiteje pripravi, saj je gimnazija tiste čase kot nemška šola zlasti podeželskim slovenskim otrokom zadajala velike težave in so se učenci morali v nemščini posebej utrjevati za sprejemni izpit. Ko je Kette vstopil v prvi gimnazijski razred, je bil star 12 let in osem mesecev. Napredoval je v 1.a razredu dobro, v slovenščini je imel v prvem polletju red »lobenswert« (pohvalno), v drugem »befriedigend« (povoljno). Učitelj slovenščine mu je bil ravnatelj dr. Požar. Leta 1889/90 je bil v 2.b razredu; slovenščine ga je učil Alojzij Virbnik in mu dal rede: »lobenswert« in »vorzüglich« (odlično). Razen v latinščini in verouku (»genügend«, zadostno) je imel v vseh drugih predmetih »lobenswert« in »befriedigend«, torej je razmeroma dobro napredoval. Leta 1890/91 je bil v prvem letniku ljubljanskega učiteljskega (v katalogu štev. 13). Napravil je

sprejemni izpit; zapisano je, da je od 1888 do 1890 obiskoval dva razreda gimnazije. Imel je državno štipendijo 50 forintov. Izpričevalo je na konec leta dobil precej lepo, iz slovenščine mu je dal v obeh polletjih razrednik Praedica Jakob »lobenswert«. Izmed osem in dvajsetih dijakov tega letnika jih je padlo devet.

Zanimalo nas bo, kje je bila med tem časom Kettejeva domača družina, s kom je mladi dijak občeval in zakaj je prišel na učiteljsiše.

Dokler je bil Dragotin v prvem gimnazijskem razredu, je bil njegov oče še v Zagorju na Pivki. Zagorje je mična vas s šolo in duhovnikom. Nad Zagorjem stoji Šilentabor z zgodovinskimi razvalinami starega gradu, pod Zagorjem pa v severnovzhodni smeri grad Kalec, tedaj last naslednikov notranjskega pesnika in narodnega buditelja Miroslava Vilharja, pri katerem je bil nekaj časa — poltretje leto, do pomladi 1861 — domači učitelj pisatelj Fran Levstik. Kettejev oče Filip je postal središče družabnega življenja v Zagorju, kjer je bil zlasti glasbeni čut med kmečkim ljudstvom zelo razvit. Uprizarjali so diletantske predstave. Sploh je Zagorje podedovalo kulturne tradicije iz Vilhar-Levstikove dobe, ko so se v tej pivški vasi poleg omenjenih dveh mož shajali tudi politični prvaki dr. Lavrič in sin domače zagorske družine Anton Domicelj — »Pivčanin«, poznejši duhovnik v Črnem Vrhu nad Idrijo in v Št. Petru pri Gorici; ta je slovel kot poznavalec ruskega jezika in literature. Anton Domicelj je bil »slovanofil«, ki je imel osebne stike z Rusi in dopisoval z odličnimi predstavniki tega največjega slovanskega naroda.

Domiceljeva družina je imela v svoji knjižnici od Antona Domicelja podedovane ruske klasike in druge leposlovne knjige in ni čuda, če je na poznejšega študenta Dragotina Ketteja ta kulturna zagorska tradicija znatno vplivala. Zagorsko veselo osredje s svojim večernim fantovskim popevanjem in ukanjem je prav gotovo vtisnilo neizbrisne sledove v dušo nardarjenega dečka Dragotina. Semkaj se je v poznejših letih kaj rad vračal in tu občeval s kmečkimi fanti kot enak z enakimi, se postavil v mraku sredi ceste v njih vrsto in ubrano pel »čez« narodne pesmi. Njegov oče Filip je imel v Zagorju največ opore v Ivanu Bilcu, cerkovniku, Karlu Česniku, učitelju v sosednem Knežaku, in Antonu Bilcu, nositelju narodnega in kulturnega delovanja med mlajšim naraščanjem po vsem Notranjskem; le škoda, da je Anton Bilc že kot advokatski kandidat umrl v štajerskem Gradcu. Ko je mladi Dragotin vstopil v drugi gimnazijski razred, je bil njegov oče na lastno prošnjo premeščen kot učitelj iz Zagorja na Pivki v Košano pod Šent Petrom za nadučitelja na dvorazrednico. Toda ravno v Košani je zalotila Kettejevega očeta smrt že 12. aprila 1891 v starosti 42 let, ko je bil sin Dragotin star komaj 15 let in tri mesece.¹

Ker je Kette mlad umrl za sušico, je zelo važno, ali ni morda tudi njegov oče umrl za isto boleznijo, kakor je že umrla za njo njegova mati Ana, in ali ni

¹ Aškerc se moti, ko piše v predgovoru druge izdaje Kettejevih poezij (str. XXXII), da je Kettejev oče umrl leta 1896 in da je v Slovincu meseca marca istega leta Kette objavil feljton o svojem očetu ter na koncu feljtona tudi elegijo »O očetovi smrti«. Kette je ta feljton in elegijo v spomin svojemu očetu priobčil šele pet let po smrti svojega nepozabnega očeta, že kot zrel mladenič v dvajsetem letu.

Kette ka l boleznii ali vsaj nagnjenje k sušici podedoval od svojih staršev, kajti Aškerc v omenjenem predgovoru in za njim drugi trdi, da se je Dragotin Kette nalezal te bolezni pri vojaki h v Trstu, kjer da se je preutrudil in prehladil (str. XIV). Od pesnikove mačehe vemo o smrti Dragotinovega očeta tole: Ko je Dragotin prišel o veliki noči 1890 iz Ljubljane domov na počitnice, je njegov oče bil že bolehen; zlasti ga je bolelo grlo, tako da je bil vedno hripav. (Če sodimo po bolezenskih znakih in poznejšem bljuvanju krvi, je bil Kettejev oče jetičen; drugi znanci rajnega Filipa mi zatrjujejo, da je imel sušico v goltancu.) Pomenkovala sta se z očetom, kako se bo dalo odslej preživljati družino. Oče je sinu tožil, da ga bo težko vzdrževal, in mu je svetoval, naj gre na učiteljsiše, da prej pride do kruha. Tu tiči torej vzrok, da je Kette, kakor smo že slišali, res preživel celo šolsko leto 1890/91 na učiteljsišču. Učitelj Kette je šel leta 1891 popisovat (ljudsko štetje!) iz Košane na Ostrožno brdo, ki je vas na težko dostopnem hribu v Brkinih. Šla sta skupaj s kaplanom Brenkom, ki je šel tja maševat. Bilo je slabo vreme in dosti snega. Prišla sta v zamete in komaj sta pregazila sneg. Ko sta prišla v vas, sta bila vsa vroča in zdelana. Učitelj Kette je šel pit mrzlo vino, čeprav mu je kaplan to odsvetoval. Kette se ni vdal. Bil je zelo žejen. Čez štirinajst dni je prvič bljuval kri. Točno čez dva meseca, ravno istega dne se mu je kri tretjič odprla in učitelj Filip je umrl. Po očetovi smrti je prosil Dragotin svojega ujca Janeza Valenčiča, »Ječka« v Trnovem, naj bi ga podpiral, da bi dokončal gimnazijske študije. Ujec, ki je bil Dragotinu imenovan tudi za varuha, ga je sprejel in vzdrževal v šoli, dokler je upal, da pojde v semenišče za duhovnika; kajti tudi on, dasi vaški skopuh, magnat in kramar ne ravno skrupulozne narave, je gojil željico, da bi videl svojega nečaka nekoč kot novomašnika pred oltarjem. Ko je pozneje ujec videl, da je ta up splaval po vodi, ga je pustil popolnoma na cedilu, se čutil užaljenega in v svoji verski gorečnosti rajši po tisoče forintov poklanjal nunam v Trnovem in njihovemu samostanu, kakor bi dal najnujnejše svojemu stradajočemu nečaku. Na vsak način je bila uječeva prejšnja pomoč vzrok, da je Kette prestopil zopet v gimnazijo, in sicer leta 1891/92, ko je bil v 3.b razredu. Učitelj slovenščine mu je bil Matija Vodušek, ki mu je dal v obeh polletjih red »lobenswert«, v drugih predmetih je Kette imel rede »lobenswert« in »befriedigend«. Leto na učiteljsišču je bilo kratkomalo izgubljeno. Škodovalo mu je to pozneje, ko je moral v eno in dvajsetem letu v sedmi latinski šoli na vojaški nabor in ker je bil potrjen, ni imel pravice do enoletnega prostovoljstva; pač pa je imel ugodnost, da sme končati gimnazijo, po zrelostnem izpitu pa služiti kot vojak prostak tri leta. Leta 1892/93 je bil v 4.b razredu, kjer ga je učil slovenščine Vodušek (tudi latinščine in grščine) in mu dal v obeh polletjih red »lobenswert«, vse drugo ima »befriedigend« in »genügend«. V šolskem letu 1893/94 se je nahajal v 5.b razredu. To šolsko leto je bilo za mladega Dragotina zelo burno. Zajahal je satiričnega Pegaza in spesnil satiro »Naš Mesija«, radi katere je prišel v šoli v disciplinarno preiskavo. Aškerc piše v omenjenem predgovoru (str. XI), da je Kette v š e s t i latinski šoli dobil venec političnega »mučeništva«. Omenja Kettejevo satirično pesem, kjer Kette ne-

izproso šiba in obsoja delovanje tedanjega ljubljanskega škofa in poznejšega kardinala Missie (ironično ga Kette imenuje »Mesija«), ki je nastopal v duhu Mahničevih krščansko-socialnih načel ter polagoma pripravljaj ločitev duhov po svetovnih nazorih. Mlademu študentu pesniku se je ta ločitev zdela nepotrebna in kvarna, ker je v svoji idealni duši hotel videti šibke Slovence enotne, kajti resnica je le,

»da narodnost slovensko kleti
Germani res nam hočejo zatreti.
Zatorej naš Mesija srd ne neti
v slovenskih srcih, na slovenskem sveti!«

Aškerc misli v predgovoru (str. XII), da je Kette radi te pesmi v šesti šoli dobil slab red v nramnosti in ker ni mogel plačati šolnine, bil odpuščen iz gimnazije. Resnica pa je, da se je disciplinarna preiskava radi pamfleta proti Missii vršila v petem gimnazijskem razredu in ne v šestem in da Kette radi tega ni moral zapustiti šole, pač pa je dobil v prvem polletju štiri ure karcerja (šolskega zapora) in v nramnosti red »minder entsprechend wegen Verfassung Anstoß erregender Gedichte« (neprimerno, ker je zložil pohujšljive pesmi). Ta utemeljitev je bila po šolskih predpisih potrebna. Značilno za Ketteja je, da je ravno v tem polletju imel v slovenščini red »vorzüglich« (pri prof. Vodušku); iz vseh drugih predmetov je imel nižje rede. V drugem semestru je dobil v vedenju in pridnosti »befriedigend«, v slovenščini »lobenswert«. Šolnine je bil v prvem polletju oproščen, v drugem jo je plačal. V šolskem letu 1894/95 je bil Kette v 6.b razredu. V prvem polletju je imel tale uspeh:

Sitten: entsprechend, Fleiß: hinreichend, Slovenische Sprache: lobenswert¹ (prof. Vodušek), vse drugo »befriedigend« in »genügend«. V katalogu stoji sledeča pripomba: Wurde am 9. April wegen Nichtzahlung des Schulgeldes gestrichen und erhielt bis dahin nachstehende Noten: Religion: genügend, Lateinisch: genügend, Griechisch: nicht genügend (schriftlich, mündlich ungeprüft), Deutsch: genügend, Slovenisch: lobenswert, Naturgeschichte: nicht genügend, Geschichte: genügend, Mathematik: genügend, Sittliches Betragen: entsprechend, Fleiß: ungleichmäßig. Äußere Form: ordentlich, Zahl der versäumten Lehrstunden 25 (gerechtfertigt). Abgangszeugnis vom 18. Juli 1895.²

Če vprašamo, kaj je vzrok takemu nazadovanju v šoli, bomo zadeli prav, če trdimo, da je bil Kette duševno že prezrel za študentovsko »piljenje« ali se je vsaj v svoji vulkanični naravi zavedal, da ga prav za prav žene nek notranji nagon na pota, ki niso dostopna navadnim zemljanom, in da mu je šola le nekaka ovira, bolje postranska stvar. Ta njegova zavest je prišla v navzkrižje s surovo realnostjo, ki ga je treščila ob tla, t. j. vrgla na cesto. Z ujemom in varuhom v Trnovem sta se dajala že v peti šoli radi pamfleta

¹ Vedenje neprimerno, pridnost zadostna, slovenščina pohvalno.

² Dne 9. aprila je bil črtan, ker ni plačal šolnine, in je do tega dne dobil tele rede: verouk zadostno, latinščina zadostno, grščina nezadostno (pismeno, ustno neizprašan), nemščina zadostno, slovenščina pohvalno, prirodopis nezadostno, zgodovina zadostno, matematika zadostno, vedenje neprimerno, pridnost nestalna. Zunanja oblika v redu. Število zamujenih ur 25 (opravičenih). Odhodno izpričevalo od 18. julija 1895.

proti škofu Missii, sedaj pa radi zanemarjanja šolskih dolžnosti. Ujec ga gmotno ni hotel več podpirati, zlasti ko je zvedel, da se Kette ne mara posvetiti duhovniškemu poklicu. Ubogi Dragotin je prišel v najhujše stiske in v pravo dijaško bedo; pričelo se je zanj popolnoma »bohemsko« življenje od danes do jutri. Zdaj je dobil skrivaj kak krajcar od ujca iz Trnovega, zdaj so ga podpirali njegovi tovariši »literatje«, ki so se zbirali v »Zadrugi«, kjer je imel Kette po priznanju vseh glede pesništva prvo in odločilno besedo. Deloma se je ukvarjal in tratil čas z instrukcijami. Cankar je označil ono dobo v svojih spominih¹ takole: »Okrog leta 1895 je bil med nami splošen gnus, ki ni bil samo literarni. Hodili smo na shode, gledali svet ter bili silno vznemirjeni. Vedeli smo, da z verzi ne bo nihče prenovil naroda. Bilo nas je veliko; sešli smo se bili v dijaški »Zadrugi«, kjer smo si brali in ocenjevali spise. Nobenega nimam tako jasno v spominu kot Ketteja. Tisti portret v zbirki mu ni prav nič podoben. Čeprav sem slab risar, sem vendar ravno njega dobro pogodil; škoda, da se je tista risba izgubila. V obraz je bil lep fant, v život čokan in v hoji racáv. V svojem stremljenju in mišljenju je bil med vso svojo družbo najgloblji in najvišji. Njegov duševni razvoj je bil takonagel, krepak in naturen, kakor drugega nobenega. Zadnjič mi je rekel Gregorka, najin prijatelj: »Rajši bi bil ti umrl!« Gregorka je bil grob, ampak prav je imel. — Kette je bil vsaj na lice zmeraj vesel, poln dovtipov in prijetnih hudobij. Ljudje tega velikega lirika premalo ljubijo in spoštujejo, izmed tistih nesrečnih in visokih duš je, ki jih kasni časi odkrivajo. — Vsa »Zadruga« je bila kaj čudno spletena iz ljudi, ki so si bili čisto neenaki. Pozneje smo se sprli; Ketteja in mene so nameravali izključiti in sva zato sama izstopila, Župančič pa se je bil že prej poslovil. — Gibanje je bilo popolnoma zavedno. Aškerc nam je vsem predsedal.«

Tako govori o Ketteju največji poznejši mojster slovenske proze in drame. Tudi mojster Župančič govori o svojih spominih na tisto dobo² tole: »...najvišje cenim Ketteja. On je vse druga potencia, mož, medtem ko je bil Murn otrok in ženska; Kette je bil sploh najbolj univerzalen človek med nami.« To so tisti časi, ko je ta mlada družba »študentov« ustvarila v bedi in trpljenju bisere najnovejše slovenske literature, ko so v zaduhli sobici, polni tuberkuloznih bacilov, ure in ure predsedali skupaj pri svoji gospodinji, »stari Polonci«. To so bili Kette, Cankar, Župančič, Murn-Aleksandrov in Merhar ter poznejši literarni zgodovinar dr. Ivan Prijatelj. Debatirali so o vseh literarnih pojavih v evropski literaturi in srkali vase zlasti lepoto ruskih narodnih in umetnih pesmi. Ruščine so se s privatnim trudom učili in naučili. Navduševali so se za pesnike klasike: Puškina — Prijatelj je pozneje krasno prevedel njegovega Evgenija Onjegina — in Lermontova, pa tudi za Koljčova in Nadsona, poleg tega seveda za prozaiste Gogolja, Dostojevskega, Turgenjeva in Tolstoja. Na malorusko poezijo in na Ševčenka jih je opozoril rajni Krek. Vsi so si izbrali iz simpatije do

¹ Dr. Izidor Cankar: Obiski, str. 174.

² Pravtam, str. 10.

Rusov same ruske psevdonime: Dragotin Kette se je podpisoval Mihael Mihajlov, Cankar — Ivan Saveljev, Oton Župančič — Aleksij Nikolajev, Josip Murn — Aleksandrov, Alojzij Merhar — Silvin Sardenko. Poleg Rusov so zlasti častili od Angležev Shakespeara in Scotta, od Nemcev Goetheja in Heineja, od starejših Francozov Molièra, od mlajših Maeterlincka, Verlaina in Baudelaira. Od grških klasikov so oboževali Homerja, četudi ga Cankar kot realec ni bral v izvirniku; nikdar ne pozabim, s kakim spoštovanjem se je Kette izražal o Homerjevi poeziji. Še kot vojak v Trstu je s posebno naslado govoril o načinu opisovanja Helene lepote in navajal verze Hektorjevega slovesa od Andromahe.

(V drugo naprej.)

NOVO SLIKARSKO VELEDELO

K STERNENOVIM FRESKAM V FRANČIŠKANSKI CERKVI V LJUBLJANI.

Notranjost ljubljanske frančiškanske cerkve je okoli sredine minulega stoletja (l. 1845 in v letih 1848 do 1855) poslikal Matevž Langus, ki je potreboval za to delo deset let, seveda z velikimi presledki. Skoraj trideset let kasneje (leta 1882) je sloviti freskant Janez Wolf poslikal kapelo sv. Frančiška Asiškega na listni (desni) strani. Veliki potres l. 1895 je hudo poškodoval notranjost cerkve in tudi stenske slike. Poškodovane freske sta po potresu nemška slikarja J. Kastner in J. Kleinert obnovila oziroma nadomestila z novimi. Strop v prezbiteriju in sliko na steni za velikim oltarjem je Kleinert poslikal popolnoma na novo, Langusova freska na stropu ladje je pa bila tako preslikana, da od Langusovega dela ni ostalo sledu. Delo obeh nemških slikarjev, ki je umetnostno bilo brez cene, je bilo tehnično prav slabo izvršeno, tako da je barva kar odpadala. Zato so se cerkveni predstojniki odločili, da dajo cerkev na novo okrasiti s slikami.

Izbrali so znanega mojstra in poznavalca tehnike slikarstva na presno, Mateja Sternena. Svoje obsežno znanje in velike slikarske zmožnosti je pokazal Sternenu le s premnogimi oljnimi slikami, temveč tudi na različnih freskah. Kot restavrator je obnovil in ohranil nešteto starinskih, zlasti gotskih fresk po naših in dalmatinskih cerkvah. Tako skoraj niso mogli očetje frančiškani najti boljšega mojstra za izvršitev velike in težke naloge, poslikati cerkev tako, da se bo novo docela zlilo s starim v celoto, da bo pa nova slikarija le ohranila vse znake sodobnega umetnostnega pojmovanja.

Lani je Sternenu poslikal strop v prezbiteriju, in sicer popolnoma na novo. Slika predstavlja vnebovzetje Marijino in meri 104 m². Marija se nad skupino apostolov dviga v oblake proti Kristusu, vidnemu na vrhu slike, ki je polna angelskih postav. Razen te stropne slike je na steni za velikim oltarjem na novo naslikal Madono z Jezuškom, sedečo na zemeljski obli in obdana s svetniki, to pa po prejšnji Kleinertovi freski, ki je pa bila že močno poškodovana. Vsa Sternenuva slikarija v prezbiteriju pokriva skoraj 600 m², ker je v spodnjem delu oboka odkril in na novo izdelal nekdanje Langusove štiri evangeliste z okrasjem vred.

Letos je Sternenu poslikal svod ladje in strop oboka nad korom, kjer je upodobil Madono, sedečo na obla-

kih, ob straneh pa dva svetnika frančiškana. Pod Marijo je skupina angelov z različnimi glasbili, spredaj pa igra na harfo kralj David. Osrednja podolgovata slika na ladjinem svodu je široka 8 m in dolga 20 m, vsa poslikana ploskev z okviri in okrasjem vred pa meri 700 m². Delo je dovršil Sternenu približno v štirih mescih in je dosegel s tem tudi kar se tiče časa, porabljenega za to obsežno slikarijo, pri nas prvenstvo.

Glavna slika predstavlja prav za prav Marijino povečanje v obliki treh prizorov, ki kažejo Daritev stare in nove zaveze. Freska je obdana s širokim slikanim zidcem, ki tvori okvir. Tri prečne ladje stranske kapelice, ki sečejo glavno, tvorijo s svojimi oboki trikotne kape, med katerimi so trikotne svodove ploskve, pokrite s štirimi freskami v slikanih baročnih okvirih, ki predstavljajo: na levi strani Marijo ter Prerokovanje Simeona in Ane, na desni strani pa je Marijina zaroka in Obiskovanje. V kapah so naslikane odprtine v obliki deteljice, na slikanih okvirih teh navideznih oken pa sedé angelčki z različnimi simbolnimi predmeti.

Velika freska je, kakor rečeno, zgrajena v treh prizorih, tako da se dogaja prvi prizor — prisposode iz stare zaveze — na zemlji, srednji kaže Križanega, zgornji pa Kronanje Marije. Pogled je preračunan za gledalca, ki stoji pod korom in gleda proti velikemu oltarju. Spodnji prizor je najmanjši, zgornja dva po velikosti rasteta, tako da zavzema zadnji skoraj polovico vse ploskve. Spodaj vidimo od leve na desno izgon Adama in Eve iz raja, kralja Davida, Abrahama z Izakom (daritev stare zaveze), Mozesa z božjimi zapovedmi in Kajna po umoru. Ves ta zemeljski prizor zapira mavrica, nad Abrahamom pa je videti angela, ki plava zviška in mu brani žrtvovanje. Nad mavrico se odpira nebesni prostor. V sredi plava v višave križ s Križanim, ki ga velik angel nese v nebo. Na obeh straneh sedé v strmo zgrajenih skupinah očaki, preroki in oznanjevalci. Nad tem prizorom je zadnji, največji. Sredi skupine angelov, obrnjenih proti zemlji, ki trobijo, plava zemeljska obla, nad njo stoji na oblakih Madona. Na desno je viden velik angel s kadilnico, na levi ji drugi nosi žezlo. Nad Madono je levo Kristus, na desno Bog Oče s krono v rokah. Nad njima je simbol Svetega Duha in alegorične angelske podobe, ki predstavljajo vero, upanje in ljubezen. Nad njimi, kot najvišji, je angel, ki nese v roki kelih, prisposodo daritve nove zaveze.

Kompozicija velike freske je prav zanimiva. Spodaj je prizor naslikan povsem mirno, uporabljene so temnejše barve, ki jih slikar podaja popolnoma naturalistično, da vzbujajo posamezne podobe vtisk življenjske resničnosti, pri tem pa vendar izraža skupina resnobno mogočnost. Čeprav so postave simbolnega pomena, se pozna vsem, da so to pravi ljudje, kakor ta del slike sploh kaže sledove zemeljske življenjskosti. V tem delu slike tudi ni nič perspektivnih skrajšav, ker se dogaja prizor na videz naravnost pred opazovalcem. V srednjem delu freske, ki ga mavrični obok hkrati loči od spodnjega in veže z njim, je prizor že bolj razgiban, postave se dvigajo strmo navzgor, slika postaja vse bolj globoka in telesna, posamezne figure so že perspektivno skrajšane in preračunane za oko gledalca, v katerem naj vzbudé videz, da se dogaja prizor navpično nad njim. Ta iluzionistični način sli-

kanja je v najboljšejnem vrhnem delu slike še bolj izrazito poudarjen. Taka je na primer podoba Madone, pa tudi sedečega Kristusa in raznih angelskih postav. Dosledno sicer to načelo ni izvedeno enotno pri vseh delih slike, niti ne pri prav vseh posameznih postavah raznih delov. Umetnik je hotel s tem nekaterim figuram dati posebno veljavo in važnost in jih s tem nekako odlikovati pred drugimi, sicer pa tudi podolgovata oblika freske ni bila pripravna za enotno iluzionistično slikarsko izvedbo. Ta je možna v glavnem le v osrednjih stavbah, kjer so bile slikarjem na razpolago notranje površine okroglih ali eliptičnih kupol in kvadratični ali okrogli ravni stropi. Kakor že srednji del, je zgornji še močneje razgiban in živahen, kompozicija se razvija v glavnem v dveh diagonalnih smereh. Barve so postale že skoraj neresničnostne, da so telesa samo še svetlobne gmote, kar prosojna in kakor brez teže. Medtem ko je barvni ton spodnjega prizora mrk in so oblike krepko izdelane, so v srednji skupini postale barve svetlejše, v tej pa izgubé tudi naturalistično upravičenost in delujejo že simbolno.

Celotna slika je očitno izvršena pod močnim vplivom baročnega izročila, vendar pa v čisto sodobnem duhu in iz današnjega umetniškega občutja, a hkrati v novi, dejal bi impresionistični tehniki. Vendar sta se pa ta dva sloga tako zlila, da imamo v tej sliki primer nenavadno posrečene lepote skladnosti, ki učinkuje prvinsko in izvorno. Celotna freska je v res izvorni kompoziciji močna, bogata in iznajdljiva v zasnovi, širokopotezna in v barvi odlična, obenem zračna, kar lahkotna. Vsa cerkev se zdi večja, zlasti še svetlejša, obok višji. Barve so nenavadno sveže, žive in skladne, tako da slika tudi dekorativno zelo krepko učinkuje. Ponekod deluje barva že povsem samostojno, kot ploskovno okrasje. Tudi po svoji miselni vsebini je ta velika freska prav gotovo enako vredna najboljšim slikam te vrste, kar jih je bilo izvršenih na slovenskih tleh.

Od časov Janeza Ljubljanskega, mojstra Jerneja iz Škofje Loke in drugih nepoznanih gotskih slikarjev pa do Quaglia, Ilovška in vseh ostalih številnih naših baročnih mojstrov in njihovih zadnjih naslednikov Langusa in Wolfa v Sloveniji še ni bilo v pravi tehniki slikanja na presno izvršeno nobeno delo tolikšnega obsega in v tako izredno kratkem času. Po svoji idejni zasnovi, po umetniški sili in tehnični izvedbi spadajo Sternenovs stenske slike v ljubljanski frančiškanski cerkvi med najboljša freskantska dela na naših tleh.

K. Dobida.

Jernej Pavlin

STENOGRAF FRANC NOVAK

Gimnazijski ravnatelj Franc Novak, ustanovitelj slovenske stenografije, bo 22. oktobra letos dosegel osemdeset let.

Njegovo življenje je potekalo preprosto. Iz rojstnega kraja Mengša je prišel na ljubljansko gimnazijo, ki jo je leta 1877 dovršil z odličnim uspehom. Modroslovje je študiral na Dunaju. Po zasebni učiteljski službi je učil po štiri leta na ljubljanski in novomeški gimnaziji, nato šest let v Kranju, odkoder se je leta 1900 vrnil v Ljubljano na mesto svoje prve službe. Leta 1917 je postal gimnazijski ravnatelj. Od svoje

upokojitve leta 1924 živi v Ljubljani. Odlikovan je bil z redom sv. Save IV. vrste. Tri leta je bil predsednik izpitne komisije za slovensko stenografijo v Ljubljani.

V prostem času se je z veliko ljubeznijo in vztrajnostjo ukvarjal s slovensko stenografijo, pa tudi s takim uspehom, da je zaslužil častni naslov njenega ustanovitelja. Pred njim so že drugi poskušali ustvariti slovensko stenografijo, a sam je vse prekosil. Prvi

poskusi segajo še v dobo, ko so Čehi leta 1865 dobili prevod Gabelsbergerjevega sostava. Takrat sta deželnozborska stenografa Ivan Tanšek in Ivan Štempihar zase priredila stenografijo za pisanje slovenskih govorov, prav tako tudi predsednik deželnega sodišča Ivan Kaprec, a njih sostavi niso prišli v javnost. Pod Kaprečevim vodstvom si je ljubljansko stenografsko društvo vzelo za nalogo, da priredi slovensko stenografijo po Gabelsbergerju, vendar je prej prenehalo, preden je to nalogo izvršilo. Pač pa je slovenjgraški učitelj Franc Hafner svojo stenografijo ponudil Slovenski Matici, da bi jo izdala v knjigi. Matica je po nasvetu praškega stenografskega društva njegov sostav odklonila, ker je pisatelj samovoljno zamenjal Gabelsbergerjeve dobro utemeljene znake. V rokopisu je ostala tudi stenografija Antona Zupana, prirejena po Gabelsbergerju in Stolzeju.

Akademik Anton Bezenšek je leta 1878 v Zagrebu začel izdajati list Jugoslovanski Stenograf, v katerem je objavil slovensko in hrvatsko stenografijo. S tem je med Slovenci, posebno med dijaki, zbudil veliko zanimanje za slovensko stenografijo. Dijaki so po njegovem nasvetu ustanavljali stenografske venčke. Bezenšek je v Bolgariji še dvakrat začel izdajati list. Slovenska Matica je leta 1893 izdala njegovo stenografijo v učni knjigi, ki jo je prosvetna oblast odobrila za šolo. S knjigo, ki obsega le poslovno pismo, je Bezenšek spet poživil zanimanje za stenografijo in veliko pripomogel k njenemu širjenju. Bezenšku moramo priznati velik idealizem in propagandno zmožnost.

Samo osem let za Bezenškom je Novak izdal v lastni založbi svojo temeljito učno knjigo. Pa vendar, kolika razlika med obema knjigama! Kako bogata po obsegu in v pisavi do podrobnosti utemeljena je Novakova v primeri z Bezenškovo! Novak jo je dolgo in temeljito pripravljaj. Kot akademik na Dunaju je napravil izpit iz nemške stenografije, ki jo je pozneje učil na gimnaziji. Medtem je pa pripravljaj slovensko, ki jo je zasebno učil dijake v Novem mestu in Kranju. V javnosti je nastopil s prvim spisom v izveštvju novomeške gimnazije leta 1894. Govorno pismo je objavil v dveh izveštjih kranjske gimnazije. Po temeljitem in marljivem študiju je na pobudo prijateljev leta 1900

Stenograf Franc Novak.

izdal poslovno pismo in leta 1901 še govorno pismo, ki ga prej sploh še nismo imeli. Obe knjigi so slovenski in tuji stenografi sprejeli z veliko pohvalo. Prosvetno ministrstvo ju je odobrilo za šolski pouk. Dolej je izšlo poslovno pismo v četrti, govorno pa v drugi izdaji. V drugi izdaji obeh delov je utemeljevanje pisave opustil, pustil je le pravila, ki so nujno potrebna, da sta knjigi za šolo zdaj še porabnejši.

Ravnatelj Novak je tudi poskrbel, da je prosvetna oblast slovensko stenografijo uvedla v šolo kot neobvezen predmet. Po njegovem nasvetu je ravnatelj Andrej Senekovič vložil prošnjo na prosvetno ministrstvo, ki je pouk slovenske stenografije tudi dovolilo za obe ljubljanski gimnaziji. Pozneje so jo uvedli tudi na drugih gimnazijah, na učiteljskih, trgovskih šolah in akademijah ter raznih trgovskih tečajih. Povsod rabijo Novakovi učni knjigi. V raznih zasebnih in državnih službah je danes veliko stenografov in stenografinj, ki s spoštovanjem in hvaležnostjo izrekajo ime ustanovitelja slovenske stenografije. Slovensko stenografsko društvo je ravnatelja Novaka na svojem ustanovnem občnem zboru leta 1934 imenovalo za svojega častnega člana.

Ludovik Puš

O INSTRUMENTIH

Izvor orgelskega tona sloni na načelu združitve dveh smeri tonske proizvodnje: treba je »udariti« na tipko kakor pri klavirju, vendar ton ne nastane zaradi udarca, ampak ima značaj pihala, t. j. instrumenta, na katerega igralec piha (n. pr. rog, tromba, klarinet in podobno). Zvoke dajejo iz sebe piščali, v katere igralec po svoji volji s pritiskom na tipke spušča iz meha sapa, da zapojó.

Piščali.

Včasih so jih gradili iz zelo dragocenih kovin. V starih časih je več veljala zunanja lepota in dragocenost snovi, dandanes pa po pravici zahtevamo najprej odličien, v vseh pogledih pravilen ton, zvok, snov je pa upoštevana v prvi vrsti glede na to, kakšen ton povzroči. Zato so orglarji opustili izdelovanje piščali n. pr. iz porcelana ali stekla ali pa tudi iz drugih snovi, n. pr. iz predelanega, kartoniranega usnja, bambusa itd., ter ostali v glavnem pri cinu, cinku in lesu.

Snov, iz katere je piščal izdelana, ne vpliva na višino tona, pač pa na njegovo barvo (značaj). Do konca minulega veka so jemali za večino piščali cin, prav malo les, v zadnjih desetletjih pa se je les zelo uveljavil, cin pa umaknil deloma lesu deloma mnogo cenejšemu cinku. Seveda je najboljši cin, posebno angleški, ki dá najpopolnejši ton; vendar je tako drag, da bi bile orgle s takšnimi piščalmi pravcato razkošje. Nadomesti ga dobro cink, ki ga za čelne ali prospektne piščali prevlečejo z aluminijem, za usta piščali pa zaradi lepote tona vložijo cin. Cinkaste piščali donijo nekoliko ostreje mimo onih, lesene pa za spoznanje močnejše in temnejše. Glede na to se les uporablja v prvi vrsti za vrste piščali s temno, zadržano tonsko barvo, kovinske snovi, med katere je šteti tudi zmesi raznih kovin, svinca, brona itd., pa za vrste piščali svetle, ostre barve. Na barvo in jakost tona vpliva poleg snovi še bolj oblika piščali, njena širina, velikost ustja in način glasovnega nastanka.

Na gumbih ali ploščicah v igralniku zapaziš poleg imen, ki povedó register, še številke, in sicer: 8', 4', 2', 1', 2²/₃', 1³/₅', 16', 32' in še katero drugo. Te številke povedó dolžino največje piščali te skupine ali tega registra, merjeno v čevljih. Govorimo o osemčevljskih, štiričevljskih, šestnajstčevljskih piščalih in podobno. Za dolžino piščali je ostala v rabi stara mera. Osemčevljska piščal se oglasi, če pritisneš na igralniku najnižjo tipko, na ton veliki C. Tudi tipka na igralniku je tako zaznamovana, če jo hočem s črko označiti. Potemtakem zapoje osemčevljska (8') piščal isti ton, kakor je napisan na notah, medtem ko se oglasi štiričevljska (4') za oktavo više, dvočevljska za dve oktavi više, kakor je pisano na notah, šestnajstčevljska pa za oktavo niže itd. Normalno višino tona dado tedaj le osemčevljske piščali, zaradi česar je v vsakih dobrih orglah teh največ. Razume se pa, da je osem čevljev dolga le največja piščal, druge so sorazmerno manjše in manjše. Če bi čevljske dolžine prenesli na metrsko mero, bi dobili tele velikosti:

52'	dolga piščal meri okroglo	10	m
16'	>	>	5 >
8'	>	>	2'5 >
4'	>	>	1'25 >
2'	>	>	0'62 > itd.

Le če so piščali zgoraj pokrite, se njihov ton zniža za eno oktavo, ker mora sapa zaradi zapore napraviti dvojno pot. Pokrita štiričevljska piščal n. pr. poje kot odprta osemčevljska.

Čemu o tem toliko? Ker je ravno v različnih zvezah različno dolgih piščalnih skupin skrita izredna odlika in posebna polnost ter najpestrejša barvitost orgelskega tona. Orgelska klaviatura (vrsta tipk) je v primeri s klavirsko zelo okrnjena; klavir ima sedem oktav, orgelske tipke obsegajo komaj dobre štiri in pol, toda velike in celó srednje orgle imajo v resnici precej nad sedem oktav. Če pri polnih orglah pritisneš eno tipko, ne bo zapel samo ustrezajoči ton, marveč ena ali dve spodnji oktavi in še enkrat toliko zgoraj, kar dá tonu svojski blesk in polnost, ki je ni zmožen v takšni meri noben drug instrument. Poleg tega imajo vsake orgle po nekaj vrst piščali, ki ton samo dopolnjujejo in barvajo (razne miksture, o katerih bo govor pozneje) ter s tem sijaj zvoka večajo.

Najtehtnejša je razdelitev piščali z vidika načina, kako v njih ton nastane. Glede na to imamo dve čisto svojski skupini: 1. skupino ustnih piščali in 2. skupino jezičnih piščali.

Ustne piščali.

Počelo ustnih piščali je isto kakor pri piščalkah, ki jih otroci delajo iz muževnih šib. Ko smo otroci majili piščalke in se nam je koža ob vestnem izgovarjanju posvetila: »Cela, bela, da bi pela kakor svet'ga Petra zvon«, uvila na paličici, smo urezali na spodnjem koncu v kožico »usta«, to je izrez, med usta in konec, kjer se je pihalo, smo pa prirezali in zagozdili »pisek« ali jedro, tudi jeziček in nasprotni konec zamašili. Če je bilo vse strokovnjaško narejeno, je piščalka zapela še lepše kakor sv. Petra zvon. Na isti način so izdelane vse ustne piščali, pa naj bodo kovinaste ali lesene. Ton nastane tako, da sapa, ki jo spustimo v piščal, zadene ob pisek, kjer se zatrese, vdre skozi njegovo odprtino proti ustom piščali, se tam

razdeli in večji del, ki pride v piščalno cev, povzroči zaradi tresenja ton, ki ustreza dolžini piščali. Tvorba tona je enaka pri kovinastih piščalih, ki so okrogle, in pri lesenih, ki so oglate. Na višino tona prav nič ne vpliva oblika in širina piščali, marveč zgolj njena dolžina; od oblike in širine je pa odvisna barva (značaj) tona. Tako najdemo v večjih orglah prav zanimive, na videz skoraj smešne oblike za razne barve: imamo zelo ozke oblike, ki dajejo ozek, rezek ton, pa tudi široke s polnim, temnejšim tonom; proti zgornjemu koncu priostrene ali lijasto razširjene. Vse te različne širine (measure — od latinskega mensurare = meriti) in oblike imajo svojski vpliv na barvo in deloma jakost tona. V vsakih orglah je velika večina ustnih piščali. Majhne orgle, take, ki imajo le do dvajset spremenov, imajo sploh samo ustne piščali, šele v večjih orglah se tem pridružijo še jezične.

Jezične piščali.

Ton jezičnih piščali nastane na bistveno drugačen način in ima zaradi tega tudi popolnoma drugačno barvo. V starih časih jih sploh niso uporabljali, šele v 15. stoletju so se pojavile. Jezičnik nima ust, ampak se v njem ton pojavi tako, da sapa, išoč izhoda, zadene na kovinasti, prožni jeziček, ki je pritrjen na žlebičku, in ga prične premikati. S tem sapni tok enakomerno preneha, zakaj jeziček je zelo prožen, in to povzroči ton. Višina tona je odvisna le od dolžine jezička. Zaradi pretgavanja tresoč se zrak najde izhod navzgor v lijakast nastavek, ki pripomore, da se nastali zvok zelo ojači. Zaradi močnega zračnega tresenja, ki ga povzroča jeziček, je ton izredno probojen, močan, širok, zelo rezoč, celó hreščeč. Zlasti nizki glasovi jezičnikov so podobni debelemu smrčanju.

Ker zaleže ena sama jezična piščal po svoji prodirni moči za pet ali še več ustnih, je umevno, da je pri sestavi orgel treba zelo paziti, da jezičniki s svojim več ali manj razklanim hreščanjem ne skazijo plemenitega tona ustnih registrov pri polnih orglah. Pri nekaterih orglah se prav občutno čuti prevladovanje jezičnih piščali, kar daje zvoku orgel sicer sijajen, silen, pa vendar hreščeč značaj. Naj bo mimogrede še omenjeno, da morajo biti jezičniki izdelani iz mnogo žlahtnejših kovin kakor ustne piščali in da dragocenost orgel sodimo po tem, v kakšnem številu in načinu so v njih zastopani jezičniki. Kajti tudi neke prav fine jezične piščali so lahko silno lahno, prijetno intonirane (n. pr. klarinet, oboa, vox humana [človeški glas] itd.) in dajo izbranosti orgel poseben poudarek. Tudi še enkrat dražje so jezične piščali od ustnih.

Imamo še piščali z visokim sapnim pritiskom, ki posebno močno pojó. Treba je pa zanje posebnega meha z močnim pritiskom. Zato se uporabljajo le pri velikih orglah.

Intonacija in uglasitev.

Preden so posamezne piščali uporabne, jih je treba od prve do zadnje, saj večje orgle jih imajo do 5000, intonirati in uglasiti. To ni eno in isto. Intonacija obstaja v pravilnem odmerjenju sapne količine za vsako piščal posebej, v odstranjevanju šumov in trdot, ki se pojavljajo, v izenačevanju zvočne moči s prirezovanjem ustne odprtine itd. V tem opravilu je v glavnem skrita na zunaj nestrokovnjaku nevidna skrivnost,

ki orglarja poviša iz navadnega rokodelca v umetnika. Lepa, brezhibna intonacija orgel, kjer vsaka piščal po svojem zvoku in barvi tona točno ustreza nalogi, kaže mojstra, ki je instrument izdelal.

Uglasitev pa imenujemo umetnost, da vsaka piščal po višini prav poje. To se pri ustnih piščalih doseže s prikrajševanjem, takoj po izdelavi je namreč vsaka piščal malce predolga, pri jezičnih pa s posebno pripravo, ki prikrajšuje oziroma podaljšuje tresoč se del jezička. Povem naj še to, da so vse sodobne orgle uglašene na pariški komorni ton (a' ima 870 treslajev v sekundi) in temperirane, to se pravi, da strogo akustično vzeto niso popolnoma čisto uglašene in noben interval ni do pičice čist glede na fizikalno določeno množino treslajev; ravno zaradi te koncesije so pa prav vsi intervali enako uporabni, kar bi sicer ne bili. Prav tako so uglašeni tudi drugi instrumenti (klavirji, harmoniji itd.).

Registri.

Vrsta piščali iz enake snovi, ki so enako izdelane, enako menzurirane in zaradi tega po barvi zvoka popolnoma enake, tvori skupaj register. Register je torej skupina piščali od najnižje do najvišje tipke, ki po barvi in moči enako pojó. V orglah stojé navadno v isti vrsti od najdaljše do najkrajše, odpró in pripravijo se pa za igranje s pripravo v igralniku, ki je imela prej obliko večjega gumba, sedaj ploščice. Medtem ko je bilo treba prej gumbe vleči, kar je bilo dokaj nerodno in težko, se sedaj ploščica samo za spoznanje prelekné in register, t. j. skupina piščali, je pripravljen, da zapoje s piščalko tipke, ki jo pritisnemo. Na gumbu oziroma ploščici je napis registra in označba dolžine njegove najdaljše piščali, kakor smo povedali zgoraj.

Glede na ton in uporabnost delimo registre v skupine: 1. temeljni registri, to so vsi osemčveljski v manualu, šestnajstčveljski pa v pedalu; 2. pomožni registri, to so vsi registri, ki so višji ali nižji od temeljnih (4', 2', 52' itd.); 3. mešani registri, to so tisti, pri katerih na eno tipko zapoje več različnih piščalk (miksture).

Poleg teh najdemo v vsakih orglah še različne postranske registre, ki prav za prav niso registri v pravem pomenu, ker nimajo svoje skupine piščali v instrumentu, ampak so le v pomoč. Sem spadajo razne zveze, kombinacije in podobno. (V drugo naprej.)

NOVE KNJIGE

Dr. Fran Kidrič: **Prešeren**. I. del. Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani. Prodaja se samo proti plačilu skupne cene za I. in II. del. — Ne vem, kdo bi bil, ki mu je le količkan za kulturo našega naroda, da bi tega »Prešerna« z vso slastjo ne prebral in prebiral. Mnogo izdaj imam v svoji knjižnici, toda s tako živim veseljem ni mogoče brati nobene. Nepopravljena (to se pravi nepokvarjena) je ta, z natančnimi naglasi in z izvirnim pravopisom (razen malenkosti, ki jih urednik navaja, popravke pa obrazloži in utemelji). Sedaj Prešeren zares poje, kakor mu je »Bog grlo ustvaril«. Ob vsaki pesmi se mi zdi (berem seveda v brezniškem narečju), da slišim tisto pristno govornico, ki sem jo kot otrok, sedeč za pečjo, poslušal pri možeh, kadar so ob mizi modrovali in se z živim

dovtipom šalili. Prečudovita moč umetnikova mi zveni iz poezij; ko spoznavam, kako je imel za izraz svojih čustev in misli edinole ljudsko govornico v narečju in je iz te ustvaril tako za pikro satiro kakor za najvažnejši sonet — prelepi pesniški jezik. Opombe »Iz urednikove delavnice« razodevajo dolg in preskrben trud ob tem delu. Prešernova pisma — zelo zanimiva — dokazujejo predvsem, kako je on in so drugi redki možje tedaj ljubili svoj narod in lepoto svojega jezika in goreli za resnično umetnost, ki so nam jo tudi ustvarjali in vekovito zapustili potomcem. — Oblika in zunanja oprema je nekam moška in tehtna, kakor se spodobi. Na čelu knjige je Prešernova podoba slikarja B. Jakca. Še malo nočem presojati barv in tehnike, nisem poklican. Toda nekaj me je iznenadilo: Ko sem zagledal Prešernov obraz, se mi je zazdelo, da sem te lepe ustnice, to čelo in zasanjane oči pod njim že mnogokrat videl. Kot deček sem videl večkrat njegovo sestro, velikokrat govoril z njegovo nečakinjo, ki mu je stregla v Kranju, videl sorodnike in sovaščane Vrbnjane, žene, može, dekleta — in od teh se mi je vtisnil medel spomin, ki je ob tej podobi oživel. Ko sem gledal druge (nekam zabuhle) Prešernove slike, so mi bile silno tuje. Ta mi je znanka. Ali je bil Prešeren res tak ali ne, ne vem. Dobro pa čutim, da je slika tipičen odsev rodnega kraja in pesnikovega sorodstva. Vesel sem je in toplo mi je pri srcu, ko jo gledam.

F. S. F.

France Bevk: **Kresna noč. Vihar.** Izbranih spisov drugi zvezek. Založila Jugoslovanska knjigarna, 1955. Str. 514. — Drugi zvezek Bevkovih Izbranih spisov odkriva nove podobe pisateljevega sveta. V prvi knjigi je Bevk podal dvoje kmečkih povesti, druga knjiga pa prinaša zgodovinsko povest Kresna noč ter ribiško povest Vihar. Poleg kmečke povesti, ki nosi vedno nek pridih prejšnjega stoletja, ter poleg meščanskih romanov in novel, kjer je popolnoma sodoben v svojih problemih, je Bevk zlasti plodovit kot pisatelj zgodovinskih povesti in romanov. V njih deloma samo časovno pobarva ljudi svojega kmečkega sveta, ki pa so drugače notranje isti kot tisti iz sodobnih kmečkih povesti, deloma je dal v zgodbah slovenski narodni poudarek, kjer preteklost pokrajine ob Soči samo prispodablja sedanji čas. Med zgodovinske povesti prve vrste bi štel Kresna noč, kjer je podana zgodba pastirja Jureta, njegovega očeta ter mlade deklice Svetke, proti katerim se nagonsko dvigne vas. Nad Juretovim očetom leži senca davnega umora, k umoru se v samobrambi in ljubosumnosti zateče tudi Jure. Vas se maščuje nad obema. Idilična planinska zgodba se izhruji v uničujoč vihar maščevanja, kjer sproščene sile ljudske etike sodijo po nenapisanih zakonih. Zgodovinskega ni tu prav za prav nič. Pisatelj je to zgodbo časovno odmaknil samo zato, da je še bolj poudaril od civilizacije nedotaknjeno silo prirodne etike in od krščanstva neobrzdana moč slepega sovraštva in maščevanja. — Druga povest je zanimiva že radi snovi same. Podana je tu pokrajina ob slovenskem morju okoli Devina in za Trstom. Ribiči živé tu med morjem in zemljo, med domom in svetom. Zopet je tu v središču zgodba o ljubezni, ljubosumnosti in nezvestobi. Zakonski problem je sploh eden Bevkovih najbolj pogostih. Rešuje ga z moško in plemenito besedo ter globoko etiko. Povest odlikuje še posebna pisanost in

živost radi opisov morja in obmorske pokrajine. Obe povesti sta bili objavljeni pred leti že v knjigah goriških knjižnih družb, sedaj bosta stilno predelani postali bolj znani tudi v naših mejah. Bevkovi Izbrani spisi bodo še veliko bolj poudarili pomen njegovega dela v našem povojnem slovstvu, obenem pa še bolj poljudili tega našega pisatelja.

V. S.

Knjige Mladinske matice za leto 1956. — Med letošnjimi štirimi rednimi knjigami so **Kresnice** (letnik IX) v uredništvu Josipa Ribičiča in Alberta Široka namenjene naravoslovju, tehniki in zanimivemu drobižu. Poudariti je treba mirovni namen »Pravljice o sreči«. — Zaokrožena povest so **Adama Milkoviča Barake**. Ilustriral je knjigo Maksim Gaspari. Preprosta povest je zajeta iz bednega življenja v ljubljanskih barakah. Sočutje vzbuja zapuščeni Andrejček, ki mu umre mati, očeta pa zapró. Končno se mu z očetom posreči oditi k morju, kjer si uredita dom. Povest je sicer obtožba družabnega gorja, ki gradi barake, a je zajeta, morda zato, ker je mladinska, preveč pri vrhu, nekam po načinu starih idealističnih mladinskih del. Kolikor je v taki knjigi mogoče, je pisatelj vendar dobro prikazal mlademu svetu, kakšno mladost doživlja danes tudi del slovenske mladine. — **Oskar Hudales** pa v **Postelji gospoda Jibriha** (naslov bi bil lahko primernejši) kaže gospodarsko stisko našega kmeta in delavca. Med spretno pripovedovanje o sekanju gozda in splavarjih na Savinji vpleta poučne podatke iz zemljepisja in gospodarstva. Res dobro seznanja mladino z eno stranjo našega gospodarstva, s težavami kmeta in lesnega delavca. Z uvedbo malega Ličana se tok »povesti« pretrga. Toda delo noče biti zabavno branje, marveč hoče ob pouku, kako nastaja iz posestnikove denarne stiske in žuljev mnogih delavcev bogatinova postelja, poučiti mladega bralca ter ga opozoriti na družabne krivice. Delo je lepo ilustriral Slavko Pengov. — **Josipa Ribičiča Čurimurčki** so delce za najmlajši rod, a bo zabavalo tudi starejše. Ob podobah Viktorja Cotiča predstavlja pisatelj »junake«, zgodbe iz življenja žulželk, nato pripoveduje zgodbo očeta Čmrlja in njegove družbe. — Kot izredna knjiga je izšla **Toneta Seliškarja** povest **Bratovščina sinjega galeba** z ilustracijami Alberta Sirka. Ta napeta zgodba petih primorskih dečkov junakov je nekaka slovenska robinzonada, spletena ob vodilno misel: v skupnosti je moč! Pogum in trdo delo za dosego plemenitega namena sta značilni črti povesti. Marsikatero nenavadno naključje je v njej in tudi zaključena povest ni v običajnem smislu. Napeta zgodba bo mikala dečke, ki jim je junačenje in samozavestno uveljavljanje potreba njih življenjske dobe. Le žal, da je v dokaj gladkem pripovedovanju nekaj jezikovnih slabosti: zaprepaščeno (62), nastal je (10, 57), ostrv (58), opasno (40), trčita skupaj (66), uvidela (75), ubite (velelnik! 5), bogat na rakih (58), izgledali (45), predpisane (59), na njemu (54), nedaleč kopnega (10); namesto pirenejski polotok (57) naj bi stalo menda apeninski itd. Navedel sem več napak zato, da poudarimo: v prvi vrsti naj bo mladinska knjiga čista, sicer se bo brozga časnikarskega jezika vedno bolj gostila! — Knjige Mladinske matice zaslužijo, kakor vse dobre mladinske, pažnjo in želimo, naj bi ob njih vzgojitelji posredovali mladini pravo umevanje naših slovstvenih del.

V. N.

Dr. Angela Piskernik: **Nemško-slovenski in slovensko-nemški slovarček**. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1956. — Kakor sta Bradač-Slebingerjev in Glonarjev slovar za prevajalce še vedno pomanjkljiva, sta pa vprav zaradi svoje obsežnosti za začetnika v učenju nemščine teže uporabljiva. Zato bo slovarček dr. Piskernikove dobrodošel zlasti začetnikom, ki si osvajajo elementarno besedišče, kakršno je za potrebe vsakdanjega življenja. Slovarček je izbor najpotrebnejšega med potrebnim, zgrajen pod vidikom praktične uporabljivosti in žive življenjske konkretности. Zato prinaša predvsem besede, ki označujejo konkretne pojme. Izbor je v celoti posrečen. Vendar bi bilo treba upoštevati dejstvo, da tvorijo zaklad človekovega mišljenja, tudi preprostega, prav tako tudi abstraktni pojmi. Tako bi kazalo n. pr. besedo ‚der Kaschmir‘, ki jo le redkokdaj srečaš, izpustiti in vnesti v besedišče rajši ‚die Folge‘ — posledica, ker bi učenec iz glagola ‚folgen‘, ki je naveden v besedišču, ne mogel sam izvajati besede ‚die Folge‘ in jo pojmovno pravilno zajeti. — Z metodičnega vidika je hvalevredna slovnična označba besed — tako je pri samostalniku navedena sklanjatev, pri pridevniku stopnjevanje, pri glagolu posebnosti spregatve. Dovolj jasna so navodila za uporabo. Slovar bo izvrstno služil zlasti učencem na nižji stopnji. Zaradi nizke cene je dosegljiv tudi revnejšim učencem.

Dr. Ivan Pregelj: **Osnovne črte iz književne teorije**. Založila Jugoslovanska knjigarna, 1956. Str. 112. — Knjigo o poetiki pri nas že dolgo pogrešamo na naših srednjih šolah. Kelemenova Literarna veda je pisana za vseučiliške slušatelje in tudi ni poetika v običajnem, šolskem pomenu besede. Sedaj je tako, za srednje šole prepotrebno knjigo napisal Ivan Pregelj, ki pa prav za šole ne bo porabna. Razdeljena je majhna in drobna knjižica na Epično pesništvo, kjer je govor tudi o vseh vrstah epične proze, Liriko, Dramatiko in Prozo, kjer je govor največ o poučni in znanstveni prozi. Na koncu knjige so vprašanja in odgovori iz književne teorije, zlasti v zvezi s slovenskim pa tudi srbskohrvatskim slovstvom. Tudi vsa poglavja iz poetike so podana v tesni zvezi z zgledi iz našega, srbskohrvatskega in svetovnega slovstva. Vendar knjiga taka, kot je, ne bo mogla služiti kot šolski priročnik, komaj profesorjem za repetitorij, če se jim bo mudilo za pripravo. Pisateljeva izredna načitanost in njegov ekspresionistično osebni izraz sta ponekod ustvarila odstavke, ki bodo povprečnemu dijaku kljub morebitni razlagi še vedno nerazumljivi. Knjiga bi bila na več mestih potrebna slovenskega prevoda. Kako naj recimo dijak razume oznako epskega sloga, ki je po Preglju »izraz življenjsko prirodne zaporedstva (analitičen), žive stvarnosti in nazornosti (konkretnosti) v izrazu, primeri, podobi in zlasti metafori in lagodno se sproščajočega podajanja snovi v sintetičnem (zapovrstnem) pravcu, torej izraz pravega dejavnega (pragmatičnega) reda v splošnosti (univerzalnosti)« (str. 6)? Kaj naj razume dijak pod »klimatično lepoto« Tertulianove proze (str. 89), ali kaj naj si misli pod oznako, da je Aškerčev Morski volk »samoepigonstvo« (str. 95)? Za zgled bohotenega osebnega Pregljevega izraza je treba prebrati recimo samo odstavek: Kako se je uveljavila naša moderna? (Str. 102.) Dalje je v knjigi zelo veliko pisnih in pravo-

pisnih napak, srbskohrvatskih in tujih besed. Knjiga bo mogla, a le deloma služiti, dokler ne dobimo obširnejše, slovensko pisane, šolsko preglednejše, jasnejše in cenejše poetike. V. S.

Charles Dickens: **David Copperfield**. Prva knjiga. Iz angleščine prevedel Oton Župančič. Leposlovna knjižnica 25. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1956. Str. 365. — Dickens je pri nas veliko premalo poznan, kakor bi po svojih, našemu času tako bližnjih romanih zaslužil. Imamo v prevodu nekaj njegovih božičnih povesti, Olivera Twista in Povest o dveh mestih, cele množine drugih romanov pa ne poznamo. Letos dobimo drugo izdajo Olivera Twista ter dobili smo nov Župančičev prevod Davida Copperfielda. Tudi pri nas poznani in posnemani Goldsmithov idilični roman Župnik Wakefieldski je dobil svojega močnega tekmeča in nadaljevalca te umetniške smeri v tem Dickensovem romanu, ki je izhajal leta 1849/50. Pisatelj je dotlej napisal že vrsto knjig, si pridobil veliko izkušenj v življenju in v literarnem svetu, bil zrel mož in hotel s povestjo o »življenjskih zgodbah in zbranih skušnjah Davida Copperfielda« podati svoj življenjepis, narisati svojo življenjsko pot in rast — v obrambo pred kritiki, ki so v njegovih delih videli deloma preveč teme deloma preveč svetlobe. In res se mu je posrečilo, da je sijajno združil najrazličnejše elemente svoje genialne umetnosti z elementi tradicije, svoje osebne izkušnje in doživljaje z družabnimi, splošnimi pojavi, svojo dobrosrčnost z ozko satiro in kritiko. Izbral je iz svoje mladosti dogodke in jih izoblikoval v idiličen roman. Tako imamo v tej prvi knjigi, ki ji bosta sledili še dve, orisane zgodbe mladega Davida od najbolj zgodnje mladosti do njegovih prvih mladeniških let. Z njegovo staro teto prisostvujemo njegovemu rojstvu, ga vidimo kot zapuščenega otroka, ko se mati drugič poroči, med materjo in očimom, bolje njegovo togo sestro, spoznamo idilično domovanje sorodnikov deklet Pegote, kjer se zakrknjeni in boječji otrok nekoliko razživi, dokler ga trdi očim ne pošlje v mučilnico, ki ji pravijo šola, kjer zopet potlačijo vse otrokove dobre strani in jim ne dajo do razvoja. Tedaj mu umre še mati in očim ga pošlje v londonske delavnice, kjer pomiva steklenice, lepi etikete in si sam služi kruh. David tega dela, ki je za njegova otroška leta neznosno, ne vzdrži in pobegne k svoji neznani teti. Najde jo in ta mu preskrbi novo šolo, ki je tega imena vredna, in tako se začne zanj novo življenje med novimi ljudmi. Njegova notranjost se začne bistriti in rasti sama iz sebe, črni oblaki se polagoma razgrinjajo. — To je nekaj zgodb iz te prve knjige. Je to roman, kot bi zdaj rekli, proletarskega otroka, vzgojni roman, a obenem avtobiografski Dickensov roman, v bistvu kruto trd in resen, toda v Dickensovem podajanju prava svetovna idila. Podal je tu problem zapuščene sirote in postavil dejanje v trd čas socialnih sprememb, rastoče industrializacije, splošnega obubožanja na telesu in na duši, v čas, ki ga je Anglija preživljala v začetku prejšnjega, mi pa ga prav v sedanjem stoletju. Roman je po svojih problemih, po svojih ljudeh, po svojem družabnem ozadju sodoben, kakor le more biti. Dasi v bistvu kritika, je roman vendarle idila, mestoma bridko žalostna, a drugače topla, polna humorja in

dobrohotnega smeha, komičnosti v situacijah in osebah, vedra in žalostna obenem. Dickens sam pravi v knjigi, da je »pobiral zase povesti s cest in moških in žensk iz svoje okolice« (str. 207), zato je vsak njegov roman in tudi ta zvest odsev njegovega časa. Vse pa je obenem prežeto z vedro dobroto njegovega romantičnega srca, ki prav radi težkih izkušenj mladosti hoče imeti boljši svet in boljše ljudi, kot jih je srečalo samo. Zato je vse svoje zgodbe nadahnil s trdnim optimizmom in presrečno veselostjo. Če je kaj za nas sodobnega, je sodobna ta Dickensova navezanost na čas, na male, povprečne ljudi v boju s časom in svojimi slabostmi ter obenem upajoči smeh tega zrelega in dobrega človeka.

S. V.

Jožef Zazula: **Rudno bilo!** Pesmarica naših rudarjev. Založništvo Maribor, Rošpoh 210. — Izdajatelj je pripravljal na tihem pesmarico cela leta, lahko rečemo desetletja. Sam je pesnil besedila, poskrbel je za skladatelje in pesmarico, ko je dozorela, končno tudi sam izdal. Tako je najbrž rudarski stan pri nas prvi, ki je prišel do svoje pesmarice. Vsebina je kaj obširna in bogata. V njej je na 80 tih straneh 59 pesmi, ki so jih zložili skladatelji: Adamič Karlo, Fajgelj, Foerster, Grum, Jobst, Mirk, Ocvirk, Premrl, Tomc. Izbira je velika; ženski, moški, mešani zbori s klavirjem ali brez njega se menjavajo s solističnimi skladbami za različne glasove s spremljevanjem klavirja. Vasilij Mirk je celó prispeval kantato »Rudarska družina« za mešani zbor s klavirjem. Menda ni prilike v težavnem rudarskem življenju, ki je ne bi izdajatelj pri pesnitvi besedila imel v mislih. Skoraj bi se mi zdelo grdo, podvreči strogi kritiki zbirko, ki ima plemenit in vzvišen namen. Izdajatelj, ki je sam izšel iz rudarske družine, najbolje pozna psihologijo rudarja. Pozna tudi nestrokovnjaku tuje rudarsko izrazoslovje. Katere skladbe so pa kot skladbe dobre ali celó prav dobre, katere morda manj uporabne, bo najbolje pokazala šele večletna uporaba pesmarice.

I. Šašelj

NOVI NARODNI PREGOVORI

Ali ga bom pital s pogačo, s komer sem v jezi?

Besede so mu redke kakor človeška sreča.

Bog nikoli ne zamudi.

Bogatemu bolniku tudi zlata postelja nič ne pomaga.

Bogu krade čas (lenuh ali potepuh), ljudem pa denar.

Boljši je kos kruha v miru, kakor polna hiša slanine v prepiru.

Cela koža je več vredna kakor načeta.

Cvili kakor stara lesa.

Če angel potuje, se nebo raduje.

Če je količkaj fantička, je vreden cekinčka.

Če nimaš danes križa, nadejaj se ga jutri.

Če se struna preveč napenja, počí.

Človek ne veruje besedi, dokler je ne občuti.

Črn kruh — beli zobje.

Dan je beli — vstani, leni!

Dekle, pridno in lepo za oko, odvaga cekinčkov sto; nemarno pa lepo je vredno le puhlo repo.

Joža Likovič

JESENSKA PESEM

Oblaki so postali drobni in zamišljeni. Sapice so tako nežne in prizanesljive, vsaka nosi s seboj nezatno solzo in troho odpuščanja. Večerni zvonovi so zopet zgovornejši, zarje ne morejo ugasniti, line so priprte, na križpotjih rastejo skrivnostne sence. Čas pozabe in usmiljenja! Ni očitjanj, ni pekočih solz! To so večeri belih, tihih senc, ko se komaj ganejo vrhovi dreves; obilna rosa se blesti na mladih martinovkah, smrt je povsila koso in molči v logovih. Ko se razidejo plahe zarje, se razgrne lahna koprena čez širne oktobrske noči, mrak kljubuje prijaznim zvezdam.

Z Marijo sloniva pri oknu. Otrok ima ročice še vedno povezane s povoji in jih skuša oprostiti, kakor bi hotel pomahljati v slovo listom, ki poletavajo s topolov, porumeneli in nezanimivi, in nosijo s seboj pritajene vzdihljaje in žalosten šepet. Tako se z malo hčerko spogledujeva in spominjava lepih in težkih trenutkov, prijetnih presenečenj in nesreč, ki so se nama in njej pritaknile v teh mescih... Zunaj se je spočel večer, prizanesljiva noč je zagnila marsikatero skrb in bedno družino. Mi smo srečnejši, varen družinski krov in luč nas čuvata. Iz kuhinje je zadišalo po sladkobni smodi prekipelega mleka, Mariji pripravljajo večerjo. Zatrnil sem luč in jo primaknil bliže, da skleneva z ljubljnim otrokom ta dan v svetlobi in tihi sreči. Oba čemiva, drobljanček je skoraj priprl bistre oči, nenavadno dolge, zlatorjave trepalnice so podobne neznatnim sledem, ki vodijo iz tega sveta v sijaj otrokove duše. Nepozabno! Prenekatero doživetje je zadobilo ob tem siju, ki je toplo objemal moje srce, poseben izraz. Tisti ubogi malček iz sosedsstva s strgano sukajico in belimi zobčki, stara sirota z ohromelo nogo, dekle z rahlim nasmeškom, delavec, ki se zagrenjen in izčrpan vrača vsak večer mimo nas domov v »Sibirijo«, sončni dnevi, oblaki, vse, prav vse ima radi Marije nek poseben čar. Še bolečina ne skeli,

ljubezen in uboštvo sta nerazdružna. Kolikokrat sem se radi tega otroka ozrl na pozabljene matere, ki se jim ne blesté na ranjenih prstih in zažuljenih dlaneh zlati prstani in drugo drobno lepoticje. V revščini in pomanjkanju ne poznajo grešne ničemurnosti, otroci so njihova dika!

V očeh in mehkih potezah Marijinega obličja sem našel odsev blagega obraza naše matere. Rad bi bil tudi jaz še enkrat otrok, ki izteza roke in nezavedno krili z njimi. Rad bi še enkrat slišal pesem uspavanko, ki jo zna le mati zapeti tako, da ostane napev za večne čase v srcu. To je pesem brez besed! Če bi mi jo mati še enkrat zapela, bi se zgrudil na kolena, ves srečen in potešen, posebno v teh večerih, ko toži jesenski veter o minuli sreči. Sij Marijinih oči drami v mojem srcu take misli in želje!

Jesenska pesem! Večeri spominov so se približali. Verne duše se budé, neslišno prihajajo trenutki, ko se srečujejo in vdano družijo sorodna bitja, srečna in drobna bitja, jaz in moja mala Marija!

Krista Hafner

BEG Z DEŽELE

DUŠEVNO ŽIVLJENJE NA VASI.

Duševni zaklad, ki ga odnese otrok iz šole po končanem šolanju, je v splošnem prav majhen. Naj bo vzrok že ta ali oni, v splošnem šola dandanes otroku ne dá tega, kar bi mu lahko in kar bi mu prav za prav tudi morala nuditi. Preveč se opira le na pisane zakone in preveč posnema ustanove tujih narodov, za resnično življenje v splošnem ne vzgaja. Tako je znanje, ki ga prinese otrok iz šole, dostikrat prav majhno. In ko otrok vrže knjige v kot, je prav gotovo, da se bodo še ti drobci znanja kmalu razpršili in izginili v pozabljenje, če otrok ostane kar doma in ne obiskuje nikakih nadaljevalnih šol in tečajev.

Meščanu, ki gleda svet iz svoje pisarne, ki že navsezgodaj zjutraj posluša po radiu najnovejše dogodke minule noči, ki bere pri zajtrku svoj vsakdanji časopis, ki zvečer zaspí ob novicah z Dunaja in iz Prage, se zdi, da kmet posebnega duševnega življenja sploh ne pozna. Če pa motrimo to duševno življenje z vidika vsakdanje izkušnje in praktičnega življenja, postane stvar čisto drugačna. Noben drug poklic ne zahteva toliko opazovanja, spomina in presojanja kakor vprav kmetovo delo. Svoje znanje si sam pridobiva iz lastnihkušenj, iz lastnih doživetij, iz lastnih razočaranj, ki si jih potrepljivo nabira v dvajset in tridesetletnem delu, ki jih mora vedno znova popravljati in preoblikovati v svojem duhu.

Vse, kar doživlja in kar mora vedeti pri svojem delu, si mora zapisati v spomin; zakaj on ne nosi s seboj svinčnika in zvezka, kamor bi zapisoval svoje opazke in dnevno delo in opravila, da jih ne pozabi, kakor to delata poslovni človek in uradnik. Kakšen spomin so morale imeti naše babice in dedje, ki pri svojem delu nikoli niso pozabili niti najmanjše podrobnosti, a niso znali ne brati ne pisati, ker v tistih časih še ni bilo šol, ali pa jih radi pomanjkanja časa ali denarja niso mogli obiskovati. Naše babice se nikjer niso učile računati, pa so vendar natančno vedele,

koliko dohodka jim daje ta ali oni pridelek, koliko bodo izkupile za mleko, jajca, lan, volno in platno. Vse so izračunale na pamet, brez svinčnika in papirja.

Kdor govori s kmetom njegov preprosti jezik, se bo čudil njegovi bistroumnosti in duhovitosti. Na prvi hip kmet najbrž ne bo doumel resnice, o kateri mu po mestno govoriš, in se tvojemu mnenju ne bo pridružil na mah, zakaj nezaupljiv je. A ko bo sam, bo razmišljal o stvari, ji počasi prodrl v jedro in če mu bo všeč, ga bo potegnila za seboj. Meščan v hitrem toku današnjega življenja nima časa, da bi o kaki stvari temeljito razmišljal; kmet pa v samoti pri svojem delu razpreda misli, dokler ne postanejo v njem jasne in čiste.

To duševno življenje je danes tudi na vasi potrebno hrane. Kmet jo išče in hrepeni po njej, čeprav tega dostikrat noče priznati. Zlasti mlajši rod hrepeni po nadaljnji izobrazbi. Tisti, ki gladko in hitro berejo, ne da bi jih branje preveč utrujalo, si želé knjig. Na vasi danes veliko berejo, zlasti mlade žene in dekleta dostikrat kar požirajo knjige. V starih časih so v dolgih zimskih večerih žene in dekleta predle ali šivale. Danes je domača obrt iz naših hiš skoraj popolnoma izginila, zato pa namesto tega berejo dostikrat pozno v noč. Prav tako tudi nedeljske popoldneve marsikatero dekle preživi s knjigo ali časopisom v roki.

A kaj berejo? Vse, kar jim pride v roke. Kmečke žene in dekleta navadno nimajo denarja, da bi si same naročale knjige ali časopise. Kvečemu po en tednik je pri hiši. Zato pa si izposojajo, kjerkoli kaj dobé. Izbire nimajo. Če je v vasi knjižnica, nosijo iz nje domov knjige, dokler niso vse prebrane. Ker pa je škoda denarja, ki ga je treba plačati kot izposojevalnino, je treba knjigo čimbolj izkoristiti. Knjigo berejo zato vsi člani družine, odrasli in otroci, dekleta in fantje. Navadno vsako knjigo najprej preberejo otroci, pa če je zanje primerna ali ne.

Žal, nam Slovencem dobrih ljudskih knjig močno primanjkuje. Iz prejšnjih časov jih imamo še nekaj, v novejši dobi pa postaja res dobra ljudska knjiga vedno redkejša. Ne mislim tu samo na kmečke romane. So med njimi tudi res lepa dela, toda večino izmed njih so napisali meščani za meščane. Mestni kritik bere knjigo in jo ocenjuje s svojega vidika. Kmet v takih delih kljub lepemu jeziku in logično izpeljanemu dejanju redko najde samega sebe. Potrebovali pa bi knjig za kmeta, čeprav ne ravno o kmetu. Zakaj kakor vsakdo drug, tako si tudi kmet želi, da vsaj v knjigi uide svojemu vsakdanjemu in dostikrat tako bridkemu življenju, svojemu vsakdanjemu delu. On hoče spoznati življenje tudi drugih slojev, hoče knjig vsake vrste, toda živih, resničnih knjig, ki so preproste v obliki, pa resnične po vsebini. Kmetu je treba knjig, ki mu vzbujajo energijo, knjig, ob katerih mora misliti, ob katerih pa tudi lahko sanja, kjer lahko prosto popusti vajeti domišljiji; potrebuje veselih, pa tudi velikih in lepih verskih knjig. Vse mu lahko poveš, če zadeneš pravi način. Namesto tega pa so knjige danes le preveč negativne, govoré le o manjvrednih, perverzih, bolnih ljudeh, ubijajo v človeku vso voljo in vse stremljenje po višjem in boljšem življenju.

GROZDJE NA MIZO!

Grozdje je ena najodličnejših sadnih vrst. Ker ga v splošnem mnogo premalo cenimo, bi bilo koristno, da zvemo kaj več o njem.

Iz zgodovine grozdja nam je znano, da so ga prinesli že zelo zgodaj v naše vzhodne dežele, in sicer iz Kitajske in Indije. Pridelovanja grozdja so se kmalu lotili tudi Grki. Rimljani so pospeševali razširjanje te rastline po vsem svojem kraljestvu. Pridelovanju tega sadja so se kmalu priučili tudi Galijci, ki so zasloveli kot najboljši viničarji na svetu. Ker takrat še niso poznali sladkorja, so namesto njega uporabljali za sladkanje vina najprej med, pozneje pa zgoščen rozinov sok.

Že v teh davnih časih so ljudje cenili grozdje kot najplemenitejšo sadno vrsto. Žal pa je prihajalo splošno početka samo na mizo bogatinov. Pozneje se je začelo bolj in bolj uveljavljati kot hrana vseh slojev. To sadje spada prav na vsako mizo, saj je mnogo cenejše kakor pa razno vino, ki si ga sem pa tja privoščijo tudi revnejši ljudje. V deželah ob Sredozemskem morju ga snedó ljudje tudi po 2 kg na dan in še več; ako računamo, da imajo južna vina po 18 do 25 % sladkorja, pomeni to, da dá kilogram grozdja 2500 kalorij, t. j. toliko moči, kolikor je porabi na dan človek pri srednje težkem delu. Tudi en kilogram našega manj sladkega grozdja ima še vedno 600 do 800 kalorij, to je toliko energije, kolikor je v četrti kilograma srednje mastnega mesa. Grozdje je okusno sadje in izvrstno živilo. Kako malo pa ga použijemo surovega v primeri s tistimi množinami, ki jih predelajo v alkoholno pijačo! Koliko tega zlahtnega sadu se na ta način za hrano uniči, ko bi vendar lahko imeli od njega tako mnogo koristi. Vse premalo se zavedamo, da je grozdje res živilo s precejšnjo hranilno vrednostjo.

V grozdju je mnogo snovi, ki so zdravi hrani nujno potrebne in brez katerih človeški organizem ne more uspevati. Grozdje pa ni samo živilo, ampak tudi zdravilo, ki je bilo našim dedom in pradedom dobro znano in so ga tudi temu primerno upoštevali. Poglavitna hranilna sestavina v grozdju je sladkor, in sicer grozdni sladkor. Tega je v zelo sladkih vrstah grozdja do 20 %. Poleg tega ima v sebi 1 % beljakovine in nič maščobe (maščoba je samo v semenju, a se ne izrabi). Vode je precej; v njej je obilo dišavnih in dopolnilnih ter lugastih rudninskih snovi, ki pospešujejo prebavo in čistijo organizem. Že v 18. stoletju so hodili bolniki, ki so boleli za protinom, želodčnimi, črevesnimi boleznimi ter za boleznijo jeter in ledvic, v jeseni v vinorodne kraje, kjer so se zdravili z grozdem. Še danes se zdravi na ta način mnogo ljudi po sanatorijih in zdraviliščih.

Grozdje jejmo celo, a dobro oprano. Pri jedi ga moramo temeljito prežvečiti in premešati s slino, sicer ga ne moremo popolnoma izrabiti. Vrednost grozdnega soka je toliko, da ga imenujejo tudi rastlinsko mleko ali rastlinska kri. Grozdje je res dar božji človeštvu, če bi ga le hoteli uživati takega, kakršnega nam Bog daje. V Nemčiji so izračunali, da pridelajo v vsej državi v grozdju vsako leto okroglo 500.000 centov sladkorja; s tem sladkorjem bi napolnili lahko 60 tovornih vlakov, od katerih bi imel vsak polnih 40 voz.

In kako malo pride od te množine sladkorja v grozdju človeštvu res v prid! Velika večina se pretvori v alkohol in kot ogljikova kislina odide v zrak. Če bi hoteli napraviti podoben obračun tudi pri nas, bi dobili razmeroma podobne številke in se obenem prepričali, da tudi mi zavržemo z grozdem, ki gre za vino, velike množine sladkorja in drugih hranilnih snovi.

Zadnja leta pri nas, hvala Bogu, nekoliko bolj pridno segamo po grozdju, ponekod je grozdje res pogosto na mizi, kjer nadomešča juho ali sladico. Pri nas izdelujejo iz tega sadja tudi brezalkoholni sok, ki pa, žal, še ne gre tako v promet kakor razna vina. Vrednost brezalkoholnega soka zasluži večje pozornosti in bi merodajni krogi v tem pogledu pač morali kaj več ukreniti in čimprej.

Trpežnost grozdja je znatno manjša nego zimskih jabolk ali hrušk, vendar ga z majhnim trudom in z nekoliko natančnosti ohranimo lahko dolgo časa, seveda krepke, zdrave grozde.

V glavnem razlikujemo za shranjevanje grozdja dva načina. Prvi, prav preprost način konserviranja je tale: Grozdje, ki je brez napak in ni preveč zrelo, naložimo v zabojček med čisto in suho žaganje tako, da se posamezni grozdi ne dotikajo med seboj. V zaboj spravimo lahko več plasti grozdja, med vsako plastjo pa mora biti na debelo žaganja. Zaboj postavimo na hladen prostor (zmrzovati tam ne sme), kjer se nam grozdje ohrani sveže dolgo časa. Grozdje pa shranjujemo tudi takole:

Pripravimo si lepo, skrbno pregledano grozdje, kot pri prvem načinu. Vsak pecelj, kjer je bil grozd odrezan, pomočimo v raztopljen pečatni vosk, da je neprodušno zaprt. V hladnem in suhem prostoru napnemo nato vrvco in obesimo posamezne grozde nanjo. Da ne more do njih mrčes, lahko oblečemo vsak grozd v vrečico iz redke tkanine, katero zadržnemo in zavežemo pri peclju. Tako nam ostane grozdje sveže do božiča in še dlje; priporočljivo pa je, da ga tu in tam pregledamo in odstranimo zagode, ako so katere začele gniti.

Morda bomo kedaj tudi toliko napredovali, da bo mogoče dobiti celo zgoščen grozdni sok, kakor imamo zgoščeno mleko.

Grozdje je treba izrabiti za hrano takrat, ko ga je dovolj in je tudi cenejše. Če le mogoče, ga ne jejmo samo nekaj tednov, ampak ves čas, odkar začne zoreti, in dokler ga še dobimo. Ker ga ne moremo veliko shraniti, posegajmo po njem sedaj, ko nam ga nudi narava v izobilju. Nadomešča nam lahko druge priboljške manjše vrednosti.

S. H.

KUHARICA

Juha iz ostalega mesa.

Deset dekagramov bolj mastnega, kuhanega ali pečenega mesa seseklajaj, stresi v kožo, prideni žlico masti, košček starega kruha in nekaj koscev čebule. Pokrij in praži 15 do 20 minut. Nato prideni žlico zrezanega petršilja, ščep popra in prilij $1\frac{1}{2}$ l juhe od kosti ali zelenjave in kuhaj vse skupaj 20 do 25 minut. Nato juho precedi, pretlači in jo zlij v skledo, ki si v njej zmešala rumenjaka, prideni še eno do dve pesti zarumenelih krušnih kock in juha je zakuhana.

Koštrun z zelenjavo.

Pol kilograma koštrunovega mesa zreži ter duši v žlici masti z zrezano čebulo, da nekoliko zarumeni, nato prideni srednje debelo, na rezance zrezano korenje, prav tako pol zelene, $\frac{1}{4}$ l izluščenega graha in prilivaj nekoliko tople vode. Duši pokrito, da se zelenjad zmehča. Nato potresi z moko, prilij nekoliko juhe, osoli in ko nekaj minut vre, postavi z rižem na mizo.

Gobni puding.

Praži $\frac{1}{2}$ kg osnaženih in zrezanih gob (jurčkov) s petršiljem, čebulo in žlico masti. Mešaj 4 dkg surovega masla in dva rumenjaka, primešaj dve v mleku napojeni in ožeti žemlji, ohlajene gobe, sneg dveh beljakov in eno do dve žlici drobno zrezanega prekajenega mesa. Vse dobro premešaj in stresi v dobro pomazan puding, ki si ga potresla z drobtinami, in ga kuhaj 40 do 45 minut. Kuhanega zvrni na krožnik in zabeli z žlico razpuščenega surovega masla. Postavi ga s fižolom ali grahom v omaki na mizo.

Krompir s korenjem in grahom.

Zreži na poljubne rezine $\frac{1}{4}$ kg osnaženega korenja, stresi ga v kožo in prideni $\frac{1}{4}$ l svežega graha, prav malo vode in dve žlici olja. Pokrij in počasi duši pol ure. Pol kilograma opranega krompirja kuhaj četrt ure, nato ga olup, zreži na kocke in prideni h grahu, prideni še žlico drobno zrezanega petršilja, žlico olja, sol in še nekaj žlic tople vode, pokrij in vse skupaj duši pol ure. Končno prideni za oreh sirovega masla in žlico drobnjaka. Postavi kot samostojno prikuho na mizo.

Stročji fižol z jajci.

Skuhaj v zavreli slani vodi $\frac{1}{2}$ kg na poševne koščke zrezanega fižola. Kuhanega odcedi in stresi v kožo, ki si v njej razgrela za pol jajca surovega masla in prav malo v njem zarumenila pol žlice moke; premešaj in prilij zajemalko fižolovke, prideni žlico zelenega petršilja in ščep popra. Ko vse še nekaj minut vre, primešaj dobro zmešan rumenjaka in nekaj kapljic limonovega soka.

Mesni cmoki v paradižnikovi omaki.

Seseklajaj ali zmelji v stroju $\frac{1}{4}$ kg svežega govejega, $\frac{1}{4}$ kg telečjega in $\frac{1}{4}$ kg bolj mastnega svinjskega mesa, nekoliko osoli in prideni v vodi ali v mrzlem mleku napojeno ožeto žemljo, ščep popra, strok strtega česna, žlico drobno zrezane, v žličici masti precvrte

čebule in drobno jajce. Vse prav dobro zmešaj in napravi iz tega 18 cmokov, ki jih pokladaj v pripravljeno paradižnikovo omako narahlo enega poleg drugega in jih kuhaj pokrite 40 minut. Kuhane postavi z omako vred in makaroni ali rižibiži na mizo. Omako pripravi kakor za nadevano papriko.

Vkuhani paradižniki.

Pretrgaj 5 kg paradižnikov, jih stresi v skledo, prideni štiri pesti soli ter jih pusti v soli ves dan, medtem jih enkrat premešaj, odcedi vso vodo in kuhaj, da se zgosti. Nato jih pretlači, prideni žličico salicila in še kuhaj eno uro. Nato jih deni v gorke steklenice.

Kraljevski kruh.

Mešaj 15 do 20 minut 15 dkg sladkorja, pet rumenjakov in lupine polovice limone. Nato primešaj žlico ruma, šest namočenih in drobno zrezanih fig, 10 dkg rozin, sneg petih beljakov, 17 dkg moke in polovico pecilnega praška. Vse narahlo premešaj in stresi v dobro pomazan model, ki je za škofov kruh, in peci v srednje vroči pečici. Drugi dan ga razreži prst debelo in ga v pečici po obeh straneh rumenkasto zapeci.

Mezga iz svežih fig.

Pretrgaj čez polovico 5 kg fig, stresi jih v pološčen lonec in prideni kilogram sladkorja. Postavi na ognjišče in kuhaj med večkratnim premešanjem toliko časa, da nastane gosta mezga. Še gorko stresi v kozarec. Ko se ohladi, jo potresi s salicilom in oveži.

Ali pa: Stresi v lonec 2 kg svežih fig, jih pokrij in pusti, da se zmehčajo. Nato jih pretlači, primešaj $\frac{1}{2}$ kg sladkorja in jih kuhaj počasi med večkratnim premešanjem eno uro. Nato primešaj sok velike limone, še premešaj in stresi v kozarec.

Malinov kis.

Stresi pečke od malin v kozarec, nalij nanje vinskega kisa ter postavi za nekaj dni na sonce. Kis je zelo okusen za omake.

Preprost borovničev liker.

Stresi v kozarec ali steklenico liter očiščenih in opranih borovnic, prideni 12 dkg sladkorja, skorjico cimeta, košček vanilije, nekaj klinčkov, zalij z litrom dobrega domačega žganja, zaveži in postavi za 2 do 3 tedne na sonce, medtem jih včasih potresi, da se sladkor stopi.

Liker iz brinja.

Četrt litra na pol zrelih brinovitih jagod stlači, stresi v steklenico in zalij s $\frac{1}{2}$ l dobrega domačega žganja in postavi steklenico za 20 dni na sonce, od časa do časa steklenico nekoliko stresi. Nato tekočino precedi in če je tekočine $\frac{1}{2}$ l, kuhaj $\frac{1}{8}$ kg sladkorja s $\frac{1}{4}$ l vode 15 do 20 minut. Ko se ohladi, zmešaj skupaj.

Bezgovno žganje.

Kuhaj liter vode z žlico suhih kamelic, žličico janeža in kumne. Ko vse četrt ure vre, odcedi sok in ko še enkrat prevre, s pol litra bezgovega soka, ohladi in prilij pol litra špirta.

M. R.

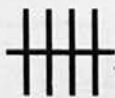

ČARODEJEVA DELAVNICA

Kockanje.

Vžigalice.

Vsak igralec dobi petnajst vžigalic, ki jih postavi predse v treh skladanica po pet vžigalic, in sicer eno po dolgem, štiri počez:

Število igralcev ni omejeno. Število pik, ki jih vržeš s prvo kocko, je tvoj adut, glavna številka; z ostalima dvema kockama se igra začne.

Za vsako vrženo glavno številko (adut) sme igralec odložiti po eno vžigalico in toliko časa še naprej kockati, dokler meče svoje glavne številke (adute). Ko vrže drugo številko, mora prenehati in na vrsto pride naslednji.

Če kdo vrže »dvojico«, to je tako, da obe kocki pokažeta enako število oces, sme odložiti celo skladanico vžigalic. Kdor pa vrže dvojico svojega glavnega števila, sme odložiti vse tri skladanice. Načetih skladanic ni mogoče z dvojico odložiti, ampak le posamezne vžigalice, kadar igralec vrže glavno število oces.

Zmagovalec je tisti, ki najprej odloži vse tri skladanice vžigalic. Za nagrado dobi toliko dobitkov od vsakega soigralca, kolikor vžigalic je tistemu še ostalo.

Svobodni odločitvi igralca je prepuščeno, da odlaga posamezne vžigalice, torej skladanice po vrsti načinja. Lahko pa tudi igra samo »na debelo« in opusti odlaganje posameznih vžigalic ter samo na veliko trguje ter čaka na »dvojico«, s katero lahko celo skladanico odloži.

Ura.

Ura je družabna igra za večji krog. Na kos papirja, na zadnjo stran stenske podobe, ki jo položiš na mizo, ali v gostilni naravnost na mizo s kreda

in s pomočjo krožnika narišeš krog, ki naj pomeni številčnico ure. Na obod napišeš številke od 2 do 12. Številko 7 napišeš v sredo manjšega včrtanega kroga.

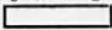

To igro igraš z dvema kockama. Na vsako številko, ki jo igralec vrže, je treba postaviti vložek. Če pa na tisti številki vložek že stoji, ne smeš svojega pristaviti, ampak moraš še tistega, ki je bil doslej na številčnici, vzeti k sebi. Samo na številko 7 zmeraj lahko dostavljaš vložke, da nastane nekaka shramba.

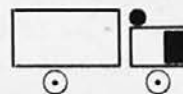
Kdor vrže številko dvanajst (2×6), mora vse vložke, ki so na številčnici, skupno s shrambo pobrati. Če shrambe ni nič, mora položiti vanjo toliko vložkov, kolikor je bilo na številčnici nezasedenih števil.

Kdor vrže številko dve (2×1), sme prav tako pobrati shrambo, ni pa dolžan napolniti je, če je prazna. Mora pa zasesti številko 2 ali pa vložek, ki je tam, vzeti. — Vsak igralec ima samo po en met.

Avtomobilska tekma.

V veseli družbi radi igrajo to času primerno igro s kockami. Vsak igralec izbere svoj voz: Mercedes, Opel, Adler, Stoever, Fiat, Ford, Bugati itd. in ga pove voditelju igre. Nato voditelj prvi vrže kocke in to se nadaljuje proti desni naokrog.

Kdor vrže šestico, dobi za svoj voz ogrodje, ki ga voditelj igre nariše v obliki pravokotnika: , potem za dvakrat vrženo številko dve vsakokrat po eno kolo: , nato za vrženo številko štiri pred voz motor: in nazadnje za številko pet vozača: .

Kdor ima svoj voz že pripravljen za start, začne teči. Eno oko šteje sto kilometrov, pet oces petdeset kilometrov; kdor prvi prevozi 2000 kilometrov, je zmagovalec.

Po pravilih ima vsak igralec pravico do enega meta s tremi kockami, toda tolikokrat zapovrstjo, dokler napreduje bodisi pri »gradnji« voza, bodisi pri »voznji«. Le če vrže »prazno«, to se pravi take številke, ki jih ne more uporabiti niti pri gradnji niti pri voznji, pride naslednji igralec na vrsto. Pri voznji morajo kilometri ostati! Primer: Golob ima pripravljen svoj Mercedes za start. Vrže 135. Torej 150 kilometrov. Zdaj lahko s 3 še enkrat kocka; če vrže z njo 5, ima 200 kilometrov in sme narediti takoj prihodnji met z vsemi tremi kockami.

Jelenec vozi z Adlerjem in stoji na 650 km. Vrže 246 — »prazno«. Kocke dobi naslednji!

Pri več igralcih se dogodi, da gre kdo s svojim vozom že skozi cilj, medtem ko ga drugi šele gradi. Zato se pri ocenjevanju navadno štejejo stotice za ostalih kilometrov, po poprej določeni višini odškodnine. Najbolje pa je tekmovati za tri vnaprej določene dobitke, ki jih dobé trije prvi zmagovalci.

*

Vzdih.

»O, ko bi človek mogel kupiti ljudi po pravi vrednosti in jih prodati po tisti, ki si domišljajo, da jo imajo — kakšna kupčija bi bila to!«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

Besede.

(Pepe, Kropa. — 8 točk.)

Iz štirih črk sestavi 22 besed naslednjega pomena: ptič, reka, moško ime, grška črka, del telesa, cerkveni dostojanstvenik, dolžinska mera, otok, popivanje, reka, ploskovna mera, božanstvo, vodna žival, del živalskega telesa, igralna karta, liturgično oblačilo, pijača, del cerkve, vrsta barve, del telesa, turška utež, trgovski izraz.

Kvadrat.

(Jože Juter, Maribor. — 2 točki.)

e r p t e k
s o l t s e
e s v l e j
u r d ž i s
d e s a n j
t s o j o .

Računska enačba.

(J—ša, Ljubljana. — 14 točk.)

$$\begin{aligned} & \{[(20-5)-14+4] \cdot \sqrt{c^3+e^1+b^3}\}^4 \\ & \{[(20+2)-5-16] \cdot \sqrt{e^5+c^1+a^1}\}^{16} \\ & \{[(10-6)+6+4] \cdot \sqrt{d^2+b^1+a^4}\}^2 \\ & \{[(10+11)-15+8] \cdot \sqrt{d^3+b^1+a^4}\}^8 \end{aligned}$$

Steber.

(S. Demšar, Poljane. — 7 točk.)

1. rimski pesnik,
2. hraber vojak,
3. strah dolžnika,
4. siromak,
5. človek, ki ljubi brezdolje,
6. izdajalec,
7. grška boginja,
8. rimski cesar,
9. hrib v Jugoslaviji.

V prvi vrsti navpično dobiš mesto v Sloveniji.

Konjiček. Ni praznik, predragi mi, naše življenje; življenje naj bode ti delaven dan. Greg (orčič).

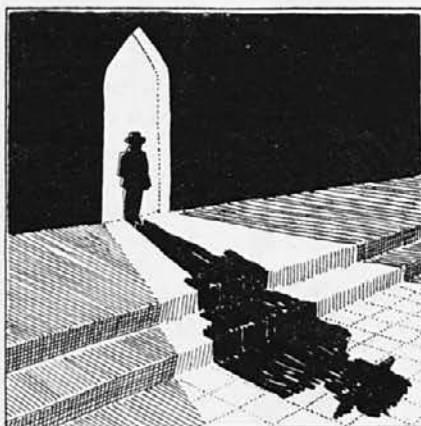
Številnica. Razdeli abecedo na pet enakih delov; prva številka pomeni del, druga pa črko v tistem delu. Dobiš: Maščevanje spremeni majhno pravico v veliko krivico.

Recept. Številke pomenijo črke iz petdelne abecede, menjaje spredaj in zadaj: Jela ni brez dela

Kvadrat. 2²/₃.

Podobnica.

(S. O., Sele.)

Italijanska posetnica.

(Janko Moder, Dol. — 15 točk.)

Zebeba Luci
Bari

Črkovna podobnica.

(Jože, Šmarje. — 6 točk.)

Odbiralnica.

(Mihelič M., Sodevci. — 11 točk.)

Obol, Gal, Kastor, vosek, izba, omet, razdrtija, resa, Leh, Nitra, roč, razbor, riba, ječa.

Ključ: vol, predal, ukor, prisek, priba, predmet, vraga, ura, pol, Una, vrč, predor, vrba, priča.

Številnica.

(Videčnik Aleksander, Celje. — 9 točk.)

17, 2, 15, 18, 15 — 18, 6, 2, 15 — 9, 4, 16, 10 — 18, 15, 5 — 7, 14, 1 — 5, 15, 11, 6, 2, 10, 5 — 8, 6, 15, 10, 12 — 9, 4, 16, 10 — 18, 15, 5 — 12, 7, 8, 14, 1 — 16, 4 — 15, 18, 6, 7, 10, 1, 15, 18, 3, 6 — 5, 15, 2, 4, 16, 5, 6 — 4, 5, 10, 12, 6.

Ključ: 1, 2, 5, 4, 5, 6, 7, 8 = mesto v Sloveniji; 9, 10, 11, 12, 15 = spopad; 14, 15, 16, 15 = del konjske opreme; 17, 15, 18 = ptica.

Črkovnica.

(B. M—o, Dobrova. — 3 točke.)

N V V A A
J J L C K
E A E E I
I N D N E
A C S D A

V 4. in 5. številki priobčene ugank.

(France, Mošnje. — 5 točk.)

Svarilo (France, Mošnje; 5 točk). — Izkopanina (Castor & Pollux, Maribor; 15 točk). — Konjiček (Jožef Mlakar, Češnjica; 11 točk). — Sestavnica (France, Središče; 15 točk). — Zlagalnica (Radoš, Stari trg; 15 točk). — Vremenska uganka (Tek, Ljubljana; 6 točk). — Konjiček (Hostar, Radovljica; 9 točk).

Konjiček.

(Efes, Bohinj. — 12 točk.)

d	a	e	n	š	t	o	k
c	e	i	o	l	e	k	a
d	z	s	l	r	o	a	š
j	m	s	p	v	i	k	o
i	i	j	e	k	p	e	t
i	d	u	e	r	i	d	i
h	t	j	u	a	s	e	ž

Številnica.

(Jota, Ljubljana. — 10 točk.)

III₁ V₀ II₂ IV₀ IV₃ III₃ I₀ V₁ III₀ III₁ I₀

Rešitev ugank v septembrski številki.

Črkovnica. Začni pri vogelnih črkah in tako nadaljuj, da dobiš:

Na delo, naj mraz bo ali vroče;
truditi se vsak je dolžan.
Kdor delati more pa noče,
predober zanj krop je neslan.

Josip Stritar.

Stična. Vzemi po dve črki skupaj. Število delov posameznih črk pove črko iz abecednega kvadrata. Dobiš: Osemstoletnik.

Vremenska uganka. Če ptice selivke pred svetim Mihaelom ne leté, se pred božičem ni bati zime trde.

Naloga. Zapiski iz mrtvega doma.

Samostanska vrata. Tam zunaj vrvenje, drvenje ljudi, tu notri je sveta samota. Gregorčič.

Črkovna podobnica. Lenoba — gniloba.

Japonska posetnica. Suh uk izuri um.

Pregovori. Še muha išče kruha.

Steber. 1. farma, 2. Rurik, 3. Atila, 4. Nepal, 5. Ciper, 6. epika, 7. birma, 8. Essen, 9. vikar, 10. Kozma. France Bevč.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljalci ugank naj pošiljajo tudi vse rokopise na isti naslov.

L I S T N I C A U R E D N I Š T V A

Vadnjal Anton, s pisateljskim imenom Anton Komar, ki je umrl kot župnik pri Sv. Ožbaltu pri Trojanah, ni imel nagrobnega spomenika. Umrl je v popolni revščini. Zdaj je Mladika zbrala toliko darov, da so mu vsaj skromen spomeniček mogli postaviti na grob. Da bomo vsaj vedeli, kje počiva revni slovenski kulturni delavec... Naj bo tudi tu zapisano!

Vire za Kettejev življenjepiš gospoda Josipa Ribariča bomo objavili na koncu članka. — Pisatelj je tudi v posesti izvirnega Kettejevega žepnega zapisnika, o katerem bo še govor.

Mlajše sodelavce, zmožne, posebno pa še nezmožne, prosimo, da pišejo razločno, zakaj urednik ni ugankar in stavec se ne more baviti s skrivalicami. In nič bolj imenitno ni, če je grdo pisano! Odslej takih rokopisov ne bomo več brali in ne nanje odgovarjali. Zelo želimo, da prihajajo rokopisi tipkani na stroj, kakor je to zapoved v Ameriki. Pač pa prosimo, ne pišite preveč stisnjeno, da še vejice včasih ne moreš nikamor več postaviti, kaj šele izvršiti kak popravek! Novi naj vedno na vrh zapišejo svoj naslov, da ga v množini rokopisov ni treba šele Bog ve kje iskati. Sicer ne bomo odgovarjali.

G L O S A

Novi listi.

Misliti, študirati —
ah, kaj še, to te le utruji!
Če odpreš trafikko, prodajalno,
začneš svoj list, tiskarno —
da si steber narodni kulturi,
ti bodo listi deklamirali.

N A R O D N O B L A G O

RASTLINE IN ŽIVALI V LJUDSKEM VEROVANJU

Cvetlic, ki jih dekle goji na vrtu ali v lončkih na oknu, nikoli ne smeš hvaliti, sicer ne uspevajo več lepo.

Če hodiš po setvi, se boš pokoril za to v vicah: za vsako stopinjo sedem let.

Grozdje krasti je največji greh: za vsako jagodo boš v peklu pretočil obilo solza.

Stara vera o gobah: če si jih videl, pa jih nisi utrgal, ne rastejo več.

Kadar ti gospodinja razkazuje svoj zaklad, prašičke ali mlado govedo, nikar jih ne hvali, ampak reci: Fej te bodi!

Zapomnite si, otroci: Glejte, da ne boste v igri zabadali z nožem po svinjaku, kajti to pomeni smrt za rilce.

Pes, ki ima dvoje oči, to je drugobarvne lise nad zenicami, vidi smrt. Njegovo zavijanje pomeni, da se bliža bela žena.

Smrt naznanja tudi čuk, ki poje na hruški pri hiši.

Kdor razdere gnezdo lastovice ali pogorelčka, tam udari strela.

Tudi o kruhu so lepi običaji: Če ti pade na tla, ga poberi in poljubi. Po drobtinah ne smeš hoditi, poberi jih, prav tako drobtine z mize in jih vrzi v peč. Le ogenj jih sme použiti. Če hočeš biti močan, jej plesniv kruh, pravijo starši otrokom. Zbral S. P.

U G A N K A R J E M

REŠILCI UGANK IZ SEPTEMBRSKE ŠTEVILKE

Aleš France (69), Briški Jože (69), Justin Mihela (89), Primožič Ivan (89), Perkavec Albin (89), Bulovec Ivo (89), Pavlin France (89), Mihelčič Franc (89), Benedik Franc (89), Šušteršič Franc (61), Gruden Franc (89), Brezar Marica (69),

Imperl Peter (70), Trebše Alojzij (70), Sodja Franc (89), Cesar Anton (89), Mlakar Jožef (89), Savica, Srednja vas (89), Jan Lovro (89), Zorman Zmago (89), Knjižnica, Marijanišče (89), Vovk Joža (89), Klopčič Josip (89), Dobrovolje Lojze (89), Kržišnik Angela (76), Modrinjak France (76), Župnijski urad Pišce (76), Rošker Justina (76), Kržišnik Helena (76), Kalan Minka (89), Petelin Francka (89), Petelin Mimica (89). Papler Julka (44), Benedičič Jakob (47), Videnšek Ana (50), Lipoglavšek Slava (47), Rakovec Josip (47). Nartnik Marija (50), Videčnik Aleksander (16), Lukovšek Ivanka (20), Papler Marija (20).

Posebno uganko so rešili: Perkavec Albin, Vovk Joža, Klopčič Josip, Dobrovolje Lojze, Kržišnik Angela, Modrinjak France, Župnijski urad Pišce, Rošker Justina, Kržišnik Helena, Kalan Minka, Petelin Francka, Petelin Mimica.

Izžrebani so bili: Za prvo nagrado: Sodja Fr., Jereka 2, p. Bohinjska Bistrica; za drugo nagrado: Briški Jože, Ljubljana, Komenskega ulica 12; za tretjo nagrado: Petelin Francka, poštna uradnica, Podnart. Za posebno nagrado: Kržišnik Angela, učiteljica, Pišce pri Brežicah. Za četrtletne nagrade: Kalan Minka, učiteljica, Zapotok, pošta Turjak; Klopčič Josip, župnik, Dobrova pri Ljubljani; Gruden Franc, trgovec, Primskovo, Kranj; Papler Marija, učiteljica, Skofja Loka; Vovk Joža, kaplan, Dobrova pri Ljubljani.

P O M E N K I

Pepe, Kropa. Podobnica je dobra, Račun pa ni kaj prida.

V. A., Celje. Tvoje gradivo sem prejel in bo najbrž nekaj priobčenega.

K. B., Jereka. Tvoji želji bom poskusil ugoditi.

Vsem. Bliža se konec letošnjega nagradnega sistema, zato prosim vse reševalce, da mi za prihodnje leto sporočijo svoje želje glede podeljevanja nagrad. Želim, da bi se število reševalcev povečalo, zato prosim, da mi tudi o ugankah sporočite svoje misli. V prihodnjem letu vam bom v vsem skušal ugoditi.

R A Z P I S N A G R A D Z A O K T O B E R

Izžrebani dobé knjige iz založbe Družbe sv. Mohorja, in sicer za 1. nagrado v vrednosti 80 din, za 2. nagrado v vrednosti 40 din, za 5. nagrado v vrednosti 20 din.

D R A M A T I Č N A D E L A

Remec Alojzij: **Užitkarji**

Kmečka žaloigra v treh dejanjih

Ksaver Meško: **Henrik gobavi vitez**

Božični misterij v štirih dejanjih

Ksaver Meško: **Pasijon**

Velikonočni misterij v sedmih skrivnostih

Hofmannsthal-Župančič: **Slehernik**

Srednjeveški misterij o življenju in smrti

Jalen Janez: **Bratje**

Drama v štirih dejanjih

Brieux-Šolar: **Rdeča sukna**

Drama v štirih dejanjih

Niccodemi-Gruden: **Učiteljica**

Komedija v treh dejanjih

Stodola-Smolej: **Kralj Svetopolk**

Drama v treh dejanjih

Naročila izvršuje:

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

Uspeh v šoli je često odvisen od učnih pripomočkov

Veliko koristijo dobre pomožne šolske knjige, ki zelo olajšajo učenje

Družba sv. Mohorja je izdala med drugimi tudi te knjige:

ZGODOVINSKE KNJIGE

PROF. JAN ŠEDIVY

ORIS ZGODOVINE JUGOSLOVANOV

Vsakemu dijaku, posebno maturantu, nujno potreben učbenik. Upošteva vse predpise za višji tečajni izpit na srednjih šolah in izpitne določbe za diplomski izpit na učiteljskih šolah. Maturanta, ki je dobro predelal to zgodovinsko knjigo, ne more iznenaditi nobeno maturitetno vprašanje iz narodne zgodovine. Broširan izvod stane 40 din, v platno vezan 56 din.

PETELIN-KROŠL

PREGLED OBČNE ZGODOVINE

Pregleden priročnik občne zgodovine je vsakemu dijaku potreben. Posebno ob pripravah na izpit, ko je vsaka nepotrebna navlaka odveč, bo izborna služila pričujoča knjiga, ki vsebuje vso svetovno zgodovino od najstarejših časov do najnovejše dobe. Broširan izvod 72 din, v platno vezan 88 din.

ZA UČENJE NEMŠČINE

PROF. PAVEL HOLEČEK

IZBOR NEMŠKEGA BERIVA ZA ŠOLO IN DOM

Knjiga vsebuje 29 krajših beril (pravljice, pripovedke, spise iz živalstva, anekdote itd.). Berilom sledijo vprašanja, po katerih si dijak snov bolje zapomni. Drugi del knjige vsebuje obširen nemško-slovenski slovar. Broširana knjiga 32 din, v platnu 44 din.

BARTEL-JANEŽIČ

NEMŠKO-SLOVENSKI SLOVAR

To je že peta, predelana in pomnožena izdaja tega besednjaka, ki obsega 888 strani in je še vedno največji in najobširnejši nemško-slovenski slovar. Sestavljen je zelo vestno in natančno, tako da dijak pač nikoli ne bo prišel v zadrego pri iskanju najrazličnejših besed in besednih tvorb. Vezan izvod samo 80 din.

I. KOŠTIAL

SLOVNIŠKI IN SLOVARSKI BRUS KNJIŽNE SLOVENŠČINE

naj bi imel vsak dijak vedno pri sebi. Drobna knjižica mu bo zlasti pri slovenskih domačih in šolskih nalogah v veliko pomoč, ko bo v dvomu radi pravilne uporabe kakega izraza. Cena 8 din.

25% ceneje dobé te knjige dijaki, ki so sami ali katerih starši so udje Družbe sv. Mohorja.

Knjigarna Mohorjeve tiskarne

Celje, Prešernova ul. 17 * Ljubljana, Miklošičeva c. 19